

Masteroppgave:

Altasaken: fra likeverd mot selvstyre.

Altasaken og dens betydning for norsk samepolitikk, samiske rettigheter og samisk nasjonsbygging i Norge.

SARA MALENE AANESLAND

VEILEDER

Knut Dørum

Universitetet i Agder, 2020/21

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Master

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et fem år langt lektorstudie ved Universitetet i Agder, med historie som hovedfag. Læringseffekten av å skrive en masteroppgave har vært stor og nyttig. Først og fremst har jeg fått muligheten til å fordype meg i noe jeg har en stor interesse for, nemlig minoritetshistorie. Men det har også lært meg at det å drive forskning krever stor grad av vilje, tid og ikke minst tålmodighet.

Det å skrive en masteroppgave har til tider også vært enormt krevende. Det har vært en mental berg- og dalbane, og jeg har til tider hatt vanskelig for å se noe lys i enden av tunnelen. Det å skrive masteroppgave midt i en pandemi som har sørget for at man ikke kan møte medstudenter, venner eller veiledere, er kanskje spesielt krevende. Det har til tider følt som et evigvarende og håpløst prosjekt – det skal jeg ærlig innrømme. Og det er i denne tiden jeg virkelig har kjent på takknemligheten min til mine aller viktigste støttespillere gjennom spesielt det siste halvåret.

Først og fremst vil jeg takke min dyktige veileder, Knut Dørum, for gode og presise tilbakemeldinger som uten tvil har løftet helheten i masteroppgaven min betraktelig. Jeg setter stor pris på tiden du har satt av til å lese utkastene mine, og alle tipsene du kommer med for at oppgaven skal bli bedre. Takk for et godt samarbeid!

Tusen takk til venner og familie som alltid har hatt troen på meg. Dere har aldri tvilt på evnen min til å levere, og dette setter jeg så uendelig pris på. Jeg vil også beklage at dere har sett så lite til meg den siste tiden.

Jeg vil også rekke en stor takk til medstudenter og faglærere som har gitt meg konstruktive tilbakemeldinger og motivasjon på veien. Jeg vil også takke dere for at dere har gjort studietiden min så fantastisk bra. Fem lange og innholdsrike år er over, og selv om det til tider har vært vanskelig, kunne jeg ikke vært foruten. Det er helt uvirkelig å være ferdig, og studietiden med dere er noe jeg virkelig vil savne!

Den siste, men kanskje største takken, vil jeg rette til min fantastiske samboer, Marius, for all tålmodighet, forståelse og støtte han har vist meg gjennom denne prosessen. Han har alltid stilt opp og vært positiv, selv om han har måttet tåle endel frustrasjon og klaging de siste månedene.

Sara Malene Aanesland,
Kristiansand, 17. mai 2021.

Innholdsfortegnelse

FORORD	2
KAPITTEL 1: INTRODUKSJON	5
<i>Tematisering</i>	5
<i>Problemstillinger og hensikt</i>	6
<i>Begrunnelse for valg av oppgave</i>	7
<i>Begrepsforklaring</i>	7
<i>Forskningssituasjon</i>	9
<i>Metode og kildegrunnlag</i>	10
<i>Oppgavens disposisjon</i>	10
KAPITTEL 2: AVISER SOM KILDE OG EN REDEGJØRELSE AV DE AKTUELLE AVISENE	11
<i>Hermeneutikk</i>	11
<i>Hva er en avis?</i>	11
<i>Offentlighet</i>	12
<i>Presseetikk</i>	13
<i>Medienes samfunnsoppdrag</i>	15
<i>Aviser i kontrast til forskningslitteraturen</i>	16
<i>En redegjørelse av de utvalgte avisene</i>	16
KAPITTEL 3: DET TURBULENTE 60- OG 70-TALLET - RADIKALE STRØMNINGER, SAMFUNNSKRITIKK, MANGFOLD OG MOTKULTUR	19
<i>Radikalisering og samfunnskritikk</i>	19
<i>Studentopprøret 1968</i>	20
<i>Mardøla-aksjonen</i>	21
<i>«Sittned-aksjoner»</i>	21
<i>Miljø inn i politikken</i>	22
<i>Mangfold og likeverd – engasjement rundt samiske rettigheter</i>	23
<i>Oljekrise, inflasjon og arbeidsledighet: 70-tallet kanskje ikke noen gyllen æra likevel?</i> 25	
<i>Var vannkraft løsningen?</i>	27
KAPITTEL 4: VERNE- OG UTBYGGINGSARGUMENTER	29
<i>Verneargumenter</i>	29
<i>Utbyggingsargumenter</i>	37
KAPITTEL 5: ALTASAKEN	40
<i>Hva gikk planene ut på?</i>	40
<i>Reaksjoner og press mot myndighetene</i>	40
<i>Samepolitisk aksjon i Masi</i>	42
<i>Miljøverndepartementet opprettet – som verdens første</i>	45
<i>Organisering av motstanden</i>	45

<i>Folkeaksjonen</i>	46
<i>Året 1979: Aksjonenes år?</i>	49
<i>Stilla-marsjen 1980</i>	52
<i>14. januar 1981: D-dag i Stilla</i>	53
<i>Brundtland får Altasaken i fanget – og fjorten samiske kvinner på kontoret</i>	60
<i>Hva skjer i politikken?</i>	63
<i>Altasaken går mot slutten</i>	66
KAPITTEL 5: ALTASAKENS SAMEPOLITISKE KONSEKVENSER	71
<i>Tapere og vinnere på kort og lang sikt?</i>	71
<i>Samisk nasjonsbygging og synliggjøring frem mot 1980</i>	74
<i>1945: et tidsskifte i norsk samepolitikk</i>	75
<i>En norsk samepolitikk blir etablert</i>	79
<i>Samisk status i nordisk og internasjonal sammenheng</i>	82
<i>Retten til land og vann i Finnmark</i>	83
KAPITTEL 6: KONKLUSJON	87
<i>Altasaken var mer enn bare miljøkamp</i>	87
<i>Altasaken i lokalavisene</i>	87
<i>Fra likeverd mot selvstyre</i>	89
KILDER	92

Altasaken - fra likeverd mot selvstyre

Kapittel 1: Introduksjon

Tematisering

«Alle i regjeringen var klar over at dette var den vanskeligste saken vi hadde å håndtere.»

- Gro Harlem Brundtland, *Mitt liv* (1997)

Tidligere miljøvernminister og statsminister Gro Harlem Brundtlands ord fra 1997 markerer ikke bare vanskelighetene, men også omfanget og betydningen av Altasaken. Kjell Køber legger vekt på det med tittelen på boka si fra 1981: *Altasakens mange sider*. For ikke bare var det den kanskje mest omstridte miljøsak i norsk historie, men det handlet også om temaer som naturvern, økofilosofi, demokratiske idealer, menneskerettigheter, energispørsmål, jordbruk og reindrift. På denne måten var det en sak der «alle fant noe å kjempe for», slik styremedlem i Folkeaksjonen, Alfred Nilsen beskriver det i «Altakampen» som ble utgitt i 2019.

Altasaken var altså en stor og omfattende konflikt som varte omtrent fra 1968 til 1982. Den dreide seg i hovedsak om en utbygging av Alta/Kautokeino-vassdraget til fordel for interesser som energiutvinning og økonomi. Denne utbyggingen ville kreve en neddemming av Masi, der innbyggerne var samiske, og mesteparten av næringsgrunlaget var jordbruk og reindrift. I tillegg til dette ville utbyggingen føre til store konsekvenser for laksefiske i Altaelva og det rike plante- og dyreriket i det unike elvegjelet Šávču (norsk «Sautso»). De første planene for neddemming av samiskspråklige bygda ble lagt allerede i 1968 og møtte stor motstand, som endte med at Masi ble unntatt planene og varig vernet i 1973. På tross av dannelsen av Folkeaksjonen i 1978 og innsamling av 15.000 underskrifter som var i mot utbyggingen, vedtok Stortinget samme år at det likevel skulle foretas en bygging av en 110 meter høy demning ved Sautso. Det hele skulle utvikle seg til å bli Norgeshistoriens kanskje største folkereisning, slik Alfred Nilsen beskriver det. Folkeaksjonen fikk større og større tilslutning, og folk fra både Norge og utlandet engasjerte seg i denne tverrpolitiske konflikten som utspilte seg gjennom tre forskjellige regjeringsperioder. Det skulle bli en brytningstid som Norge knapt hadde sett tidligere med regjeringen, energimyndighetene og Finnmark fylkesting på den ene siden, og Den samiske organisasjonen NSR, reindriftssamenes forbund NRL, ulike natur- og miljøvernorganisasjoner, og Alta og Kautokeino kommune som hovedmotstandere på den andre. Det hele var enormt godt dekket i mediebildet både nasjonalt

og globalt. Hele ti prosent av politimennene i Norge ble hentet fra ulike steder i landet for å fjerne demonstrantene fra det såkalte «nullpunktet» i Stilla den 14. januar 1981. Alle disse var ikke nødvendigvis for utbyggingen selv engang. Disse tingene nevner jeg for å understreke hvor stor og omfattende denne saken faktisk skulle bli.

*«Vi fikk en helvetes høy og stygg dam. Men vi fikk sameparlamentet og en fullstendig annen forståelse av samisk tilstedeværelse og samenes betydning i Norge»
- Anders Hegner, Alta-aktivist (2014)*

På tross av utallige demonstrasjoner både i Alta og utenfor Stortinget, så ble det utbygging. Kraftverket utnytter et fall på 187 meter og ble satt i drift i 1987. Myndighetene og energidirektoratet vant kampen i det korte løp. Professor i statsvitenskap, Hans Petter Saxi, forklarer det slik: «Folkeaksjonen bidro nemlig til at vannkraftepoken i dag er historie og til at samens rettigheter ble formalisert i lovverket og Sametinget. Man tapte slaget om utbygging av Altaelven, men vant krigen mot «kraftsosialismen».¹

Samene i Norge har en lang og omdiskutert historie preget av fornorskning, stadige konflikter, norsk nasjonalisme og undertrykkelse av samiske rettigheter. Begynnelsen av 1900-tallet ble av historieforsker og forfatter av boka «norsk samepolitikk 1945-1990», Bjørn Aarseth, betegnet som en tid preget av «vulgærdarwinistiske ideer». Fornorskningen var sterk, og i flere kystdistrikter ble bruken av samisk språk sjeldnere. Ole Henrik Magga påstår følgende: «Det fantes ikke noe som kunne kalles samepolitikk i 1950-1960-årene- og slett ikke noen urfolkspolitikk.»² Videre legger han vekt på Altasakens betydning for forståelsen av den samiske befolkningen og kulturen i landet vårt. I etterkrigstiden begynte endelig flere å engasjere seg, og Altasaken skulle sørge for at Norge i et internasjonalt syn ble betegnet som «dobbelmoraliske».³ Et land der politikerne snakket om at menneskerettigheter stod høyt, men som på et vis satte økonomi og energiutvinning foran samenes rettigheter.

Problemstillinger og hensikt

De fleste som har forsket på dette tidligere er altså enige om en ting: Altasaken hadde en påvirkning på samepolitikken i Norge. Men i hvilken grad? På hvilken måte fungerte Altasaken som en del av den samiske nasjonsbyggingen? Fikk vi en holdningsendring i Norge i forhold til det samiske folk og deres kultur? Hvordan kan dette sees i lys av hva som skjedde

¹ Saxi 2020

² Petterson (2006) i 43. utg av Heimen

³ Berg-Nordlie og Tvedt 2019

når det gjaldt urfolksrettigheter i et internasjonalt perspektiv? Disse underspørsmålene fører meg inn på følgende problemstilling: *Altasaken og dens betydning for norsk samepolitikk, samiske rettigheter og samisk nasjonsbygging i Norge.*

Masteroppgaven vil i hovedsak bli tredelt. Jeg skal belyse bakgrunn, forløp og konsekvenser i Altasaken, og særlig fokusere på delen som omhandler kampen for samerettigheter. Jeg vil også se på Altasaken på en del av den samiske nasjonsbyggingen, og i den forbindelse undersøke hva samene oppnådde av selvstyre med henhold til politiske organer og andre følger av Altasaken. I tillegg vil en viktig del av oppgaven min være lokalavisenes fremstilling av Altasaken – hvem mente hva, og hvordan kommer dette eventuelt fram i avisene?

Begrunnelse for valg av oppgave

Førsteamanuensis i historie ved Universitetet i Tromsø, Ketil Zachariassen, påpekte i 2019 at det er for lite forskning på Altasaken.⁴ Det kan ligge mye i denne påstanden. Det er relativt mye litteratur som omhandler Altasaken, men en mangel på forskningen rundt den delen som omhandler urfolksrettigheter og samepolitikk. Mye av forskningen som er lagt frem omkring Altasaken fokuserer på miljøvern, historiografi, argumentasjon og journalistikk, og jeg vil derfor forsøke å trekke ut hovedpunktene i tidligere forskning og prøve å finne ut hva Altasaken har hatt å si for norsk samepolitikk, samers rettigheter og samisk nasjonsbygging.

Begrepsforklaring

Motstanderne og forkjemperne i Altasaken står for mange ulike interesser. De kanskje mest sentrale argumentene for motstanderne handlet om naturvern og samiske rettigheter. Innenfor sistnevnte kategori dukker det opp en rekke begreper som jeg vil forklare nærmere.

Det er vanskelig å finne en generell definisjon på «urfolk», men derimot forklarer professor i sosialantropologi Jon Schackt begrepet «urbefolkning» som «den opprinnelige befolkningen i et område som er blitt erobret og kolonisert av andre folk», og videre at hvert av disse folkeslagene som inngår i denne helheten betegnes som urfolk. ILO-konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater tar i bruk sistnevnte begrep. Dette gjelder ifølge Schackt også de fleste andre moderne lovttekster og konvensjoner.⁵ Samer er urfolk i Norge. Det som skiller urfolk fra etniske minoriteter, er at sistnevnte ikke nødvendigvis var der før

⁴ Hienerwadel 2019

⁵ Schackt 2019

nordmennene, som i dette tilfellet regnes som majoriteten, men som likevel har en langvarig tilknytning til landet. Vi har fem nasjonale minoriteter i Norge: jøder, kvener, romfolk, romani og skogfinner. *Urfolkspolitik* er dermed politikken som drives omkring behandlingen og rettighetene til urfolk. Samenes historie i Norge er preget av fornorsking, eller assimilasjon. Assimilasjon er an av to strategier for å innordne mennesker i samfunnet, eller å innordne seg selv i et nytt samfunn. Ordet *assimilere* stammer fra latin og betyr «å gjøre lik».⁶ I Norge har vi, dessverre, hatt en lang tradisjon for assimilering i fornorskingen av samene fra 1700-tallet og helt til moderne tid.

Altasaken blir av mange sett på som grunnlaget for den samiske nasjonsbyggingen. For å forklare ordet nasjonsbygging, er det hensiktsmessig å først forklare ordet «nasjonalisme». Øyvind Østerud beskriver det som ord med flere betydninger. Han understreker videre at begrepet bør være nøytralt for en forsker, og ved hjelp av hans formuleringer kan vi sirkle oss inn mot at nasjonalisme er tankene og drivkreftene bak et folk som en nasjon.⁷ I denne sammenheng kan begrepet kobles opp mot både norsk og samisk nasjonalisme. «Nasjonsbygging» handler kort forklart om å bygge opp en nasjons identitet. Norge, og forøvrig mange andre europeiske land, opplevde en sterk nasjonsbygging på 1800-tallet. Den samiske forfatteren Ande Somby peker på at den norske nasjonalismen på 1800-tallet var fatal for samene, og at samene ikke passet inn i den norske nasjonsbyggingen for 150 år siden.⁸ Ikke før utover 1900-tallet har det vært snakk om noen samisk nasjonsbygging. Da sametinget ble opprettet i 1989 skulle det være et senter for samisk nasjonsbygging valgt av og for samene.⁹

Sist, men ikke minst var sivil motstand, eller *sivil ulydighet*, en viktig del av Altasaken. Det var en lite utprøvd protestform i Norge, ifølge Alfred Nilsen. «Vi kjente den bare fra Mardøla-aksjonen i 1970», skriver han¹⁰, som av Alta-aktivist Anders Hegner blir betegnet som «alle miljøkampers mor».¹¹ Det er et omfattende begrep som kan være vanskelig å definere. Imidlertid har Bernt Hagtvedt skrevet *Den vanskelige ulydigheten*, der han tar for seg sivil ulydighet som aksjonsform i parlamentariske institusjoner, samt spørsmål, begrunnelser og problemer omkring begrepet. Han har en todelt definisjon på begrepet: «Sivil ulydighet er 1. en protest mot myndighetsvedtak, enten dette er gitt lovsform eller ikke, med

⁶ Dahl 2019

⁷ Østerud 1994, s. 9-10

⁸ Graatrud 2014

⁹ Hætta (u.å)

¹⁰ Nilsen 2019, s. 217

¹¹ NRK 2014, tidsvitne episode 6: Alta-kampen

sikte på å påkalle oppmerksomhet omkring en opplevd urett, og 2. protesten må gis en moralsk begrunnelse. Det vil si at den må være et forsøk på å levendegjøre et allment rettsideal.»¹² Han legger videre vekt på at sivil ulydighet bare kan forsvares når overgrepet er så grovt at det truer med å rive grunnen bort under fundamentale sivile rettigheter (ytrings- og forsamlingsfrihet, rettssikkerhet o.l.) og *bare* når myndighetene selv fraviker fra demokratiske spilleregler.»¹³ Dette er bare en av mange betingelser som ligger til grunn for begrepet.

Forskningssituasjon

Som tidligere nevnt så finnes det et svært rikt og mangfoldig kildemateriale som omhandler Altasaken. Imidlertid mener Ketil Zachariassen at det er for lite forskning på Altasaken, noe som kan virke kontroversielt med tanke på kildetilgangen, men også med tanke på betydningen Altasaken har i norsk historie og politikk.¹⁴ Altasaken er en tverrpolitisk konflikt som faller inn under flere områder, og det er dermed en sak som vekker engasjement og følelser hos både forskere, politikere og journalister. Zachariassen har absolutt et poeng når han understreker at mange av forskerne som har skrevet om saken, selv var aksjonister eller miljøvernforkjempere.¹⁵ Lederen for Folkeaksjonen, Alfred Nilsen, gav i 2019 ut boken *Altakampen*, der han forteller om Folkeaksjonens indre liv, og beskriver Folkeaksjonen som en direkte pådriver for de samiske rettighetene. Mange forskere deler hans syn på dette og for Altasakens betydning for norsk samepolitikk. Som Ole Henrik Magga beskriver det, så «fantet det ikke noe som kunne kalles samepolitikk i 1950- og 60-årene, og slett ikke noen urfolkspolitikk»¹⁶. Han mener det var stridighetene Altasaken skapte, som førte til at det ble satt fokus på den samiske befolkningen og kulturen i vårt land. Forskningslitteraturen er altså preget av en viss enighet, og deler holdninger som taler mot utbyggingen, preget av moralske og menneskelige argumenter. Et mer omfattende dypdykk som kanskje krever enda større grad av kildekritikk er den enorme dekningen av Altasaken i avisene. Mediene har ansvar for å informere, være en arena for debatt og kritikk og å granske offentlige myndigheter¹⁷, men også å selge. Altasaken dekket avisene både i Norge og utlandet, og hvilke argumenter de fokuserer på er ulikt fra avis til avis. Dermed kommer det frem flere argumenter og flere perspektiver, spesielt *for* utbygging, som etter min erfaring sjeldent kommer tydelig frem i

¹² Hagtvedt 1981 s. 29

¹³ Hagtvedt 1981, s. 27

¹⁴ Hienerwadel 2019

¹⁵ Hienerwadel 2019

¹⁶ Petterson 2006

¹⁷ Norsk Journalistlag 2011

forskningsslitteraturen. Det kommer oftere fram argumenter som omhandler økonomi, energi og arbeidsplasser, og dermed blir avisene også en svært viktig del av min masteroppgave. Kildekritikk og aviser som kilder er noe jeg vil redegjøre grundigere i neste kapittel.

Metode og kildegrunnlag

Masteroppgaven vil være et tekstbasert studium basert på både primær- og sekundærkilder. Når det gjelder sekundærlitteratur vil hovedkildene mine trolig bli *Norsk samepolitikk 1945-1990* av Bjørn Aarseth, *Altakampen* av Alfred Nilsen og *Alta: kraftkampen som utfordret statens makt* av Lars Martin Hjorthol. Disse kildene vil først og fremst bli brukt for å skaffe kunnskap omkring emnet, og suppleres av en hel del andre relevante bøker og artikler. Som nevnt tidligere så var Altasaken godt dekket av media, og jeg har dermed god tilgang på aviser som vil bli brukt som primærkilder. I tillegg vil jeg undersøke relevante lover før og etter Altasaken og andre statlige dokumenter som offentlige utredninger, stortingsmeldinger og debatter. Masteroppgaven vil altså først og fremst bli basert på relevant forskningsslitteratur med hovedfokus på primærkilder, men med sekundærkildene som grunnelementer i en kronologisk fremstilling av Altasaken etterfulgt av en teoretisk fremstilling som viser utviklingen av samiske rettigheter og nasjonsbygging i for- og etterkant av saken.

Oppgavens disposisjon

Oppgaven vil bygges opp av seks kapitler, som inkluderer innledning og konklusjon. I de første kapitlene vil jeg forsøke og plassere Altasaken i en historisk og samfunnsmessig kontekst, for å bedre forstå både betingelsene, årsakene og konsekvensene for en slik konflikt. I tillegg vil jeg ha et eget metodekapittel som tar for seg aviser som kilde, samt en presentasjon av de ulike representative lokalavisene jeg har tatt utgangspunkt i. Kapittel tre tar for seg utbyggings- og verneargumentene, og hvordan avisene presenterte disse, og kapittel fire presenterer Altasakens hva, hvordan og hvorfor. I kapittel fem skal jeg undersøke Altasakens samepolitiske konsekvenser, og vise hvorfor den hadde en stor betydning for samiske rettigheter, nasjonsbygging og selvfølelse.

Kapittel 2: Aviser som kilde og en redegjørelse av de aktuelle avisene

Kildekritikk har gjennom historien fått et spekter av ulike definisjoner, men først og fremst handler det om å stille kritiske spørsmål om kilder før de anvendes til å besvare problemstillinger, noe som er en grunnleggende og stor del av historiefaget. Det er forskeren sin oppgave å vurdere dette før han eller hun tar kilden i bruk i sitt arbeid. Dette er noe som nevnt tidligere, er enda viktigere når det kommer til å anvende aviser som kilde. Det som skiller aviser fra andre historiske kilder, er i følge Ingar Kaldal, at avisene skal selge. De fungerer som et talerør for folket, og er skrevet for å fange folks oppmerksomhet, noe som forøvrig spesielt gjelder overskrifter og bilder. Slik Bull beskrev det allerede i 1929, vil ingen historiker «falde på å bruke «overskriftene» i en avis som kilder til faktisk kunnskap».¹⁸

Hermeneutikk

Her kommer hermeneutikken inn. Hermeneutikk er tolkningslære, og går ut på å undersøke den egentlige meningen i visse tekster. Tekstteoretiker Hans Robert Jauss snakker om en forventningshorisont for å betegne forskernes forhåndsviten om noe. I dette tilfellet vil en forsker gripe en avis med forventninger om hva en avis er, hva den skal inneholde og hvordan den skal se ut, og være med på å spille inn på hvordan vi tolker den.¹⁹ Hvis man skal finne ut av noe, må man vite hva man skal finne ut av og hvor man skal lete etter det. Dette gjelder forskere innen alle disipliner. En tolkning av en tekst kan på en måte beskrives som en kombinasjon av hvilke forventninger leseren sitter med, og selve innholdet i teksten – en leserens forventningshorisont møter «tekstens horisont», slik medievider Jostein Gripsrud beskriver det.²⁰ Videre blir vi som lesere også påvirket av mediet det kommuniseres gjennom. Marshall McLuhans formulering «mediet er budskapet» framhever nettopp dette. Han, og flere andre forskere, mente at budskapet i en tekst ikke kan sees adskilt fra mediet det formidles i.²¹

Hva er en avis?

Den moderne pressen oppstod på 1800-tallet, og etter det har aviser blitt mer og mer vanlig. Ottosen, Røssland og Østbye beskriver fire ting som kjennetegner en avis: de blir utgitt i en

¹⁸ Bull 1929

¹⁹ Gripsrud 1999 s. 137

²⁰ Ibid.

²¹ Ytreberg 2006 s. 19

fast frekvens, de har et blandet innhold, et allment publikum. I tillegg er de ofte i et stort format med flere spalter og en fast tittel.²² Fordelen med avisene er at de er lett tilgjengelige og gjenspeiler på mange måter tiden og samfunnet de oppstod i.²³ Telegrafene gjorde det mulig å få nyheter fort, og man kunne dermed skrive om en hendelse i en helt annen del av verden allerede dagen etter.²⁴ Imidlertid er avisene ofte påvirket av tanker og krefter rundt, og journalistene kan velge og vinkle saker slik de vil, eller til og med fokusere på bestemte sider ved en sak. Under Altasaken kritiserte Nordlys enkelte journalister for å bryte informasjonsplikten ved å kun fokusere på de mest *fargerike* delene av saken, henholdsvis samesak, som skapte stort engasjement blant folket, og bruker definisjoner som «turistreportere» og «turistattraksjonene i Stilla».²⁵

En annen viktig faktor ved aviser er at mange aviser på denne tiden ofte representerte et parti, eller i alle fall bestemte politiske synspunkter. Selv om avpolitiseringen smått startet allerede på 1970-tallet, var den ikke fullført før omkring 1990, og under Altasaken er det tydelig at enkelte aviser fortsatt ikke har blitt partiuavhengige ennå.

Offentlighet

Altasaken foregikk i den offentlige debatt på 70-tallet, hovedsakelig i aviser og på nyheter, både i Norge og utlandet. Men hva er egentlig den norske offentligheten? Helt enkelt forklart er det det motsatte av «privat». Ordet kommer av det tyske ordet «offen», som betyr «åpen», og er den del av samfunnet som er åpent og tilgjengelig for alle²⁶. I følge Gripsrud er offentligheten et grunnleggende element i det liberale demokratiet i kapitalistiske land.²⁷

Den tyske filosofen Jürgen Habermas gav i 1962 ut sin bok *Borgerlig offentlighet*. Her beskriver han at offentligheten utvikler seg fra å forvaltes av en konge eller fyrste, til å utgjøre et rom der alle frie borgere har rett og plikt til å delta i en fri meningsutveksling. Dette krever en «fri presse, der fri debatt mellom borgere fører til en dannelse av en offentlig mening som staten må ta hensyn til», i følge lingvist Dag Gundersen.²⁸ Imidlertid kalte han de strukturelle endringene i offentligheten for reføydalisering og forfallshistorie. Han mente at den frie, offentlige samtale ble svekket av kommersialisering og tabloidisering av mediene, og at underholdning og reklame ble prioritert over de samfunnsnyttige nyhetene. Folk gikk fra å

²² Ottosen, Røssland & Østbye 2002

²³ Kjeldstadli 1999 s. 165

²⁴ Kolstad og Nissen 2007

²⁵ Nielsen 14.01.1981 s. 4

²⁶ Gundersen 2020

²⁷ Gripsrud 1999 s. 225

²⁸ Gundersen 2020

være *kulturresonnerende* til å bli *kulturkonsumerende*, passive tilskuere.²⁹ I tillegg forsvant det karakteristiske skillet for et moderne samfunn: skillet mellom det offentlige og det private. Gripsrud snakker om en slags intimisering av staten, som betegner et utvisket skille av spesielt offentlige aktørers privatliv. Han trekker fram Ludvig 14.s av- og påkledning som et eksempel på nettopp dette.³⁰ Habermas' verk ble en stor inspirasjon for dagens medieforskning på grunn av dens helhetsorienterte, kritiske og historiske perspektiv på kultur, politikk og samfunnsliv.³¹ Gripsrud beskriver verket som en historisk begrunnet kritikk av alvorlige mangler ved det vestlige demokratiet ved at den konfronterte 70-tallets tilstand med 1700-tallets idealer.³²

Presseetikk

På samme måte som leger og lærere har etiske regler å forholde seg til, har journalister en rekke etiske retningslinjer å forholde seg til. Norge er en dagspressenasjon – ingen leser så mye aviser som nordmenn. Pressen i Norge har et viktig samfunnsoppdrag, noe jeg vil komme tilbake til på neste side. Det journalistene formidler er noe som skal nå ut til mange, og det er derfor viktig at journalistene opptrer profesjonelt og ivaretar etiske prinsipper. Disse etiske prinsippene er nedfelt i en presseetisk plattform som består blant annet av Norsk Presseforbund, Vær Varsom-plakaten, Pressens Faglige Utvalg, tekstreklameplakaten og noen eventuelle «husregler». Sistnevnte er individuelle presseetiske regler satt av mediabedrifter selv.

Vær Varsom-plakaten er en liste over etiske normer den norske pressen må forholde seg til. Den består av fire hovedpunkter: «pressens samfunnsrolle», «integritet og troverdighet», «journalistisk adferd og forholdet til kildene» og «publiseringsregler».³³ Plakatens siste ord er skrevet i store bokstaver og lyder slik: «ORD OG BILDER ER MEKTIGE VÅPEN. MISBRUK DEM IKKE!».³⁴ Plakaten er vedtatt i 1936 av Norsk Presseforbund, som er et fellesorgan for organisasjoner og bedrifter i norsk presse. De har som hovedoppgave å «styrke og verne om ytringsfriheten, pressefriheten og informasjonsfriheten nasjonalt og internasjonalt, og å fremme god yrkesetikk og kollegial ånd i norsk presse»,³⁵ i følge professor i journalistikk og mediefag, Kristin Skare Orgeret.

²⁹ Gripsrud 1999 s. 233-234

³⁰ Gripsrud 1999 s. 237

³¹ Gripsrud 1999 s. 230

³² Ibid.

³³ Pressens faglige utvalg 2020

³⁴ Ibid.

³⁵ Orgeret 2020

Pressens Faglige Utvalg (PFU) er en av de viktigste utvalgene i Norsk Presseforbund. Utvalget består av sju personer, hvorav tre av disse representerer allmennheten.³⁶ Det er disse som skal overvåke og fremme den faglige standarden i norske medier. PFU tar også i mot klager mot mediene og avgjøre om normene i de to overnevnte plakater for god presseskikk er brutt. PFU har ingen sanksjonsmuligheter, annet enn en offentlig uttalelse som den aktuelle redaksjonen er pliktig til å publisere. Straffen for å bryte god presseskikk er altså intet annet enn pinlig og lite flatterende.³⁷

I tillegg til dette har redaktørene en egen redaktørplakat som slår fast redaktørens frihet og uavhengighet. Imidlertid slår redaktørplakaten også fast at redaktøren har en personlig og fullt ansvar for mediets innhold, og kan fungere som et rettsgyldig dokument i en eventuell konflikt mellom redaktør og eiere.³⁸

Disse presseetiske plattformene viser tydelig hvor viktig oppgaven deres er i et samfunn. Dette var vel så viktig på 70-tallet da avisene var folks viktigste informasjonskilde, men det har likevel skjedd endringer fra 1970 til nå. Avisene var langt mer subjektive enn de er i dag, og det er noe jeg vil komme inn på i min masteroppgave.

Deskriptiv og normativ etikk – presseetikken er og bør

Etikken deles vanligvis inn i fire undergrupper: normativ og deskriptiv etikk, metaetikk og anvendt etikk.³⁹ De to sistnevnte er svært aktuelle for journalister. «Deskriptiv» betyr *beskrivende*, og den deskriptive etikken sier noe om hvilken *praksis* mennesker *faktisk* har. «Den redegjør for hvilke etiske holdninger og hvilken moralsk praksis som faktisk finnes i samfunnet, innad i en gruppe – eller hos et individ»,⁴⁰ slik Brurås beskriver det i *Etikk for journalister*. Det går altså ut på å forklare en etisk praksis – det er etikkens *er*, og dermed sier den ingenting om etikken «god» eller ikke.⁴¹ Vær Varsom-plakaten er derimot et godt eksempel på *normativ* etikk. Den peker på hvilke regler eller prinsipper vi mennesker *bør* handle etter, og fungerer som en veileder for journalistenes etiske dilemmaer.

³⁶ Orgeret 2018

³⁷ Brurås 2000 s. 31-32

³⁸ Brurås 2000 s. 32

³⁹ Sagdahl 2020

⁴⁰ Brurås 2000 s. 20

⁴¹ Ibid.

Medienes samfunnsoppdrag

Pressen har en viktig nyttefunksjon i samfunnet – den ivaretar fundamentale demokratiske prinsipper som ytringsfrihet, trykkefrihet, pressefrihet og informasjonsfrihet. «Ytringsfrihed bør finde Sted»⁴², står det i §100 i Grunnloven, vår ”*lex superior*”, som vil si at den er overordnet all annen lovgivning.⁴³ Betydningen av ytringsfriheten står også i Vær Varsom-plakatens første punkt: «Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i et demokratisk samfunn. Etter ei endring av §100 i Grunnloven, har staten plikt til å legge til rette for at media skal bidra til nettopp dette; en «aaben og oplyst offentlig samtale»⁴⁴. Endringen understreket blant annet også en redaksjonell uavhengighet, vern mot sensur og at ytringsfriheten skal verne tre grunnleggende prosesser: sannhetssøking, demokratiet og individets frie meningsdannelse.⁴⁵ Derimot understreker Regjeringen et sterkt vern for rasistiske, hatefulle og andre ulovlige ytringer. En vid ytringsfrihet bør ikke gå på bekostning av vernet for privatlivets fred.⁴⁶ Skillet mellom det offentlige og det private er dermed fremdeles viktig. I følge Vær Varsom-plakaten er dette et punkt som pressen også har et ansvar for: «Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.»⁴⁷ Ytringsfriheten innebærer altså fundamentalt sett to ting, i følge Svein Brurås: «Ingen kan drive forhåndssensur av ytringer, og ingen – verken myndigheter eller andre – kan straffe eller gi represalier etter at en ytring er falt.»⁴⁸

Når det gjelder 70-tallet, var dette skillet mellom offentlighet og privatliv kanskje enda større enn det er i dagens mediasamfunn. I dag er det i større grad fokus på å skaffe lesere, det blir laget tiltrekkende, spennende overskrifter og offentlige personer blir skrevet om med fullt navn og bilde. Ytringsfriheten i dag er nesten fullstendig, og kan kun innskrenkes ved helt spesielle anledninger, som rikets sikkerhet, selvmordssaker (eller ved mistanke om selvmord), diskriminering, blasfemi og pornografi.⁴⁹ Etter revisjonen av Vær Varsom-plakaten i 1975 skulle man «unngå bruk av navn og bilder (...) hvis ikke *sterke* allmenne hensyn taler for det», og informasjonsplikt vs. personvern var et av hovedpunktene innen journalistikken.⁵⁰

⁴² Grunnloven 2004: §100

⁴³ Holmøyvik 2019

⁴⁴ Grunnloven 2004: §100

⁴⁵ Justis- og beredskapsdepartementet 2004

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Pressens faglige utvalg: Vær Varsom-plakaten pkt 1.5

⁴⁸ Brurås 2000 s. 28

⁴⁹ Brurås 2000 s. 27

⁵⁰ Sørum 2006 s. 54

Medienes samfunnsoppdrag er i hovedsak tredelt: de skal informere, de skal være en arena for debatt, kritikk og kommentarer som gir alle mulighet til å delta i og påvirke samfunnsutviklingen, og de skal granske offentlige myndigheter, næringsliv og andre organisasjoner for å påvirke samfunnsutviklingen.⁵¹ Disse ble for første gang nevnt eksplisitt i Vær Varsom-plakaten i 1975.⁵² I motsetning til før omkring 1975, skal dagens medier fungere som en toveis, uavhengig kanal mellom *stat og folk*.

Det er altså ikke uten grunn at pressen har fått tilnavnet «den fjerde statsmakt». Dette henger sammen med det tredje samfunnsoppdraget: å overvåke og å granske myndighetene. Mediene har en selvpålagt rolle som samfunnsobservatør, en såkalt «vaktbikkjefunksjon». I en overgang fra en politisert til en uavhengig presse kan det derfor undersøkes om dette i like stor grad kom frem på 70-tallet, eventuelt om noen aviser i større grad fremstod som «overvåkere» enn andre.

Aviser i kontrast til forskningslitteraturen

Ved å arbeide med aviser i min masteroppgave, erfarte jeg å få et bredere spekter av utbyggingsargumenter. I motsetning til forskningslitteraturen, som ofte viste seg å være skrevet av naturvernforkjempere og motstandere av utbyggingen, erfarte jeg i større grad at argumentene for utbygging kom tydeligere fram i avisene. Før jeg går videre på hoveddelen i min oppgave, vil jeg først komme med en redegjørelse av fire valgte, representative lokalaviser i Nord-Norge; Ságat, Nordlys, Altaposten og Finnmark Dagblad. Her er det i hovedsak interessant å se på vesentlige faktorer som blant annet politisk ståsted, økonomi og redaktører. Store deler av denne presentasjonen er hentet fra en tidligere oppgave jeg selv har skrevet høsten 2020.

En redegjørelse av de utvalgte avisene⁵³

Ságat er den eneste av de fire utvalgte avisene som er dannet for å representere samene. Avisen har derimot ikke et klart politisk ståsted. *Ságat* ble etablert i 1955 i Vadsø.⁵⁴ Det hele skulle vise seg å bli en vanskelig start da det var problematisk å etablere en avis midt i fornyingsperioden, og i begynnelsen var driften først og fremst basert på *idealisme*.⁵⁵ At den i tillegg var samiskspråklig på denne tiden, var også en utfordring. De færreste behersket

⁵¹ Norsk Journalistlag 2011

⁵² Sørnum 2006 s. 57

⁵³ Aanesland 2020

⁵⁴ *Ságat* (u.å) under *Ságats historie*.

⁵⁵ *Ságat* (u.å) under *Idealisme*

samisk skriftlig, så det meste ble sendt inn på norsk. I 1961 mottok avisen statlig tilskudd, og gikk over til å skrive noe på samisk, noe på norsk og noe dobbeltekstet. Dette gjorde det også mulig å gi ut aviser oftere.⁵⁶ Ságat er en av de valgte avisene som, etter min oppfatning, skrev mest om Altasaken, spesielt før 1982. I løpet av perioden 1968 til 1982 hadde Ságat relativt mange redaktører; Odd Mathis Hætta fra 1968-74, et samarbeid mellom Peder Andreas Varsi, Johan Store og Arne Wulff 1974-75, Geir Wulff i 1976, Bjarne Store Jakobsen 1976-78 og Geir Wulff fra 1978 til den dag i dag.⁵⁷

Nordlys ble grunnlagt i 1902 og er dermed den eldste av avisene. I motsetning til Ságat, og forøvrig også de andre, har avisen gjennom tidene hatt et tydelig politisk ståsted. Det var sogneprest og venstremann, Alfred Eriksen, som etablerte avisen. Han brøt med Venstre og ble valgt inn på Stortinget for Arbeiderpartiet i 1903, og avisen har etter dette alltid vært et AP-organ.⁵⁸ *Nordlys* hadde kun to redaktører i denne perioden: Magne Jønsson fra 1965-1973 og Reidar Nielsen fra 1973-1982.⁵⁹ Disse to skulle imidlertid vise et tydelig ansikt i *Nordlys'* framstilling av Altasaken. I historikken til *Nordlys*, beskriver de selv at 14 av avisas journalister i 1979 fikk forbud om å skrive om Altasaken. Begrunnelsen for dette var at disse hadde skrevet under på et opprop med tittelen «Vi støtter samenes krav», og at avisens ledere opprinnelig støttet utbyggingen.⁶⁰ Dette og avisens tydelige politiske ståsted er noe som tidlig gir meg forventninger om at *Nordlys'* fremstillinger om Altasaken vil være relativt forskjellige fra Ságats perspektiv, og spesielt om disse fremstillingene endrer seg fra før og etter 1979.

Finnmark Dagblad ble etablert i 1913 av Hammerfest Arbeiderparti som *Vestfinnmarkens Socialdemokrat*, og har som *Nordlys* et tydelig politisk ståsted. I følge stats- og medievitere Rune Ottosen, Lars Arve Røssland og Helge Østbye var det nettopp Arbeiderpartiet som dominerte i pressen i Nord-Norge i 50- og 60-årene.⁶¹ Gjennom tidene har avisen hatt flere navn; i 1923 ble den omdøpt til *Vestfinnmark Arbeiderblad*. Under andre verdenskrig måtte de endre navn til *Vestfinnmark Folkeblad*, og i 1960 ble det en dagsavis med navnet *Finnmark Dagblad*. Etter dette har avisen stort sett vært Finnmarks største avis, i en stadig rivalisering med Altaposten frem til de to i 2005 gikk sammen om å danne en samisk avis, *Avvir*.⁶² I likhet med Ságat har også *Finnmark Dagblad* hatt relativt mange

⁵⁶ Ságat (u.å) under *Statlig tilskudd*

⁵⁷ Ságat (u.å)

⁵⁸ *Nordlys* (u.å)

⁵⁹ Tjelmeland 2019

⁶⁰ *Nordlys* (u.å)

⁶¹ Ottosen, Røssland & Østbye 2002 s. 128

⁶² Eikeseth 2020

redaktører under Altasaken. Fra 1951 til 1971 var Halvor Brox redaktør til Reidar Nielsen tok over frem til 1974, og igjen fra 1982 til 1989. I mellomtiden var Øyvind Madsen redaktør fra 1974-75, Arvid R. Iversen fra 1976-79 og Per O. Figenschou fra 1980-82.⁶³ Særlig Nielsen og Figenschou hadde klare stemmer for en kraftutbygging i årene Altasaken toppet seg.

Imens både Nordlys og Finnmark Dagblad har et tydelig politisk ståsted som AP-organ, ble *Altaposten* etablert i 1969 som et «politisk uavhengig organ for Nord-Troms og Finnmark».⁶⁴ Det er også den yngste av de utvalgte avisene. Likevel skulle den utvikle seg en solid posisjon i Altasaken. Øystein Dalland var avisens første redaktør for det som skulle bli «folkets avis» med en dekningsprosent på hele 70%. I motsetning til rivalen Finnmark Dagblad som støttet kraftutbyggingsplanene, var Altapostens redaktører Øystein Dalland og Jan Smith-Novik sterkt i mot. Novik deltok selv som demonstrant, og brukte pressekortet for å komme inn til Stilla med utstyr for å bistå demonstrantene. Dette taler allerede for at avisens innhold kan være relativt sterkt vinklet *imot* en utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget, og man kan kanskje allerede her se at Altaposten og Ságat i mange tilfeller kan dele samme holdninger. Imidlertid kunne disse sterke meningene også være fare for at avisen mistet lesere, noe som skjedde delvis, i følge Kjell Egil Eikeseth.⁶⁵

⁶³ Det norske arbeiderparti, beretninger 1968-1983

⁶⁴ Header i avisene fra 1969-89

⁶⁵ Eikeseth 2020

Kapittel 3: Det turbulente 60- og 70-tallet - radikale strømninger, samfunnskritikk, mangfold og motkultur.

1960- og 70-tallet var innholdsrike og turbulente tiår. Økonomisk sett lå Norge godt an: det ble gjort oljefunn av Ekofisk i 1969.⁶⁶ Vi var i en slags overgangsfase mellom de sosialdemokratiske etterkrigsårene og de liberalistiske 1980-årene.⁶⁷ Politikken på 50- og 60-tallet hadde banet veien for velferdsstaten Norge. Vi fikk en betraktelig økt levestandard som bidro til en lavere klassebevissthet, en utvikling av en teknologi som jevnt over gjorde livet lettere for de fleste og bevegde oss mot å bli et forbrukersamfunn. Alt dette bidro til betydelige endringer i det norske samfunnet. På flere måter legger dette til rette for at folk blir stadig mer engasjert i saker som omhandlet ting som økonomi, miljø, innvandring, minoritetspolitikk, EF-saken og feminisme. 60-tallet var et tiår der radikale ideer fikk større rom. Samfunnet fikk også flere stemmer. I tillegg ble, som nevnt tidligere, igangsatt en avpolitiseringsprosess som førte til at flere og flere aviser løsrev seg fra partiene, og dermed i større grad ble et talerør for folket.

Radikalisering og samfunnskritikk

Forskere beskriver gjerne 70-tallet som «radikalismens tidsalder» og «det radikale oppbruddet». Allerede mot slutten av 60-tallet vokste det fram radikale bevegelser, som blant annet gjorde opprør mot det de oppfattet som materialisme, overforbruk og rovdrift på naturen, utbytting av den fattige verden og autoritære, undertrykkende samfunnsforhold.⁶⁸ Benum beskriver det som at folk hadde blitt tvilsomme til etterkrigstidens tro på at industrialisering og økonomisk vekst var nøkkelen til et bedre samfunn, og delte en oppfatning om at jorden hadde begrensede naturressurser. Disse, i likhet med oljen, var ikke evigvarende. I tillegg hadde vestlig ungdom fått en annen, og større, oppfatning om den internasjonale politikken. 60-tallsungdommene var i følge Benum mer opptatte av saker som avkolonisering, sosial utjevning og rettferdighet i hele verden, og blant annet Vietnamkrigen bidro til spørsmål og radikale tanker i den vestlige verden. Denne samfunnskritikken hadde oppstått allerede på 60-tallet, og hadde røtter tilbake til EF-striden, fordi å si nei til et medlemskap ble sett på som et brudd med den økonomiske og politiske utviklingen staten hadde vist tidligere.⁶⁹ «Motkultur» eller «counterculture», ble et samlende begrep for det som

⁶⁶ Stugu 2012

⁶⁷ Bergh 1990 s. 5

⁶⁸ Benum 1998 s. 11

⁶⁹ Ibid.

skjedde; «en kulturstrømming som står i opposisjon eller utgjør et alternativ til den rådende eller etablerte kulturen i samfunnet».⁷⁰ Dette, som mye annet på 70-tallet, kom fra USA.⁷¹ I *Norges kulturhistorie* blir det beskrevet som «en kulturell, åndelig, sosial og politisk bevegelse som syntes like fremmed for alle de etablerte politiske grupperinger», og som «et fenomen i den almene erkjennelsens og den samtidige samfunnsmoralens grenseland. Motkulturen var altså tverrpolitisk: den fungerte ikke som en kritikk mot en spesiell politisk retning eller et politisk parti, den står i kritikk til den etablerte borgerlige kulturen i samfunnet.»⁷²

Studentopprøret 1968

Denne radikaliseringen gjaldt kanskje spesielt studenter ved norske universiteter og høyskoler, og var i følge Benum spesielt preget av nymarxismen. Sentrale navn innen studentmiljøene var Jürgen Habermas, Herbert Marcuse og Erich Fromm og den tyske Frankfurterskolen fikk stor innflytelse. De overnevnte mente blant annet at den tekniske tenkemåten og menneskets herredømme over naturen var blitt en ny form for undertrykkende ideologi og et avgjørende hinder for menneskets frigjøring.⁷³ Studentopprøret i 1968 var først og fremst rettet mot tradisjonelle autoritetsforhold, men utviklet seg etterhvert til å handle om mer generell antiautoritær og antikapitalistisk samfunnskritikk, et krav om utdanning og individuell frihet. Under dette vokste diskusjonen om samliv, abort, kjærlighet, sosiale grupper og kjønnsforskjeller fram. I USA og andre vestlige land ble de også utgangspunkt for protestbevegelser mot Vietnam-krigen.⁷⁴ Studentopprørene skjedde over hele Europa, men i for eksempel Paris, Berkeley og Berlin fikk studentopprørene voldelige utslag. Dette skjedde ikke i Norge, men skapte imidlertid et enormt engasjement.

Selv om aksjonene var sterkt preget av venstresidens politikk, så var det imidlertid ikke noen fortsettelse på arbeiderbevegelsens kamp, ifølge Finn Olstad. Det handlet om former for frihet innenfor mellommenneskelige relasjoner, som arbeiderbevegelsen hadde neglisjert i sin kamp for økonomisk frigjøring og politisk makt, var det snarere tvert i mot en kritikk av denne. Likevel hadde den visse likheter, blant annet kamp for anerkjennelse og likeverd, som den tok enda et steg videre.⁷⁵

⁷⁰ Det norske akademis ordbok: «motkultur»

⁷¹ Olstad 2017 s. 195

⁷² Olstad 2017 s. 196

⁷³ Benum 1998 s. 30

⁷⁴ Giæver 2018

⁷⁵ Olstad 2017 s. 207

Mardøla-aksjonen

Den 26. juli 1970 ble sivil ulydighet for første gang tatt i bruk i en naturvernsak i Norge, i fjellheimen mellom Eikedals og Romsdal, nærmere bestemt Sandgrovbotn. En utbygging av Eikedal/Grytten kraftverk ville føre til blant annet en tørrlegging av Mardalsfossen, som er en av verdens høyeste fosser.⁷⁶ Dette var en av grunnene til at demonstrantene slo opp teltene sine i anleggsområdet. Mardøla var en samling av flere aksjoner sommeren 1970, og var en av mange aksjoner mot ulike vassdragsutbygginger i Norge i denne perioden. I følge Naturvernforbundet selv ble dette starten på en ny epoke i norsk naturvern, og fikk stor betydning for det videre vernearbeidet.⁷⁷ Dette på tross av at utbyggingen ble gjennomført etter planen og Grytten kraftverk stod ferdig i 1975.⁷⁸ Mardøla-aksjonen, alle norske miljøkampers mor, var nok selve begynnelsen på Alta-kampen, ifølge Alta-aktivist Anders Hegner.⁷⁹

«Sittned-aksjoner»

Både Mardøla-aksjonen og Altaaksjonen falt under det vi kan kategorisere som «sittned-aksjoner». Det er inspirert av de ikkevoldelige aksjonsformene til Mahatma Ghandi og den amerikanske grasrotaktivismen på 60-tallet.⁸⁰ En sittned-aksjon, eller «sit-ins», betegner en direkte, ikke-voldelig aksjon gjort av aksjonistene selv, som i Altasaken handlet om å sette seg ned og lenke seg fast, og dermed hindre anleggsarbeidet i å fortsette. Dette ble i hovedsak gjort for å forhindre en bestemt praksis eller politisk avgjørelse. Det kan oppfattes som en «stille protest», der aksjonisten eller aksjonistene i teorien ikke gjør noe annet enn å sitte i veien.⁸¹ Slike ikke-voldelige, direkte aksjoner ble brukt blant annet i den amerikanske borgerrettighetsbevegelsen, Mahatma Ghandis ikkevoldskamp i den indiske selvstyrekampen og sufragettbevegelsen på begynnelsen av 1900-tallet. Da Rosa Park nektet å gi fra seg setet til en hvit mann på en buss i Alabama i 1955, eller da fargede satte seg ned i «hvite områder» i kafeer, parker, biblioteker og andre offentlige steder, ble de betegnet som sittned-aksjoner.

⁷⁶ Viken 2020

⁷⁷ Naturvernforbundet Hordaland 2017

⁷⁸ Viken 2020

⁷⁹ NRK, Tidsvitne episode 6: Alta-kampen.

⁸⁰ Hohenstein 2014

⁸¹ Det norske akademis ordbok: «Sit-in»

Miljø inn i politikken

Mardøla-aksjonen er et godt eksempel på det økte fokuset på naturvern på 60- og 70-tallet. Naturvern var et tema som hadde vært i lyset før, men i følge Benum ble det tatt i bruk nye ord, som «miljøvern» og «økologi», og dette dreide seg om mer enn bare naturvern. Økologi er læren om hvordan alt i naturen forholder seg til hverandre og miljøet rundt seg.⁸² Dette gjelder både planter, dyr og mennesker, og siden også mennesker er helt avhengige av dette samspillet, så kan vi ikke utnytte naturen til menneskelige formål helt uten videre. Biologer, fysikere, forskere og fysiologer som Rachel Carson, Georg Bergström, Jørgen Randers vakte oppsikt med bøker og uttalelser som omhandlet faren for materiell vekst, plantemidler og overforbruk. Jørgen Randers' rapport *Hvor går grensen* fra 1972 fastslo at om den materielle veksten ikke ble redusert, ville verden stå overfor en alvorlig ressurskrise.⁸³

Miljøvern ble etterhvert økende blant folket, og diverse miljøvernorganisasjoner ble dannet. Men også holdningene innenfor miljøvern var splittede. På den ene siden førte det populistiske og sivilisasjonskritiske utgangspunktet ofte til mistro mot både stat og den tekniske ekspertisen som stod bak forslag om naturinngrep som skulle være til fordel for økonomien og videre for fremtiden. Dette omfattet spesielt saker som vannkraftutbygging og atomkraftverk. I motsetning til dette var det også ambisjoner om mer offentlig ansvar og styring. Denne siden ville ha mer planlegging for å redusere industriens forurensninger og følgene av masseforbruket.⁸⁴

I 1973 ble kom økologisk tankegang inn i partiprogrammene, Venstre bekjente seg til begrepet «likevektssamfunnet» og i 1972 ble Miljøverndepartementet dannet – som verdens aller første.⁸⁵ Deres mål var «å arbeide for en best mulig balanse mellom utnytting av våre ressurser for økonomisk vekst, og vern om naturressursene til beste for menneskelig trivsel og helse.⁸⁶ Verdens første miljøvernminister ble botaniker og tidligere motstandsmann Olav Gjærevoll. Etter at Gro Harlem Brundtland, som senere skulle bli statsminister, blir valgt til miljøvernminister i 1974, blir det et stort fokus på kartlegging av konsekvensene for natur og miljø ved en utbygging av Alta kraftverk.⁸⁷ Det var stor enighet, og stor strid, om miljøvern i politikken. Striden gikk i følge Benum i hovedsak ut på konflikten mellom vekstvilje og

⁸² Ratikainen 2021

⁸³ Benum 1998 s. 31

⁸⁴ Benum 1998 s. 32

⁸⁵ Norsk vassdrags- og energidirektorat > utstillinger > Kampen om Alta > Hendelsesforløp

⁸⁶ Klima- og miljøverndepartementet 2013

⁸⁷ Norges vassdrags- og energidirektorat > Utstillinger > Kampen om Alta > Hendelsesforløp

miljøopposisjon. Var økonomisk vekst og naturvern forenlig? Dette var ikke mulig, hevdet formannen i Venstres naturvernutvalg, Arild Holt-Jensen, allerede i 1970.⁸⁸

Mangfold og likeverd – engasjement rundt samiske rettigheter

1970-tallet ble også et tiår hvor bevisstgjøring, mangfold og likeverd stod sentralt, med kvinneopprør, samebevegelsen og kampen for homofiles rettigheter. De to førstnevnte handlet i all hovedsak om bevisstgjøring om gruppens identitet, rettigheter og særpreg – og satte samers og kvinners stilling på dagsorden. På denne måten var det endel likheter mellom kvinnebevegelsen og samebevegelsen. Imidlertid rettet samebevegelsen også oppmerksomheten bakover - mot det den oppfattet som samenes urgamle rettigheter. Samenes bruksrett, retten til «land og vann», burde være like god som norsk eiendomsrett. Dette skulle føre til reaksjoner både hos den norske lokalbefolkningen og staten, som fra gammelt av anså seg som eier av jorden i Finnmark.⁸⁹ Det ble også ofte trukket linjer til fornorskingspolitikken, og det blir blant annet pekt på at en utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget vil være fortsettelsen på en lang tradisjon med undertrykkelse av samene.⁹⁰

Det kunne også trekkes en bro til miljøbevegelsen, fordi både sameaktivister og miljøaktivister, egentlig folk flest, delte et inntrykk om at samene alltid hadde levd mer i pakt med naturen enn nordmenn.⁹¹ Norske Samers Riksforbund ble dannet som en kulturpolitisk organisasjon høsten 1968. De tok opp samespørsmål i hele sin bredde, og på etnisk grunnlag.⁹² NSR skulle også bli et politisk parti på Sametinget, og var spesielt opptatt av at samer *ikke* skulle bli nordmenn, men at de var et eget folk med egne særpreg. På denne måten var samebevegelsen vel så mye en frigjøringsbevegelse som en likestillingsbevegelse.⁹³ Som Bjørn Aarseth beskriver i *Norsk samepolitikk 1945-1990*, er det en utbredt oppfatning at det skjedde en ganske radikal endring i synet på samenes rettigheter etter annen verdenskrig, på grunn av erfaringer og tanker om menneskeverd og små nasjoners rettigheter.⁹⁴ Sannheten er imidlertid at den samepolitiske mobiliseringen begynte smått så tidlig som i 1904, nesten parallelt med at fornorskingspolitikken ble intensivert.⁹⁵ Isak Saba ble den første samiske stortingsmannen i 1906, og 6. februar 1917 ble det første samiske landsmøtet gjennomført.

⁸⁸ Benum 1998 s. 32

⁸⁹ Benum 1998 s. 39

⁹⁰ Klemetsen 1970 s. 2

⁹¹ Benum 1998 s. 38

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Aarseth 2006 s. 7

⁹⁵ Zachariassen 2016

Dette la grunnlaget for at den samiske nasjonaldagen ble lagt til nettopp 6. februar.⁹⁶ Imidlertid skulle tiden etter dette være preget av stillstand, i følge Regnor Jernsletten.⁹⁷ Det gjaldt 20- og 30-tallet. Skoleloven av 1936 og Normalplanen for landsskoleloven av 1939 en stor betydning for samisk språk og kultur i den norske skolen. Under andre verdenskrig ble samene igjen nedprioritert og ansett som lite ønsket, og både samer og kvener arbeidet aktivt i motstanden mot nazismen.⁹⁸ I etterkrigstiden ble det derimot mer positive toner: minnene etter nazismen skapte dårlig grobunn for videreføring av raseteorier og rasetenkning, og FNs menneskerettigheter skapte større forståelse for at samisk kultur og språk hadde livets rett.⁹⁹ I 1953 opprettet Finnmark fylkeskommune Samisk Råd med Per Fokstad som første leder. Han var en av de fremste forkjemperne for samisk språk og kultur i skolen, og prøvde allerede på 1920-tallet å utarbeide en skole bygd på samisk språk og kulturverdier.¹⁰⁰

27. mai 1963 oppnevnte Kulturdepartementet en «Komité til å utrede samespørsmål», Samekomiteen. Også her ble Per Fokstad valgt som medlem. Samekomiteen skulle blant annet legge frem forslag for å styrke samenes kulturelle og økonomiske situasjon.¹⁰¹ Dette arbeidet gjaldt både sjøsamer og reindriftssamer, og fikk stor støtte fra statsminister Einar Gerhardsen:

Folkestyret i vårt land hviler ikke bare på vår grunnlov av 17. mai 1814. Den hviler også på menneskerettighetene slik de er utformet av De forente nasjoner for 10 år siden. Det er rettigheter for det enkelte menneske og det er rettigheter for de enkelte grupper og de enkelte befolkningslag i nasjonen. Norge har godkjent disse menneskerettigheter og de har sin fulle gyldighet også for samene i vårt land.¹⁰²

Etter dette fremmet komiteen en lang rekke forslag som blant annet dreide seg om bruken av samisk språk i skolen, rådgivende organer i samespørsmål, rett til erstatninger ved industrielle inngrep, konsolidering av et samisk kulturområde, økte samiske sendinger i NRK, en bedre rettsordning, tiltak innen ulike næringer og så videre. Disse forslagene ble sendt ut på høringer, og ble blant annet avvist i Karasjok under påskeresolusjonen 9. april 1960. De

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Jernsletten 1998 s. 2

⁹⁸ Pedersen 2019

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Robertsen 2012 s. 292

¹⁰² Ibid.

mente blant annet at en styrking av samisk i skolen ville være et tilbakeskritt, og fornorskningsbestemmelsene fra 1898 ble stående som gjeldende.¹⁰³

70-tallet innebar en ny giv for den samiske identiteten, med blant annet samisk kulturliv, samiske lærebøker og samiske institusjoner,¹⁰⁴ men det politiske engasjementet rundt samers rettigheter førte ikke bare med seg enighet når det gjaldt samers stilling i storsamfunnet. De møtte stor motstand spesielt i Finnmark, men også internt blant samene. 1979 ble Samers Landsforbund stiftet som en reaksjon på det noen oppfattet som altfor radikale samiske krav fra NSR.¹⁰⁵ Mens NSR vektla at samer var samer og hadde en egen kultur, delte NLF sine tilhengere et mål om at samer skulle regnes som nordmenn og regnes som likeverdige *norske* medlemmer av storsamfunnet, og de avviste krav om særskilte samiske rettigheter.¹⁰⁶ Organisasjonene skulle vise seg å bli uenige i blant annet Altasaken, kampen for samers særrettigheter og etterhvert også diskusjonen om et eget representasjonsorgan for samene.¹⁰⁷ Under aksjonene mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget ytret NLF blant annet til Finnmark Dagblad at «aksjonene undergraver Norges demokratiske system, og den jevne samiske mann og kvinne er rystet over aksjonene».¹⁰⁸

Samebevegelsen skulle også vekke engasjement internasjonalt. Benum begrunner det økte nordiske og internasjonale samarbeidet med at lederne i samebevegelsen hadde utdannelsesbakgrunn som gjorde et slikt samarbeid lettere. Selv om Nordisk Sameråd ble dannet allerede i 1956, ble det lagt ned mye arbeid i 60-årene omkring samers krav og erklæringer overfor myndighetene i Norge, Sverige og Finland. I 1975 ble Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) dannet, med norske samers deltakelse. Dette internasjonale samarbeidet skulle føre med seg en større betydning av Folkeretten i Norge, som gir urbefolkninger visse, særskilte rettigheter innenfor nasjonalstatene.¹⁰⁹

Oljekrise, inflasjon og arbeidsledighet: 70-tallet kanskje ikke noen gyllen æra likevel?

Selv om det hadde blitt funnet olje tidligere, så regnes 70-tallet som starten på «oljeeventyret» i Norge. Ifølge Norges vassdrags- og energidirektorat brukte avisene ordet «olje» så mye som 350.000 ganger i perioden 1968-1982.¹¹⁰ Folk var optimistiske, og vi var på vei mot å bli et

¹⁰³ Robertsen 2012 s. 293

¹⁰⁴ Norges vassdrags- og energidirektorat: «samisk rettighetskamp»

¹⁰⁵ Gaski og Berg-Nordlie 2019

¹⁰⁶ Olstad 2017 s. 173

¹⁰⁷ Berg-Nordlie 2018

¹⁰⁸ Finnmark Dagblad 02.02.1981 s. 13

¹⁰⁹ Benum 1998 s. 39

¹¹⁰ Norges vassdrags- og energidirektorat – digital utstilling

forbrukersamfunn. Denne optimismen skulle endre seg i 1973, da OPEC-landene økte råoljeprisene med 70 prosent. I tillegg innførte de total leveringsstopp til blant annet Nederland og USA. Dette medførte til sparingstiltak i en rekke land, deriblant Norge.¹¹¹ Folk hamstret bensin, det ble kjøretillatelse i helgene om man ikke hadde særskilt tillatelse, bensinstasjonene stengte tidlig, familieøkonomier var truet av hendelsene i Midtøsten og rasjonering ble dagligtale for første gang siden krigen. Slik min bestemor beskriver det, så var det ikke en bil å se på veien i helligdager og helger. Norge stod på mange måter stille. Dette skulle over tid føre til en endret global oppfatning om at olje ikke var en uendelig ressurs. Og selv om oljekrisen i seg selv var relativt kortvarig, påpeker blant annet Finn Olstad at «oljen gav oss en ny sårbarhet», fordi den mange ganger snudde opp ned på Norge i løpet av 70-tallet, noe som gjentatte ganger gikk ut over industrinæringene. Denne usikkerheten og de stadige svingningene, den stadige vekstpolitikken og internasjonaliseringen hadde sammen dannet et utgangspunkt for 70-tallets radikaliserings.¹¹²

Var 70-tallet kanskje ikke noen gyllen æra i forhold til inntrykket vi har fått tidligere? Seniorforsker Eric Nævdal skriver følgende:

Gjennom en kontinuerlig prosess med deregulering, liberalisering, privatisering og generell markedsretting har feiltrinnene fra 60- og 70-tallet blitt reparert og den økonomiske veksten reddet. Denne fortellingen er blitt gjentatt så ofte at mange av oss er blitt forledet til å tro at den er sann. Det er den ikke.»¹¹³

For fra et økonomisk perspektiv, var nok 70-tallet en gyllen æra *sammenliknet* med de ti siste årene, men det overgår ikke det faktum at Norge på 70-tallet opplevde inflasjon og arbeidsledighet. Nævdal påpeker videre at arbeidsledigheten i 1975 var 2,3 prosent i følge Statistisk sentralbyrå, noe som *ikke er urovekkende høyt*. Faktisk er det «verdt å merke seg at ikke på noe tidspunkt etter 1987 har arbeidsløsheten i Norge vært lavere enn da arbeidsledigheten var på sitt verste på 70-tallet.»¹¹⁴ Nævdal mener likevel at det er den lave produktivitsveksten som betyr noe – og her råder det liten tvil, ifølge forskeren: «Gjennomsnittlig produktivitsvekst i Norge i perioden 1970–1979 var *respektabelt* 2,95

¹¹¹ Viken 2018

¹¹² Olstad 2017 s. 152-154

¹¹³ Nævdal 2018

¹¹⁴ Ibid.

prosent pr. år. Til sammenligning har produktivitetsveksten de siste 10 årene vært 0,1 prosent pr. år.»¹¹⁵

Var vannkraft løsningen?

Alta-Kautokeino-vassdraget var ikke den eneste vannkraftutbyggingen som ble diskutert på 70-tallet. Vannkraft skulle nemlig være en av løsningene på oljekrisen i 1973.¹¹⁶ Dessuten var et av de mest sentrale argumentene for en slik utbygging, nettopp å skape arbeidsplasser og energi lokalt.

Yngve Nilsen nevner i sin artikkel *Ideologi eller kompleksitet? Motstand mot vannkraftutbygging i 1970-årene* flere slike statlige utbyggingssaker. Kun to av disse vassdragene ble vernet etter formelle, politiske vedtak: Veig og Dagali i 1979.¹¹⁷ Imidlertid viser Nilsen flere eksempler på at motstand la vesentlige føringer på utbyggingens omfang. Eidfjord-prosjektet, som Veig opprinnelig var en del av, ble redusert betraktelig av utbyggeren før saken nådde en politisk behandling. Jotunheimen ble gjenstand for enda større reduksjoner – den ble trukket tilbake i sin helhet i 1977, og kun en liten del ble bygd – Jostedalsutbyggingen.¹¹⁸ Ulla-Førre i Rogaland, Leirdøla i Sogn og Fjordane og Kobbelv i Nordland ble imidlertid vedtatt uten nevneverdige modifikasjoner eller politiske kontroverser. Det var utbyggingene i Mardøla og Alta som skilte seg spesielt ut da de ble gjenstand for omfattende konflikt og aksjoner.¹¹⁹

Striden om disse vassdragene hører i følge Benum også til i en ny miljøpolitisk sammenheng, fordi motstanderne kunne sette utbygging og fortsatt industrivekst opp mot energisparing og likevekstøkonomi.¹²⁰ Det ble en kollisjon mellom veksthensyn og vern. Den grønne bølgen skulle roe seg i 77/78. Frem rykket bekymringen for arbeidsplasser og levestandard i lys av den økonomiske verdenskrise.¹²¹ Jeg vil avslutte dette kapitlet med et sitat av vassdragsjurist Kjell Haagensen:

¹¹⁵ Nævdal 2018

¹¹⁶ NRK, tidsvitne episode 6

¹¹⁷ Nilsen 2008 s. 62

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Nilsen 2008 s. 63

¹²⁰ Benum 1998 s. 33

¹²¹ Benum 1998 s. 34

Kraftutbygging er blitt noe av et symbol på industrivekstsamfunnet og på et materialistisk livssyn som har flertall i våre politiske organer og støtte fra de økonomiske maktsentra. Imot dette står en politisk opposisjon og organisasjoner som vil legge mer vekt på økologi og en alternativ samfunnsutvikling. Haagensen og Midtun (1984) Kraftutbygging, konflikt og aksjoner.»¹²²

¹²² Haagensen og Midtun 1984

Kapittel 4: Verne- og utbyggingsargumenter

Altasaken har vært en lang og omstridt prosess. De første planene ble lagt frem i 1968, og saken regnes som avsluttet i 1982. Ifølge Norges vassdrags- og energidirektorat kan man imidlertid se kraftutbyggingsplaner i Alta helt tilbake til 1910, og en endelig driftsplan for kraftverket ble godkjent først i 2010.¹²³ Planleggingen begynte derimot på alvor med teknikere og økonomer så tidlig som i 1922, året etter at Vassdrags- og Energietaten ble samlet under en etat kalt NVE. Videre dro NVE på en befaring i Alta i 1945. I mellomtiden var det endel skisser av muligheter for utbygginger, hvor Alta alltid stod sterkt.

Først i 1968 ble det lagt frem en mer konkret plan som tok for deg de ulike alternativene for utbygging. Et av disse alternativene innebar en neddemming av Masi, en liten bygd omtrent midt mellom Alta og Kautokeino. Bygda hadde omlag 400 innbyggere¹²⁴, der stort sett alle har samisk opphav.

Verneargumenter

Etter dagens målestokk, med langt strengere krav til naturfaglige undersøkelser, ville trolig planene bli kontant avvist. I tillegg til neddemming av Máze ville utbyggingen få store skadevirkninger for reindrift, utmarksnæringer og naturmiljø på denne delen av Finnmarksvidda. Men selv etter 1970-målestokk var planene i drøyeste laget, skulle det vise seg.¹²⁵

Dette skriver Lars-Martin Hjorthol i sin bok *Alta: kraftkampen som utfordret statens makt*. Argumentene i mot en utbygging er kanskje de som har kommet tydeligst frem gjennom tidene, i hvert fall i forskningslitteraturen. Disse handler i hovedsak om samiske rettigheter på land og vann, natur- og miljøvernsargumenter og det faktum at en utbygging i stor grad vil gå utover samisk kulturgrunnlag, først og fremst reindrift. Under skal jeg forsøke å gjøre rede for forskjellige interesser som vil berøres av en utbygging, eventuelt på hvilken måte, og hvordan avisene fremlegger dette.

¹²³ Norges vassdrags- og energidirektorat

¹²⁴ 433 registrert i 1975, Generalplan for Kautokeino 1976

¹²⁵ Hjorthol 2006 s. 16

Laksefiske i Alta

Altaelva er ei betydelig lakseelv, og er tidligere regnet blant verdens beste.¹²⁶ Det har aldri vært nødvendig med utsetting av yngel, og det antas at folk helt fra gammelt av har benyttet seg av laksen i Altaelva.¹²⁷ Før 1600-tallet var det stort sett bare samer som drev fiske i Altaelva, men nå er det den verdenskjente Altalaksen som gjør Alta til et yndet reisemål, og sportsfiskere er en viktig inntektskilde for lokalsamfunnet.¹²⁸

Sommeren 1979 foregikk det en diskusjon i flere nordnorske aviser, deriblant Nordlys og Finnmark Dagblad. Utgangspunktet var et innlegg i Nordlys 27. juli under tittelen «Alternativ energi, bare tomt prat?» der en studiegruppe tar opp energispørsmålet og stiller seg kritiske til NVEs antatte kraftbehov. Videre foreslår de alternative energikilder som de mener vil skape flere stabile arbeidsplasser, og til slutt tar de opp verdiene som står i fare ved en eventuell utbygging av vassdraget. De peker spesielt på laksenæringen, og påpeker at det årlig fiskes Alta-laks for 50 millioner kroner.¹²⁹ Det skulle vise seg at disse tallene er enda høyere: Erlend Rian skriver i Tromsø dagen etter at tallene er anslagsvis 59 millioner for elvelaks og 38 millioner for fjordlaksen, og at 600-1000 fiskere ernærer seg av Altalaksen. Videre påpeker han at «Utbyggingen er særdeles beskjeden i forhold til mange andre utbygginger», og nekter å gå med på at alle disse verdiene går tapt.¹³⁰ Dette kritiserer Jorunn Bye i Finnmark Dagblad 6. august. Både Alta laksefiske Interesseselskap og Alta Laksestyre er i mot utbyggingen. Hun påpeker videre at Altaelva er inndelt i 5 «soner» med over 80 fiskeplasser, og en av de beste ligger i Sautso-sonen. Denne står i fare for å bli helt ødelagt ved utbygging på grunn av økt sarr og bunnis. Dessuten vil 3,5 km av elva tørrlegges, noe som vil føre til at flere gyteplasser går tapt, og temperaturendringer og endret vannføring vil ha en skadelig virkning for yngelen.¹³¹

I følge Finnmark Dagblad, var laksefisket på sitt aller beste i 1974. De skriver positivt om Sautsodalens vakre natur, fiske og plante- og dyreliv. Selv om de 27. juni 1978 skriver at det neppe blir noe vern av vassdraget, siterer de Industrikomiteen på følgende utsagn: «Før eller senere vil vi angre på utbyggingen», først og fremst på grunn av konsekvensene utbyggingen vil ha for naturen og fisket i Altaelva.¹³²

¹²⁶ Askheim 2021

¹²⁷ Ryvarden og Tømmeraas 1979 s. 78

¹²⁸ Norges vassdrags- og energidirektorat > Kampen om Alta > Saken og konfliktene > hva er det med laksen > historie

¹²⁹ Nordlys 27.07.1979 s. 4-5

¹³⁰ Bye i Finnmark Dagblad 06.08.1979 s. 3

¹³¹ Ibid

¹³² Finnmark Dagblad 27.06.1978 s. 1

Men hvordan gikk det så med laksen? I følge NVE gikk det jevnt over bra, med unntak av noen problemer rett etter utbyggingen knyttet til endringer i vannføring, vanntemperatur og isforhold. Spesielt lakseunger hadde problemer med å overleve vinteren. Det ble gjort endringer i reguleringsregimet, men ikke før i 2001 var ungfisktettheten sammenliknbar med tiden før utbygging. Dette gjaldt spesielt i Sautso.¹³³

Samene og reindriften

«Bare norske borgere som er av samisk ætt, har rett til å utøve reindrift i reindriftsområde»,¹³⁴ sier loven om reindrift av 26. juni 1978. Reindrift kan av mange sees på som mye av kulturgrunnet for den samiske befolkning, og tamreindrift har antageligvis vært utviklet helt fra tidlig middelalder.¹³⁵ Videre er Kautokeino landets største reindrifskommune med 60.000 rein i 1979, og 2800 av innbyggerne har direkte eller indirekte tilknytning til reindriften. 75% av Kautokeinos innbyggere er av samisk opprinnelse.¹³⁶ Argumentene som omhandlet dette var mange, både de om omhandlet samer generelt og de som omhandlet reindrift spesielt. Dette falt som nevnt tidligere også tilbake på kritikken av overflodssamfunnet, fordi samene tradisjonelt var bedre på å utnytte naturen enn oss, både når det gjaldt reindrift, fiske, jordbruk, jakt og husdyrhold. Folk kritiserte at vi skulle ofre den samiske kulturen og dyrebare naturområder for å skaffe enda mer energi og penger til storsamfunnet. Ryvarden og Tømmeraas beskriver det godt:

Det spørsmålet til syvende og sist dreier seg om, er hvor stort offer den samiske minoritet skal legge på det felles norske velferdsalter. Det må ikke bli så stort at det samisk samfunn får banesår. Med sin tradisjonelle utmarks- og reindriftnæring er det stadig avhengig av naturressursene og dermed sterkt sårbar for inngrep i naturen. Hensynet til dette må tillegges avhørende betydning ved vurderingen av all form for regulering på Finnmarksvidda.¹³⁷

I perioden 1979 til 1982 var Altasaken den største mediesaken i Norge¹³⁸. For det første fordi alle hadde en mening om den, men også fordi utbyggingen på mange måter ble sett på som et

¹³³ Norges Vassdrags- og energidirektorat > Natur > Hva er det med laksen?

¹³⁴ Landbruks- og matdepartementet 1978

¹³⁵ Ryvarden & Tømmeraas 1979 s. 90

¹³⁶ Ryvarden og Tømmeraas 1979 s. 101

¹³⁷ Ryvarden & Tømmeraas 1979 s. 96

¹³⁸ Norges vassdrags- og energidirektorat – Konsekvensene - Urfolk

overgrep mot den samiske befolkningen. Uten koblingen til samesaken ville Altasaken neppe blitt så omfattende. Det hadde trolig bare blitt en miljøkamp, slik som Mardøla-aksjonen, og hadde nok heller ikke fått like stor internasjonal oppmerksomhet. Samers kultur, samisk nasjonsbygging og samiske rettigheter er argumenter som tar stor plass i avisenes fremstilling av Altasaken. Urfolkspolitikk og menneskerettigheter er saker som naturligvis spiller på følelser, og det er dermed i stor grad brukt patos som et virkemiddel når avisene skriver om dette. Spesielt Ságat og Altaposten har gode eksempler på dette.

I mars 1981 gjør Altaposten et intervju med reineier Isak J. Eira. Han forteller om erfaringer i hverdagen og understreker at samer ikke har de samme mulighetene som nordmenn: «Jeg vet ikke om alt det overnevnte er å undertrykke samene som folk og nasjon, men jeg vet med sikkerhet at det er langt fra likestilling og likeverd, og rettferdighet er det aldeles ikke.»¹³⁹ Ved å ta med historier fra samers hverdag, og høre samer selv uttale seg om hvordan de føler seg behandlet, er med på å spille på følelsene på leserne. Etter at Eira videre forklarer hvordan en utbygging vil påvirke samers liv, avslutter han med et retorisk spørsmål: «Altasaken har fortsatt ingenting med samer å gjøre?»¹⁴⁰

Ságat er stort sett ganske klare i sin tale når det gjelder samiske rettigheter. Jeg har sett flere tilfeller hvor Ságat har rettet direkte kritikk, både mot enkeltpersoner og mot staten, i forbindelse med Altasaken. Blant annet kritiserer de, undertegnet «P.O» fylkesmann Varmann, med bilde og fullt navn, for å være formet av «hans tid samepolitikk». ¹⁴¹De trekker linjer til fornorskingspolitikken, og anklager han for å videreføre den, og påpeker at «så og si heile kraftutbygging i Nordland har gått for seg i den perioden han har hatt sin embetsgjerning i fylket, som kapellan, prost og som stortingsmann».¹⁴²

13. august 1970 kritiserer Ságat fylkeslandbruksstyret for å bortdefinere kulturtapet til samene, ved å fokusere mer på jordbruk enn reindrift, som ikke vil bli berørt. At fylkeslandbruksstyret ikke vil ha fredning, beskriver avisen som «et alvorlig slag mot det samiske minoritetssamfunnets interesser». ¹⁴³I samme avisen anklager de politikere og administratorer for å mangle vilje, og at samene selv bør avgjøre sine saker.¹⁴⁴

I motsetning til Altaposten og Ságat, oppfatter Nordlys og Finnmark Dagblad i flere tilfeller samesaken som overdrevet og misbrukt. Førstnevnte har tidligere blitt kritisert av

¹³⁹ John Eira i Altaposten 14.11.1974 s. 4

¹⁴⁰ Eira i Ságat 03.03.81 s. 4

¹⁴¹ Ságat 03.04.1970 s. 1

¹⁴² Ságat 03.04.1970 s. 7

¹⁴³ Ságat 13.08.1970 s. 6

¹⁴⁴ Ságat 13.08.1970 s. 1

Øyvind Ytreberg i «Nordlys om Alta-konflikten», for å bortdefinere samenes rettigheter. 14. januar 1981 kritiserer redaktør Reidar Nielsen den agitatoriske bruken av samenes sak i forbindelse med Altasaken: «Etter vår mening er samene i Finnmark i denne sak blitt misbrukt inntil det groteske»¹⁴⁵ Videre bagatelliserer konsekvensene en utbygging vil ha for samene, og understreker at den samiske kultur *skal* og *bør* overleve en slik utbygging. «Og skulle den samiske kultur være av en så skjør natur, ville det neppe være noen som vil finne det nyttig å beholde den». Videre kommer det flere argumenter som taler mot samenes bruksrettigheter langs elva og reinsamenes betydning for samisk kultur. «(...) samene som sådan aldri i vårt århundre har hatt noen bruksrett til Altaelva hva fiskeri angår. Det har lenge vært forbeholdt et grunneierlag bestående langs gårdsbrukere i Altaelva. Og her har det samiske innslaget vært minimalt, om det i det hele tatt har eksistert».¹⁴⁶ Nordlys peker dermed på at samene ikke har noen juridisk rett til områdene, mens Ságat og Altaposten fokuserer på at samene har retten på bakgrunn av at de alltid har vært der.

I tillegg til dette, bortdefinerer Nielsen reindriftssamenes betydning for samisk kultur. Han hevder blant annet at «Alle som har kjennskap til problemet enn det *turistmessige inntrykk* av hva samer i Finnmark er, vet at den samiske befolkning består av noe langt mer enn de som driver reindrift på fjellet». Han bruker en sarkastisk underliggende tone, og gir uttrykk for at de som mener utbyggingen ødelegger samisk kulturgrunnlag, ikke har kunnskap om den samiske kulturen, fordi den består av mer enn reindrift. Oppsummeringsvis skriver de «I den sterkt polariserte debatt om Alta og samesak kan barnet lett kastes ut med vaskevannet når det hele er over» og skildrer samesaken som et barn av Altasaken, og som henholdsvis ikke ville vokst frem hadde det ikke vært for debatten om elva. Nordlys beskriver videre Altasaken som en bjørnetjeneste både for den samiske befolkning og for finnmarkingene som skal leve og arbeide sammen etter Altakrigen.¹⁴⁷

28. januar 1980 sitere Finnmark Dagblad Per Aleksandersen, ordfører i Tana: «Samene blir brukt i et politisk spill», og mener aksjonistene bruker samene for å fremme egne interesser, og at en forsiktig utbygging verken vil være til skade for samene eller reindriften.¹⁴⁸ De intervjuer bare få dager senere en av de syv samene som sultestreiket utenfor stortinget i 1979. Han bekrefter at han bare var med på sultestreiken fordi han ikke var tilstrekkelig informert, og at han følte seg utnyttet. I tillegg var mye av bakgrunnen for

¹⁴⁵ Nielsen i Nordlys 14.01.1981 s. 4

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Finnmark Dagblad 28.01.1981 s. 10

sultestreiken en irritasjon over skolesystemet og fornorskingspolitikken han opplevde da han var ung. Det blir også understreket at Gaup ser på Altasaken helt annerledes siden verken Jiessjavre eller Joatka skal bygges ut.¹⁴⁹

Jordbruk

Om alternativet som innebar en neddemming av Masi ble aktuelt, ville utbyggingen også påvirke jordbruket der. I tillegg drives det endel jordbruk nederst i Altaelva, i følge Kjell Køber. Han beskriver videre at både Statskraftverkene, Fylkeslandbruksstyret og Norges vassdrags- og energidirektorat er enige om at vekstforholdene langs elven ikke vil bli påvirket av utbyggingen, fordi vannstanden i elven ikke vil endres betydelig. Tvert imot antok de i begynnelsen at reguleringen ville ha en flomdempende virkning.¹⁵⁰ Likevel har folk vært urolige for skadevirkningene utbyggingen kunne ha på jordbruket, og Alta Grunneierlag er mot enhver utbygging av vassdraget.¹⁵¹

Natur, friluftsjnteresser og turisme

Det var ikke bare samene og næringer som reindrift og jordbruk som ble brukt som argumenter. Det at naturen i seg selv var vakker – at naturen hadde en egenverdi, var også et viktig argument. Dette var mye av grunnen til Finnmarksvidda og spesielt områdene rundt Sautso ofte ble besøkt i forbindelse med friluftsjnteresser og turisme. Naturen i Sautso var på mange måter uberørt, og det at det her skulle bygges et vassdrag, ble av mange sett på som en tragedie.

4. juli 1974 skriver Altaposten noe som nærmest likner en reklame for turismen i elvegjelet: «Herlig i Sautso». Selv om de ikke kobler dette direkte til utbyggingen, er det nok ikke helt tilfeldig. Altasaken er tross alt den største mediasaken på den tiden, og det meste av lokale nyheter ble på et vis knyttet til utbyggingen. Altaposten peker på den store betydningen Sautso har for fotturister, og på det rike plante- og dyreriket. Det avsluttes med: «Det er derfor mange fra fjern og nær som ønsker at dette herlige området må forbli uberørt natur i all fremtid».¹⁵² På denne måten får de også frem at Sautso har betydning for flere enn bare lokalbefolkningen. På denne tiden var det mye tvil om en senere utbygging ville skje på tross

¹⁴⁹ Finnmark Dagblad 02.02.1981 s. 13

¹⁵⁰ Køber 1999 s. 25

¹⁵¹ Køber 1999 s. 26

¹⁵² Altaposten 04.07.1978 s. 3

av fredningen av Masi i 1973, og setningen kan være med på å understreke et håp om at dette ikke vil skje. Over artikkelen er det et bilde av den storslåtte naturen i Sautso-dalen.¹⁵³

Nordlys, derimot, skriver heller lite om konsekvensene en utbygging vil ha for natur og friluft i Alta. De informerte om eventuelle konsekvenser rundt utbyggingsplanene før 1970, men det er ikke noe stort fokus de miljøvernmessige konsekvensene. 29. april 1980 understreker de imidlertid at utbyggingen skal skje, skal være til minst mulig skade for dyr, natur og miljø.¹⁵⁴ Likevel gir de inntrykk for at en utbygging er nødvendig, og ikke minst at man må rette seg til de vedtakene som er gjort av Stortinget.

Botanikk og zoologi

«Botanisk sett er det landets mest verdifulle vassdrag»,¹⁵⁵ stod det i Altaposten 14. oktober 1982. Videre beskriver de plantelivet i Alta-Kautokeinovassdraget som enestående i norsk og internasjonal målestokk. For på tross av at sommeren er kort, og gjennomsnittstemperaturen er lav i nord, står jo solen på døgnet rundt, og nedbøren gir gode vekstforhold. 2 måneder med midnattssol tilsvarer det dobbelte med normal vekstsesong i Sør-Norge.¹⁵⁶

Ved undersøkelser i området viste det seg at det fantes blant annet tre sjeldne plantearter her: Masimjelt, Småjonsokblom og Kveinhavre.¹⁵⁷ Førstnevnte er så sjelden at den ble fredet mot innsamling, skade og ødeleggelse i 1983.¹⁵⁸ Masi er dens eneste voksested i hele Europa.¹⁵⁹ Imidlertid ble disse undersøkelsene gjort for sent, og fikk ingen konsekvenser for utbyggingen, i følge NVE. I følge Lars Martin Hjorthol, derimot, *ønsket Miljøverndepartementet* en samlet naturfaglig utredning av eventuelle skadevirkninger, noe som forøvrig Vassdragsreguleringsloven gav hjemmel for, men fikk kun ett år med feltundersøkelser.¹⁶⁰ Grunnen til dette var at NVE mente det ikke var tid til mer, fordi «Finnmark trenger kraft fra Alta allerede i 1980».¹⁶¹ I ettertid har det vært sterk kritikk mot den manglende botaniske dokumentasjonen før tillatelsen for kraftverkutbygging ble gitt.¹⁶² I 1971 henvendte NVE seg til Tromsø Museum for å få laget en foreløpig rapport om verneverdiene ved vassdraget, men fristen for rapporten ble satt til oktober 1971, og den

¹⁵³ Altaposten 04.07.78 s. 3

¹⁵⁴ Nordlys 29.04.1980 s. 6

¹⁵⁵ Altaposten 14.10.1982 s. 11

¹⁵⁶ Ryvarden og Tømmeraas 1979 s. 24

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Norges vassdrags- og energidirektorat > Saken og konfliktene > Botanikk > Masimjelt

¹⁵⁹ Ryvarden og Tømmeraas 1979 s. 60

¹⁶⁰ Hjorthol 2006 s. 24

¹⁶¹ Brev til Miljøverndepartementet, datert 21.05.1975

¹⁶² Norges vassdrags- og energidirektorat > Saken og konfliktene > botanikk > undersøkelser.

videre oppfølging av prosjektet ville bli avhengig av om konsesjon i sin tur blir gitt til utbygging. Dermed avsto museet.¹⁶³ Det har i ettertid blitt hevdet at Sautso og deler av Alta/Kautokeinovassdraget kunne vært nasjonalpark om Tromsø Museum hadde satt i gang arbeidet med forundersøkelsene da de fikk denne henvendelsen fra NVE.¹⁶⁴

I følge NVE kunne de sette krav tidlig angående vern av natur når elver og vann skulle utnyttes til kraft. Imidlertid ble ikke denne muligheten i noen særlig grad fulgt opp før Naturvernkontoret ble opprettet i 1964.¹⁶⁵

Altaposten omtaler Altasaken som et eksperiment på grunn av denne manglende dokumentasjonen. De bruker autoritetens og organisasjoners tall, statistikker og uttalelser, og konkluderer med at en utbygging vil være til skade for både kustbosetning, laksefiske, reindrift og naturvern-, og rekreasjonsinteresser.¹⁶⁶ Her ser man bruk av både etos og logos for å underbygge argumenter som handler om naturvern og miljø. Ved å omtale det som et «eksperiment», setter de det på spissen og kritiserer myndighetene for å foreta en utbygging som de vet konsekvensene av. Altaposten er kanskje den avisen som i størst grad fokuserer på konsekvensene en utbygging vil ha for natur og miljø, både med tanke på planteliv, dyreliv, jordbruk og naturens egenverdi.

Den rike vegetasjonen i området danner også grunnlag for et rikt dyreliv bestående av mange pattedyr og fuglearter, samt et godt jordbruk. Blant de viktigste er reinen, og denne har jeg tidligere tatt for meg under «Samene og reindriften», da det er samene en eventuell skade på reindriften vil ramme. I fjellmassivet fra vidda gjennom Virdnejávri og ned til Sautso, hadde vi landets største bestand av klippehekkende rovfugl, som også vil få forandret levevilkårene sine betraktelig hvis et kraftverk bygges. NVE beskriver også at selv om mange interessante funn og undersøkelser ble gjort, så ble kun en av disse fremlagt for Stortinget da NVE søkte om byggetillatelse.

Kjell Køber beskriver at «et lite truet fugleliv vil bli ødelagt i reguleringssonen og forstyrret i anleggstiden. Elgen trekker fra furuskogene i Alta langs elven i Mieron-området. Trekket kan bli vanskelig om ikke isen holdes. Elgen tilpasser seg bebyggelsen i Alta ganske godt om vinteren». ¹⁶⁷ I tillegg har man fjellreven, som forøvrig er truet på tross av total fredning siden 1930. ¹⁶⁸

¹⁶³ Nilsen 2019 s. 170

¹⁶⁴ Nilsen 2019 s. 170

¹⁶⁵ Norges Vassdrags- og energiforbund > Saken og konfliktene > Natur > NVE og naturvern

¹⁶⁶ Altaposten 15.01.1976 s. 4

¹⁶⁷ Køber 1999 s. 35

¹⁶⁸ Ryvarden & Tømmeraas 1979 s. 67

Kulturminner

I 1925 kom konservator Anders Nummedal for å lete etter spor fra fortiden, og det tok ikke lang tid før han hadde funnet noen av menneskenes første boplasser i Norge – komsakulturen. Denne kulturen er nå påvist en rekke plasser, både langs Alta-Kautokeinovassdraget og andre steder i fylket.¹⁶⁹ Det er også funnet en rekke bosteder og redskaper fra steinalderen, samt helleristninger fra bronsealderen. Den samiske jernalderen begynner rundt år 0 og varer frem til 1500-tallet.

Etter at den nye kulturminneloven trådte i kraft 15. februar 1979, ble samiske kulturminner eldre enn 100 år fredet. Grunnen til dette var en ellers mangel på samiske kulturminner, fordi de fleste ble utslettet under nedbrenningen av Troms og Finnmark under andre verdenskrig. Dermed ble det undersøkelser av samiske kulturminner i reguleringsområdet, noe som ble sett på som svært viktig fra samisk hold.¹⁷⁰ Dette ble gjort av Tromsø Museum i perioden 1971-74, men ble imidlertid også preget av tidspress, og arkeologene måtte stadig forsvare undersøkelsesområdene for anleggsmaskinene. Dette ble det ikke gjort noe med, før det i 1981 ble kjent at kravet til undersøkelser i henhold til kulturminneloven ikke var blitt oppfylt. Da ble anleggsarbeidet midlertidig stoppet. De nye undersøkelsene førte til noen små endringer av traséen for anleggsveien.¹⁷¹ Temaet ble også tatt opp i høyesterett i 1982, men partene i saken ble enige om at behandlingene av arkeologiske forhold i saken var i orden. Likevel hevder Tromsø museum at selv om Innsjøen i Virdnejávri ikke ville ha skadevirkninger på kulturminnene, så ville flere samiske kulturminner i området bli ødelagt.¹⁷²

Utbyggingsargumenter

I mens motstanderne har samisk nasjonsbygging, urfolksrettigheter og miljøvern som sine fremste argumenter, er energi- og økonomiperspektivet et viktig argument for utbygging. Finnmark hadde behov for lokal kraft, og i tillegg ville en slik utbygging føre til flere arbeidsplasser for lokalbefolkningen. Disse argumentene kan man spesielt se hos Nordlys og Finnmark Dagblad. Også Altaposten informerer om utbyttet en eventuell utbygging vil ha for

¹⁶⁹ Ryvarden & Tømmeraaas 1979 s. 30

¹⁷⁰ Norges vassdrags- og energidirektorat > Kampen om Alta > Saken og konfliktene > Urfolk > Kulturminner

¹⁷¹ Norges vassdrags- og energidirektorat > Kampen om Alta > Saken og konfliktene > Urfolk > Kulturminner > undersøkelser

¹⁷² Norges vassdrags- og energidirektorat > Kampen om Alta > Saken og konfliktene > Urfolk > Kulturminner > Høyesterettsdommen

energibehovet og økonomien, mens Ságat i stor grad er skeptiske til energi- og økonomiperspektivet.

Energi- og kraftbehov

I følge NVEs prognoser, risikerte Finnmark kraftkrise i løpet av få år. Da Altaposten spurte fylkesmann Kolbjørn Varmann om han mente utbyggingsalternativet i Masi var å foretrekke, svarte han «Jeg har ikke satt meg nok inn i saken ennå til å kunne si det. Saken er jo ennå på et rent forberedende stadium. Men om folk skal leve i Nord-Troms og Finnmark, er det helt opplagt at kraftspørsmålet må løses».¹⁷³ Han legger også vekt på at man ikke har det samme valget mellom ulike kraftkilder som man har i resten av landet.

Dette kraftbehovet er noe Finnmark Dagblad i stor grad fokuserer på. 2. februar 1981 får Finnmark Dagblad frem en annen vinkling når det gjelder samene i Finnmark. Her hevder Mikkel Andreas Gaup at den lille utbyggingen som skal skje, i liten grad vil berøre samene, men tvert imot vil være til fordel for den samiske befolkning på grunn av mangel på strøm og arbeidsplasser i Finnmark.¹⁷⁴ Dette er en fremstilling jeg ikke har sett i avisene før.

Også Nordlys peker på behovet for nye kraftkilder i Finnmark. I tiden utbyggingsplanene ble kjent, skriver de en relativt objektiv artikkel der de gjør rede for de ulike alternativene for utbygging, og hvilke av dem Finnmark eventuelt vil tjene best på. De peker på at små utbygginger blir for dyrt og vil gi for lite avkastning, men at en utbygging i Alta, nærmere bestemt Joatka og Sautso, vil komme sterkt med.¹⁷⁵ De fremstiller altså en utbygging som positivt for Finnmark, og understreker at alle muligheter, konsekvenser og økonomiske betraktninger vil undersøkes før arbeidet blir satt i gang. Imidlertid skriver de to år senere at Vassdragsvesenets uttalelser om kraftbehovet i Finnmark bør være dekket i lang tid fremover etter at Skjomenvassdraget er ferdig bygd i 1974.¹⁷⁶

Det er ikke bare Nordlys som gjør rede for kostnader og avkastning på de ulike alternativene når det gjelder utbygging av vassdrag i Finnmark. 4. januar 1974 hevder Anne Marie Lorentzen at det kanskje ikke blir noen utbygging. Finnmark Dagblad gjør her et intervju med direktør i elektrisitetsdirektoratet, Gunnar Vatn, som peker på at en utbygging av enten Alta-Kautokeino eller Skaidi bør skje, fordi Finnmark ikke har noen andre store vassdrag som kan bygges ut. I tillegg vil et varmekraftverk være mye mer kostbart enn et vannkraftverk. Ved spørsmål om å få kraft vestfra, svarer han at det ikke er teknisk

¹⁷³ Mikkelsen 1971 s. 41

¹⁷⁴ Finnmark Dagblad 02.02.1981 s. 13

¹⁷⁵ Nordlys 22.02.1968

¹⁷⁶ Nordlys 02.11.1970 s. 7

gjennomførbart.¹⁷⁷ Han fremstiller en utbygging som det beste alternativet hvis Finnmark ønsker vannkraft.

Også Altaposten peker på NVE sine prognoser, og mener at Finnmark oppnår kraftoverskudd selv uten en utbygging.¹⁷⁸ De anser utbyggingen som unødvendig, og setter bort det økonomiske aspektet ved utbyggingen. I tillegg tar de i bruk retoriske virkemidler ved å peke på autoriteters uttalelser (etos), tall og statistikker (logos), som forøvrig motsier seg selv, for å understreke et poeng.

Økonomi og behov for arbeidsplasser

«Mistenkelig stille omkring kraftutbygging av Alta-Elva», skriver Ságat 5. mars 1970. «Men det betyr ikke at de store pengeinteresser og «planleggere» har ligget på latsiden». ¹⁷⁹Her får avisen frem viktigheten av økonomi i Alta-saken, og en tydelig negativ holdning til dette. De virker tydelig kritiske til spesielt høyresiden i deres innlegg, og fremstiller forkjemperne for utbyggingen som nærmest materialistiske, og at de kun bryr seg om en ting: energi og penger. Videre legger de jevnlig vekt på at den økonomiske gevinsten og de eventuelle økonomiske erstatninger samene vil få, aldri vil veie opp for kulturtapet de vil rammes av. Dette er forøvrig eksempel på bruk av patos der avisen spiller på følelsene til leserne ved å peke på omfanget av konsekvenser en eventuell utbygging vil ha for samisk befolkning og kultur.

6. oktober 1979 skriver Knut H. Velle et leserinnlegg som tar for seg økonomi og behovet for arbeidsplasser i Finnmark. Han hevder at demonstrantenes slagord «La elva leve» heller burde vært «La Finnmark leve». Videre understreker han at fylket stiller svakt på nesten alle områder i forhold til resten av Norge. Han beskriver utbyggingen som en mulighet til å fylle fylkets behov, og mener at «hensynet til folkets beste er viktigere enn hensynet til kritikken ved å ta en upopulær avgjørelse. Videre peker han på økonomisk vekst og tilgang på arbeidsplasser som en positiv konsekvens av utbyggingen. Det kan også virke som om han trekker linjer til kommunismen ved å bruke ord som «strømrasjonering», noe han i dette tilfelle frykter for om ikke utbyggingen finner sted. Denne sammenlikningen kan også styrkes ved at demonstrantene ofte var *venstrevridde* i politikken og kritiserte vekstpolitikk og forbruk. På denne tiden ble også Arbeiderpartiet kritisert av motstanderne for å være et høyrepolitisk parti som heller var konservative enn radikale. Dette er forøvrig det eneste leserinnlegget jeg har valgt å trekke fram.

¹⁷⁷ Madssen i Finnmark Dagblad 04.01.74 s. 7

¹⁷⁸ Bjørkli i Altaposten 13.01.1981 s. 4

¹⁷⁹ Ságat 05.03.1970 s. 1

Kapittel 5: Altasaken

Hva gikk planene ut på?

Norges Vassdrags- og Energidirektorat hadde lagt omfattende planer om kraftutbyggingen. Den skulle danne en 56 km lang kunstig innsjø mellom Alta og Kautokeino, som naturligvis ville gå hardt utover Masi, den samiske bygda som ligger omtrent midt mellom disse to kommunene. Da NVE offentliggjorde planene i oktober 1970 het det: «Maze vil havne under vann. Beklagelig, men det er ikke mulig å berge bygda dersom utbyggingen skal gi maksimal mengde kraft».¹⁸⁰ Dette beskriver Lars Martin Hjorthol i «Alta: kraftkampen som utfordret statens makt». Her legger han også vekt på at utbyggingsplanene ville blitt avvist konstant etter dagens regelverk, blant annet på grunn av strengere krav til naturfaglige undersøkelser. Den 56 km lange innsjøen ville omfatte flere av de store sjøene på vidda, som Virdnejávri, Joatkajávrrit og Jiesjávrrri. Den sistnevnte var den største av de alle, og spesielt Ságat retter stor kritikk mot staten angående Jiesjávrrri. Denne elven ble ikke trukket fra utbyggingsplanene selv etter at Masi ble vernet i 1973.

Reaksjoner og press mot myndighetene

I en tid med et ellers stort fokus på menneskerettigheter og urfolkspolitikk førte dette til stor kritikk mot NVE og regjering, både blant folk og i avisene. Spesielt den samiske avisen Ságat, rettet mye kritikk mot både stat og enkeltpersoner i forbindelse med neddemmingsplanene i det de omtaler som «Samebygden Masi»¹⁸¹ Neddemmingen av Masi ble mange måter et argument i seg selv mot utbyggingen, og skulle være starten på det som skulle utvikle seg til kanskje den største samesaken i moderne historie. 13. august 1970. I aviser som Ságat og Altaposten, som i denne perioden tydelig viser at de er i mot utbygging, viser de gjentatte ganger til historien om Norges dårlige behandling av samene, selv om vi etter 1945 tydelig hadde forbedret dette forholdet. Med blant annet samisk radio og aviser, filmen Ante, skoleloven av 1959 og en ellers viss tendens til å imøtekomme samiske særkrav etter andre verdenskrig, bidro dette kanskje til en slags *avmystifisering* og større forståelse for samene i Norge. I tillegg hadde nok den tyske okkupasjonen bidratt til at det ikke lenger var like godtatt å snakke høyt om rasepolitikk og assimilering. Likevel trekkes assimilasjonspolitikken stadig frem. I samme artikkel omtaler Klemetsen neddemmingen av Masi som «en ny måte å forsøke og utslette den samiske befolkning i Norge på». Videre skriver han «I minst 100 år

¹⁸⁰ Hjorthol 2006 s. 16

¹⁸¹ Klemetsen 1970 s. 2

har de norske myndigheter forsøkt å utslette samene uten å ha greid det (...) Men når dette ikke førte frem har man funnet å ville tvangsflytte folket fra Masi (kanskje senere de andre bygdene), men hvorhen? *De må vel spres for å unngå nye samebygder*». Her ligger det tydelig en negativ holdning til staten, en underliggende frykt og mangel på håp for samene.

Også Altaposten peker på de menneskelige og moralpolitiske argumentene, men er imidlertid ikke like subjektive som Ságat. Likevel siterer de blant annet svensk ombudsmann i samesaker, Tomas Crámer, sine ord på årsmøtet for Norske Samers Reindriftsforbund den 7. juli 1970: «Det vil være et slag mot den samiske nasjon at selv om det er «lov» til å foreta utbygging, så bør myndighetene unngå slike inngrep»¹⁸². Også han beskriver Masi som «verdens mest samiske distrikt». Sosionom Johan Gaski sier følgende om utbyggingsplanene:

Masi er en av de største og kanskje mest ekte og peneste samebygder vi har igjen her i landet. Næringsveiene er hovedsakelig småbruk, reindrift, jakt, fiske og multebærsplukking. Hvis Masi blir lagt under vann, må en betrakte dette som en av de mest groteske politiske avgjørelser i vårt lands historie.»

Nordlys peker også på behovet for nye kraftkilder og arbeidsplasser i Finnmark. Allerede i 1968 ble det konkludert med at Finnmark ville tjene best på en utbygging i Joatka og Sautso. Mindre prosjekter ville gi for liten avkastning med tanke på kostnadene det ville bli å bygge kraftverkene. Videre peker Nordlys på at alle muligheter, konsekvenser og økonomiske betraktninger vil bli tatt hensyn til i en eventuell utbygging. Men er økonomiske erstatninger nok for en nesten helsamisk bygd som ble fremstilt for selve symbolet for samisk kulturgrunnlag? Dette er noe som blir trukket fram både i Ságat og Nordlys, som er to aviser med svært ulike politiske ståsteder, og begge påpeker at økonomiske erstatninger ikke vil kunne gjøre opp for det kulturelle tapet samene ville lide. Alfred Nilsen (leder i Folkeaksjonen fra 1979) beskriver i sin bok at «1968-sjokket» ble oppfattet som enda verre enn brenninga og evakueringa befolkningen opplevde i 1944. Det var nettopp dette sjokket som tente engasjementet til mange av demonstrantene, blant annet Nilsen selv, som beskriver planene som *groteske*.¹⁸³

Avisene hadde altså sterke holdninger og fokuserte ofte på ulike argumenter. Likevel kan man være enige om en ting: Altasaken var også en samesak som skapte stor kritikk og tok mye plass i avisene. Men hva med folk? Var folk flest så i mot en utbygging som vi har

¹⁸² Altaposten 07.07.1970, s. 1

¹⁸³ Nilsen 2019

inntrykk av? I følge en undersøkelse gjort av Markeds- og Mediainstituttet for Dagbladet, hadde faktisk utbyggingen en økende oppslutning til tross for den enorme dekningen saken hadde i media. I mars 1981 ble 600 kvinner og 600 menn ble spurt om følgende: «Er De for eller i mot at Alta/Kautokeinovassdraget skal bygges ut for kraftproduksjon, eller har De ikke tatt noe standpunkt til dette spørsmålet?», der 57 prosent svarte at de var for utbygging, 19 prosent var i mot, og 23 prosent visste ikke. Året før var kun 35 prosent for, 27 prosent var i mot, mens hele 38 prosent ikke hadde tatt noe standpunkt til spørsmålet.¹⁸⁴ Imidlertid er det også viktig å poengtere at utbyggingsplanene ble betydelig redusert fra de første planene i 1922 frem til utbyggingen av kraftverket ble iverksatt i 1982.

I 1969 ble konsesjonsloven revidert, noe som skulle ha relativt mye å si for den videre behandlingen av Altasaken. Den sa blant annet at det måtte tas mer hensyn til allmenne interesser ved utbygging av vassdrag. Dette gjaldt spesielt natur og miljø, og det ble derfor rettet et større fokus mot blant annet konsekvensene for reindrift i området etter dette.

Det var mye som skulle skje rundt utbyggingsplanene i året 1970. For det første ble det foretatt en byggestopp i Masi. Kritikken mot utbyggingsplanene ble stadig større, og 15. august ble «Aksjonskomiteen mot neddemming av Masi» dannet, som først og fremst bestod av bygdefolk fra Masi. Dette skulle imidlertid bli en merkedato i samisk historie. En slik organisert protestaksjon hadde så vidt funnet sted siden Kautokeinoopprøret i 1852.¹⁸⁵

Samepolitisk aksjon i Masi

I august 1970 hadde kommunalkomiteen et planlagt og varslet besøk til Masi. Da de to uker senere kom for å foreta en befaringsreise ble de møtt av 400 demonstrerende samer og plakater der det stod blant annet «Vi kom først», «Vi flytter ikke igjen» og «Her er vi født og her blir vi». Bak disse plakatene stod ikke bare folk fra Masi, men også fra Kautokeino og helt opp til Hammerfest, opplyste Finnmark Dagblad 29. august 1970. Det var barn, voksne og gamle, samer og nordmenn. Alle støttet om demonstrasjonen, skriver Altaposten denne dagen.

Ellen Anne O. Hætta stilte i 2019 opp i et intervju med Altaposten (da 79 år gammel). Hun beskriver at hun husker denne dagen svært godt. I forkant hadde hun og noen andre demonstranter satt seg ned for å lage slagord, og det var nettopp disse slagordene som dukket opp på bilder i avisene dagene etter demonstrasjonen. Altapostens overskrift den 29. august 1970 lyder slik: «Stille revolt i Masi».¹⁸⁶ Det var nemlig en taus og fredelig demonstrasjon, og

¹⁸⁴ Køber 1981, s. 7

¹⁸⁵ Hjorthol 2006 s. 17

¹⁸⁶ Altaposten 29.08.70 s. 1

kommunalkomiteen måtte gå gjennom store folkemengder for å komme seg frem til Masi. Ellen hevder 49 år senere at de aldri hadde planlagt å være tause, men det skulle vise seg å få en enorm symbolsk kraft. Magnar Mikkelsen er sikker på at de ble inspirert av Mardøla-aksjonen, som ble avsluttet bare 12 timer før denne samepolitiske aksjonen i Masi, og at lederen for Mardøla-aksjonen, Sigmund Kvaløy, senere den høsten skulle komme til Masi og Alta for å lære lederne om ikke-voldsaksjoner.¹⁸⁷

Hovedhensikten med demonstrasjonen var å overrekke kommunalkomiteen en resolusjon. Denne inneholdt seks punkter, og er beskrevet både i Altaposten og Finnmark Dagblad 29.08.1970:

1. **Næringslivet i hele kommunen forringes.** Ved siden av at kommunens beste jordbruksdistrikt ville utsettes er ca. halvparten av befolkningen i Masi knyttet til reindriften. Reindriften er sterkt tradisjonsbundet og en regulering av vassdraget vil bety katastrofe for reindriften i Masiområdet og vil merkes sterkt i hele Kautokeino reinsogn.
2. **Dalføret har en frodig og særegen natur.** Til å ligge i et viddeområde langt nord for polarsirkelen er hele dalføret meget frodig og rommer særegenheter både innen flora og fauna som i alle tilfeller bør tas vare på.
3. **Løfter in erstatninger er et utilbørlig press.** Overfor en økonomisk vanskeligstillet kommune og en befolkning som ikke er vandt til overflod, er det et ensidig og utilbørlig press å bli stillet i utsikt store erstatninger og sikret økonomi. Samfunnet har ikke klart å sikre den her vi er, og vil neppe make om befolkningen tvangsflyttes.
4. **Vi godtar ikke lenger uvissheten.** Bestemmelse om at Masi ikke skal berøres av noen regulering kan og må fattes snarest. Dette ville få stor betydning for vår mulighet til å utvikle stedet til et trygt, samisk bygdesamfunn som lenge har vært i ekspansjon.
5. **Vi flytter aldri fra Masi.** Enhver videre planlegging om Kautokeino-Altavassdraget må utelukke alternativ som berører Masi forøvrig.

Masi den 27.8. -70
Aksjonsutvalget mot neddemming av Masi
Mikkel J. Hætta, formann
Mikkel A. Gaup, sekretær.

Anders J. Sara, Nils M. Turi, Ellen Anne O. Hætta, Trygve Lund Guttormsen.

Mikkel Eira, som senere skulle vise seg både i sultestreiken og demonstrasjonen i Stilla, holdt en kraftig og minnerik tale til hans meddemonstranter. Blant annet sa Eira: «Jeg kommer aldri til å forlate heimbygda mi, og jeg kommer aldri til å godta noen pengesummer fra staten. Om så skulle være, så kommer jeg, om så personlig til å være i spissen og danne en gerilja mot staten. (...) Vi kommer til å kjempe til siste mann for våres gamle boplasser, våres forfedre, som har kjempet for å beholde dem».¹⁸⁸

I Altaposten 29. august 1970 peker han på den den frustrerte befolkningen som har vært utsatt for et psykisk press lenge, om hvorvidt bygda deres vil havne under vann eller ikke. Han hevder at befolkningen rett og slett ikke ville tåle og bli tvangsflyttet. «Man ville rett og slett blitt et nervevrak», uttaler han til Altaposten.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Larsen 2019

¹⁸⁸ Mikkelsen 1980 s. 21-22

¹⁸⁹ Altaposten 29.08.1970 s. 1

Et prinsipielt spørsmål som etterhvert skulle dukke opp, gikk ut på hvem som egentlig hadde juridisk rett på jord og eiendom i Masi. Samene hadde jo vært der i århundrer, men gav det dem *egentlig* noen rett til disse områdene, eller var det staten som eide dem? Hva ville dette ha å si for den videre utviklingen i utbyggingen om den ville gi konsekvenser for samiske områder og reindrift? I følge Nordlys' ledere 14. januar 1981 har samene verken noen bruksrett på Altaelva når det kommer til fiskeri, og at det er «lite eller intet samisk innslag blant grunneierne langs Altaelva». De peker dermed på at samene ikke har noen juridisk rett på området. Lars Martin Hjorthol beskriver to krav som aksjonsutvalget i Masi stilte til NVE i 1971, som handlet om undersøkelse av etniske, religiøse, historiske og sosiale forhold. For det første krevde de at det blir igangsatt en historisk utredning av samisk bosetting og bruk av land og vann i Finnmark, med utgangspunkt i planene om utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget. For det andre krevde de en juridisk utredning basert på historisk bruk, nasjonal og internasjonal rett samt samisk rettsoppfatning og praksis, for å belyse rekkevidden av samiske rettigheter til land og vann i Finnmark.¹⁹⁰ I følge Hjorthol mottok aksjonsutvalget aldri noe svar på sitt brev.

Noen år etter de massive protestene mot neddemmingen av Masi, blir bygda vernet i 1973. Dette skapte tvil hos folk. For det første gikk tvilen ut på om verningen ville være varig, og for det andre om hva alternativet ville bli. Mange fikk en mistillit til regjeringen, og fryktet en utbygging et annet sted, som kanskje ville ha enda større konsekvenser for reindriften. Et av disse alternativene var å neddemme Jiessjavre og store deler av vidda. Den 25. april 1974 skriver Arne Wulff, daværende redaktør i Ságat, at dette vil gjøre mye større skader på reindriften enn det en neddemming av Masi ville ha gjort. Videre påpeker han hvilken ødeleggelse en skade på reindriften vil gjøre for samiske familier og samisk kultur, og spiller dermed på følelsene til leserne, samt menneskelige og moralske hensyn.¹⁹¹ 22. januar 1975 peker også avisen på andre konsekvenser som følge av utbyggingen. Videre peker de på at 27 familier og 18.000 rein vil bli berørt på Magerøya og i Vourvejavri, og at kalveplasser vil bli mer eller mindre ødelagt. Når det gjelder Kautokeino er antallet anslagsvis 85 reinbruk og 20.000 rein.¹⁹² Bruk av tall og statistikker bidrar til større troverdighet, og gir et mer eksakt bilde for leserne av hvor tap det egentlig blir for samiske reindriftseiere.

Noen måneder senere gjør Ságat et intervju med samens Isak J. A. Eira. Han forteller at neddemmingen av Masi er det alternativet som vil gjøre *minst* skade på reindriften, blant de

¹⁹⁰ Hjorthol 2006 s. 18

¹⁹¹ Aanesland 2020 s. 11

¹⁹² Wulff i Ságat 25.04.72 s. 2

ulike utbyggingsplanene som er lagt frem. Han omtaler en neddemming av Jiessjavre som «rene galemathias», og peker på at en neddemming av Masi *i det minste* vil kunne produsere nok til å forkaste de andre utbyggingsplanene. Imidlertid blir det understreket at han er kritisk til alle utbyggingene, men kan si seg villig til å ofre en bygd for å spare reindriften. Ságat fremstiller det hele som et «valg mellom pest og kolera», og stiller seg kritisk til staten fordi noe vil bli ødelagt uansett – og det vil gå utover samene.¹⁹³ Det er et mangel på håp og tillitt, og en fremstilling av at storsamfunnet overkjører lokalsamfunnet.

Miljøverndepartementet opprettet – som verdens første.

I 1972 blir miljøverndepartementet opprettet. Deres mål var «å arbeide for en best mulig balanse mellom utnytting av våre ressurser for økonomisk vekst, og vern om naturressursene til beste for menneskelig trivsel og helse».¹⁹⁴ Dette departementet blir regnes som det første av sitt slag i verden. Verdens første miljøvernminister ble botaniker og tidligere motstandsmann Olav Gjærevoll. Etter at Gro Harlem Brundtland, som senere skulle bli statsminister, blir valgt til miljøvernminister i 1974, blir det er stort fokus på kartlegging av konsekvensene for natur og miljø ved en utbygging av Alta kraftverk.¹⁹⁵

Organisering av motstanden

I 1972-73 var motstanden såpass stor og omfattende at det ble naturlig å organisere motstanden. I et foredrag med Aili Keskitalo og Alfred Nilsen i oktober 2020 forklarte sistnevnte at motstanderne hele veien hadde hatt godt samarbeid med lokalavisene som dekket saken, og nevner Altaposten og redaktør Øystein Dalland som et viktig talerør for samesaken helt fra begynnelsen.¹⁹⁶ I mai 1973 begynte planleggingen av en organisasjon som skulle jobbe for å bevare elva. Nilsen beskriver at entusiasmen var stor, og at de fort gikk i gang med å invitere til et folkemøte 7. juni samme år. 5. juni ble invitasjonen trykket i Altaposten:

¹⁹³ Ságat 14.11.74 s. 1

¹⁹⁴ Klima- og miljøverndepartementet 2013

¹⁹⁵ Norges vassdrags- og energidirektorat.

¹⁹⁶ Egne notater: foredrag med Eili Keskitalo og Alfred Nilsen 21.10.2020

FOLKEMØTE		
Torsdag 7. juni kl. 19.00 holdes møte på gymnasetts messe for å velge aksjonskomité for bevaring av Kautokeino - Altavassdraget.		
På møtet vil det bli orientert om de utbyggingsplanene som foreligger.		
Vi ber alle interesserte om å møte.		
Odd Hansen Egil Granås	Bent Bentsen Eirik Wicklund	Håkon Ruud Alfred Nilsen

Altaposten 05.06.1972

45 personer møtte på møtet. Ikke store antallet i forhold til hvor mange som hadde vist motstand mot utbyggingen. Likevel ble det dannet en partiuavhengig organisasjon som skulle representere folket: Altautvalget. Et aksjonsutvalg for bevaring av Alta/Kautokeino- og Tanavassdraget.¹⁹⁷ Organisasjonen skulle først og fremst forhindre de negative konsekvensene en utbygging ville ha for reindrift og det unike miljøet med plante- og dyreliv i dette området.¹⁹⁸ Flere og flere engasjerte seg, og de samarbeidet blant annet med samiske organisasjoner, Naturvernforbundet og andre berørte kommuner. Imidlertid forklarer Alfred Nilsen at dette arbeidet fikk lite gehør.¹⁹⁹

Folkeaksjonen

Selv om motstanden ble større og større, så stod regjeringen og Stortinget på sitt: det ble ingen endringer. Derfor ble det etterhvert behov for en organisasjon som kunne lede motstanden, beskriver Alfred Nilsen. 12. juli 1978 ble *Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget dannet*, med Kato Johansen som leder. Andre sentrale personer var Alfred Nilsen, politiker Tore Bongo, bonde og laksefisker Svein Suhr og miljøvernere og venstremann Per Flatberg. Siden begge organisasjonene hadde samme mål og samme midler, så mener Nilsen selv at det nesten bare var i navnet at det var to organisasjoner.²⁰⁰ Imidlertid ble det av mange sett på som to ulike organisasjoner som hadde et tett samarbeid. Dette kommer blant annet frem i Altaposten 23. september 1978: «Samarbeidet mellom utvalget og folkeaksjonen er det aller beste.»

¹⁹⁷ Nilsen 2019 s. 19

¹⁹⁸ Sandnes Skaug 2021

¹⁹⁹ Nilsen 2019 s. 26

²⁰⁰ Nilsen 2019 s. 26

Arbeidet gikk i hovedsak ut på å skaffe informasjon og spre verneverdiene til vassdraget. I utgangspunktet var det mulige skader for naturen og for Altaelvas rike laksestamme som stod i sentrum. I tillegg mente Folkeaksjonen at utbyggingen ville være en dyr og dårlig løsning på Finnmarks kraftproblemer.²⁰¹ Reindriften ble bare nevnt, så samiske rettigheter var aldri noe hovedpoeng i starten, snarere tvert i mot. På grunn av historiske årsaker, hang det igjen tendenser til gamle etniske motsetninger og rasisme. En av lederne i Folkeaksjonen, Tore Bongo, var selv same, og forklarer det slik: «Samespørsmål var med fra begynnelsen, men ikke dominerende. Og det var et bevisst valg. Da hadde Folkeaksjonen stranda lokalt. Samene ble sett ned på i Alta, og det var ikke populært å snakke om samesak».²⁰²

PLATTFORM FOR FOLKEAKSJONEN mot utbygging av Alta/kautokeinovassdraget

Folkeaksjonen mot utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget er en medlemsorganisasjon hvor alle utbyggingsmotstandere som har betalt medlemskontigent er medlemmer.

Formål: Varig vern av Alta/Kautokeinovassdraget

1. aksjonens formål er å arbeide mot all vannkraftutbygging av Alta/Kautokeinovassdraget gjennom:
 - a) innsamling og spredning av opplysningsmateriale mot utbygginga
 - b) Opplysningsaksjoner og «stands», og ellers arbeide for å fremme motstandernes argumenter og demonstrere den lokale utbyggingen mot utbygginga. Demonstrasjoner og større aksjonsformer avgjøres av medlemsmøte med alminnelig flertall
2. Aksjonen kan vedta å støtte andre aksjoner der befolkningen har gått imot vannkraftutbygging, som truer nærings-, natur- og nærmiljø.

Organisasjonsstruktur

Aksjonen består av medlemmer som har betalt medlemskontigent. Medlemsmøte er Folkeaksjonens høyeste organ. Aksjonen ledes av et styre på minst 4 personer (formann, sekretær, kasserer og opplysnings-leder(e)). Styrets arbeidsutvalg består av formann og sekretær. Styret velges av medlemsmøte for en periode på 1 år. Forslag til formann og styremedlemmene kan fremmes av medlemmene på medlemsmøte. Medlemsmøte kan supplere styret. Godkjente medlemsmøter innkalles av styret eller når 1/10 av medlemmene krever det. Medlemsmøte må være kunngjort med sakliste gjennom avis og minst 4 dager forut. Lokale stedsgrupper av Folkeaksjonen kan opprettes der dette er naturlig. Tillegg til og endring av plattform kan vedtas av medlemsmøte med 2/3 flertall. Aksjonen kan oppløses ved årsmøte eller ekstraordinært årsmøte med 2/3 flertall. Evt. overskuddsmidler skal overføres til Norges Naturvernforbund.

(Nilsen 2019 s. 28)

Det skjedde mye innenfor Folkeaksjonen bare de første månedene frem mot stortingsbehandlingen som skulle ta sted i juli 1978. De hadde et folkemøte, en underskriftskampanje, og opprettet en informasjonsgruppe, en pressegruppe og en aksjonsgruppe som hadde hver sine oppgaver. Sistnevnte hadde ansvar for eventuelle konfrontasjoner med politiet. Sivil ulydighet var et tema som ble tatt opp med bakgrunn i at Altautvalget aldri kom noen vei med lovlige midler som fakta om vassdraget og opplysningene til NVE, som forøvrig Nilsen beskriver som «dårlige og mangelfulle og fullstendig gale

²⁰¹ Hjorthol 2006 s. 33-34

²⁰² Ibid.

opplysninger».²⁰³ I forkant av stortingsbehandlingen ble det samlet inn over 15.000 underskrifter mot utbyggingen. Dette viste seg å være til ingen nytte. 30. november vedtok Stortinget, på tross av mye motstand, en utbygging med 90 mot 36 stemmer.²⁰⁴ En av lederne, Ruth Rye Josefsen beskriver at de nesten ikke visste hva de skulle gjøre da dette vedtaket kom.²⁰⁵ Det ble etterhvert et spørsmål om motstanden skulle legges ned eller trappes opp. Da sivil ulydighet ble tatt opp som et «siste alternativ» inspirert av Mardøla-aksjonen, ble ledelsen overrasket av håndsopprekningen: alle rakk opp hånden unntatt NRKs representant. «Hun skulle vel være nøytral», skriver Nilsen.²⁰⁶ Blant lederne var det et lett valg å gå med på sivil ulydighet, og i følge Tore Bongo var det også «helt nødvendig – når ikke myndighetene tar til fornuft».²⁰⁷

Som nevnt tidligere, hadde motstanderne, spesielt Folkeaksjonen, god kontakt med media hele veien. Spesielt rådgiveren til Alfred Nilsen, Tore Bongo, som også var en sentral person i organisasjonen, var «kynisk» og utnyttet media. Videre forteller han at de alltid varslet minst to aviser om de ulike aksjonene som skulle skje. De var altså på ingen måte hemmelige, men ville at folk skulle vite om det. I plattformen for Folkeaksjonen står det blant annet at medlemsmøtene måtte være kunngjort med saksliste i avis minst fire dager før.

Når det kommer til avisenes framstilling av Folkeaksjonen som organisasjon, så er det svært splittede meninger. Altaposten var jo en av de avisene som, i følge Alfred Nilsen selv, hadde et tett samarbeid med Folkeaksjonen. De trykket blant annet invitasjoner til møter og aksjoner noen dager i forkant, og bidro på denne måten til en slags rekruttering til Folkeaksjonen. De hadde, etter mine observasjoner, en gjennomgående mer positiv innstilling til Folkeaksjonen enn henholdsvis Nordlys og Finnmark Dagblad. Under politiaksjonen i Stilla, bruker Altaposten ord som «elvereddere» for å beskrive demonstrantene, mens andre ville påstå at aksjonen var tilnærmet terrorisme. Disse splittede oppfattelsene gjaldt også blant vanlige folk. Alfred Nilsen selv forteller at medlemmene flere ganger har opplevd å bli alt både terrorister, yrkesdemonstranter, kollektivt kriminelle og en fare for demokratiet. På den andre siden var de også høyt verdsatt og ble sett på som helter. I et intervju med Alfred Nilsen i NRK, forteller han at han, en god del år etter aksjonen, skulle hjelpe sønnen med å levere noen møbler til Sametingets avdeling i Kautokeino. Da Alfred kom inn så resepsjonisten godt

²⁰³ Nilsen 2019 s. 26

²⁰⁴ Berg-Nordlie 2019

²⁰⁵ Nilsen 2019 s. 29

²⁰⁶ Nilsen 2019 s. 27

²⁰⁷ Nilsen 2019 s. 30

på ham, før han utbrøt: «Nå må alle komme ut hit, for her er han som gjorde at vi fikk Sametinget!»²⁰⁸

Året 1979: Aksjonenes år?

Det er ikke helt tilfeldig for at jeg har valgt å kalle året 1979 for «aksjonenes år». Dette året skjedde det nemlig mye som skulle ha betydning for den videre utviklingen av Altasaken. 15. juni 1979 ble utbyggingen endelig vedtatt ved kongelig resolusjon, og anleggsarbeidet skulle begynne. Den første konfrontasjonen mellom demonstranter og politi tok plass ved nullpunktet i Stilla, det ble arrangert en tverrpolitisk sommerleir i Detsika, og sultestreikende samer tok plass utenfor Stortinget senere på høsten. Dette førte til at regjeringen stanset anleggsarbeidet i en periode, og for de aksjonerende blomstret det et håp om endring.

Sommerleir i Detsika

7. juli 1979 ble Detsikaleiren åpnet. Alfred Nilsen beskriver at denne leiren hadde en annen karakter enn Stilla-leiren. Det var en kultur- og verneleir. Den ble også oppfattet som mer kulturell og tverrpolitisk enn Stilla.²⁰⁹ Med unntak av bråket og motdemonstrasjonene omkring aksjonen de første dagene, gikk dagene i sommerleiren relativt stille for seg. I løpet av perioden var det omtrent 7000 innom leiren, og de arbeidet med ulike temaer som Finnmarks kraftbehov, naturvern, alternative energikilder og samers historie og rettigheter, først og fremst for å spre fakta og oppdateringer om utbygginga. Det viktigste målet var at Alta-aksjonen skulle gjøres kjent også utenfor Norge, og i følge Nilsen selv nådde informasjonen helt til Australia.²¹⁰

I september ble Detsika-leiren lagt ned tidligere enn planlagt, først og fremst på grunn av kaldt vær og lite folk, og leiren ble ryddet ned og overført til Stilla.²¹¹

Den første konfrontasjonen

5. juli 1979 ble datoen for den første konfrontasjonen mellom Folkeaksjonen og anleggsmaskinene. Det var før denne aksjonen at de skulle finne det såkalte nullpunktet for motstanderne, i Stilla ved Tverrelva. NVEs planer var å forlenge en gammel vei og bruke denne som anleggsvei til den planlagte kraftstasjonen i Sautso.²¹² Dette nullpunktet måtte

²⁰⁸ Nordvåg 2019

²⁰⁹ Nilsen 2019 s. 34

²¹⁰ Nilsen 2019 s. 35

²¹¹ Nilsen 2019 s. 36

²¹² Hjorthol 2006 s. 39

imidlertid flyttes, da det gikk rykter om at maskinene allerede hadde passert. Dermed flyttet de seg lengre opp og satte seg foran maskinene. De som satte seg var leder i Folkeaksjonen, Ruth Rye Josefsen, leder i Altautvalget, Haakon Henriksen og Tore Bongo som var sameaktivist.²¹³ I tillegg fikk de med seg omtrent 30 entusiastiske ungdommer som skulle på leir i Detsika kort tid senere. Lenkegjengen fikk en skremmende opplevelse da anleggsmaskinen kjørte mot dem helt til det bare var noen centimeter igjen. Politiet ble ikke tilkalt. Og på grunn av ferieavvikling både hos politi og anleggsarbeidere, fikk maskinene stå enn så lenge.²¹⁴ I tiden etter aksjonen kom det en rekke konfrontasjoner mellom aksjonistene og blant annet tverrelvdølene, som ikke hadde noe til overs for demonstrantene. Plakater og transparenter ble revet ned og brent, det var aggressiv språkbruk og dramatiske trusler. I august ble det skutt mot et telt i Stilla, men ingen ble skadet. Politiet fant aldri ut av hvem som hadde skutt.²¹⁵

Stilla-leiren ble bygd opp til en permanent leir i september. Leirdeltakerne her hadde en konkret oppgave: å hindre utbyggingen.²¹⁶ Utover høsten gjorde de seg klar til overvintring og forberedte seg mot eventuelle konfrontasjoner med politiet. Sommerferien var ferdig, noe som betydde at anleggsarbeidet kunne begynne når som helst.

Ikke før 17. september slo politiet til. Da hadde politiet fått klager fra NVE om at demonstrantene hindret lovlig arbeid, og omtrent 30 politifolk dro opp for å rydde plassen. Demonstrantene ville ikke flytte seg etter pålegg fra politimester Henriksen, og de måtte dermed skjæres løs og kjøres bort. Noen av dem kom tilbake, og nye demonstranter strømmet til. Politimesteren så det som unødvendig og fortsatte.²¹⁷ Det ble Folkeaksjonens første seier. Denne seieren levde de lenge på, men utover vinteren fortsatte forberedelsene mot en enda større kamp.

Sultestreikende samer i hovedstaten

De samiske kravene hadde ikke tatt særlig stor plass i demonstrasjonene, men de hadde hele tiden ligget og ulmet i bakgrunnen. I følge Hjorthol hadde ikke Norske Reindriftssamers Landsforbund (NLR), i frykt for å bli overkjørt, gjort seg særlig synlige i den offentlige debatten om Altautbyggingen. Det at de valgte å støtte den utbyggingen som gjorde minst

²¹³ Nilsen 2019 s. 33

²¹⁴ Hjorthol 2006 s. 39

²¹⁵ Hjorthol 2006 s. 41

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Hjorthol 2006 s. 43

skade, ble tolket som en defensiv strategi og en støtte av utbyggingen.²¹⁸ Norske Samers Riksforbund hadde derimot klare holdninger mot en utbygging. De var imidlertid enige om at konsekvensene en utbygging ville ha for reindriften var både mangelfullt dokumentert og bagatellisert. Det var først på høsten i 1979 at de samiske kravene slo til for fullt. Det kom blant annet frem fra den samiske advokaten Leif Dunfjeld at NVE verken hadde skaffet samtykke fra reinbeitedistriktene, eller særskilt forhåndstillatelse fra departementet.²¹⁹ Dermed var utbyggingen, fra et minoritetspolitisk perspektiv, faktisk klart ulovlig, og måtte stoppes for videre utredning.

Mandag 8. oktober 1979 inntok samene Eidsvolls plass utenfor Stortinget i Oslo. Sju samer slo opp telt bare få meter unna inngangen til Stortinget og krevde utbyggingen stanset. Dette ville ikke regjeringen godta. Dermed gikk syv samer drastisk til verks, og startet en ukes lang sultestreik. Dette var varslet om på forhånd dersom ikke Stortinget godtok kravet deres innen 9. oktober. Samisk aksjonsgruppe, som de kalte seg, bestod av Niillas Aslaksen Somby, Jorunn Eikjok, Mikkel Andreas Gaup, Ante Gaup, Ingar Boine og Synnøve Persen. Flere av disse hadde opplevd fornorskingspolitikken på nært hold. Sistnevnte var 29 år gammel under sultestreiken. Hun forteller at hun er stolt over å ha stått i frontlinjen, men beskriver at sultestreiken som «en siste desperate handling»²²⁰. For dem dreide det seg om mer enn en kraftutbygging i Finnmark: «Landet er i ferd med å bli tatt fra oss bit for bit. Vi kan ikke lenger godta at alle våre anlegg bestemmes over hodene på oss»²²¹, leste Eikjok opp for både statsministeren og stortingspresidenten. Videre ble det konstatert at urbefolkningers rettigheter gjennom mange hundre år var blitt satt til side, og at følgende krav ble fremmet: «Vi vil at den norske stat heretter i alle saker som gjelder vårt land, sal kontakte våre organisasjoner og samegrupper når inngrep planlegges i sameland».²²²

Etter fire dagers sultestreik ble Mikkel Eira innkalt til statsministerens kontor. Han beskriver at han nærmest ble hånet, og anklaget for å ødelegge det demokratiske systemet som arbeiderbevegelsen hadde arbeider for. Imidlertid skulle regjeringen tre dager senere gi etter for presset: anleggsarbeidet ble midlertidig stoppet, for at Stortinget skulle undersøke og behandle saken på nytt. Dette ble sett på som en stor seier både for samene og Folkeaksjonen.

Sultestreiken fikk en enorm publisitet i avisene de kommende ukene. Også i denne saken var det store uenigheter innenfor pressen. Nordlys siterer den 74 år gamle samer

²¹⁸ Hjorthol 2006 s. 46

²¹⁹ Hjorthol 2006 s. 48

²²⁰ Renå 2019

²²¹ Erklæringen fra Samisk aksjonsgruppe 8. oktober 1979, hentet fra Hjorthol 2006 s. 53-54

²²² Ibid.

Mikkel Loddje, i det han omtaler som «revolusjonær opptreden».²²³ Han har drevet med reindrift i 60 år, og har lite sympati for samene som sultestreiker. «Sultestreik er ikke samenes måte å opptre på», konstaterer Loddje, og understreker at han selv har vært med på å forhandlet på samenes vegne, blant annet i utformingen av reindriftsloven. «Sultestreik er ikke vårt våpen», lyder overskriften. Videre poengterer han at det er anleggsveien som skader reindriften, ikke kraftverket. Veien går rett gjennom kalvingsplassene hans, men det hadde vært verre om det var Skaidi eller Kvænangen som ble bygget ut.²²⁴

Altaposten omtaler det hele som et «innbitt forsøk på å vinne forståelse for den samiske befolkningens rettigheter».²²⁵ De beskriver at de sultestreikene samene blir barrikadert med sympatisører, og at det på den andre siden er politiet som mottar kritikk for politiaksjonene, blant annet fra AUF som ber moderpartiet om å lytte mer til ungdommene i denne saken.

Samtlige av lokalavisene har et spekter av leserinnlegg i ukene etter sultestreiken, og dette får også frem splittelsen hos samene i saken. 17. oktober skriver Ságat at Samenes Landsforbund tar sterk avstand fra de sultestreikende samene i hovedstaten. Landsforbundet hevder at de sultestreikende samene ikke er representative for samebefolkningen: «Vi føler at samenes navn misbrukes bevisst av bestemte grupperinger».²²⁶ Noen dager senere blir sultestreiken blant annet omtalt som en samebløff.²²⁷ En annen mener at «demokratiet har kapitulert».

Stilla-marsjen 1980

I stedet for å arrangere en sommerleir, beskriver Alfred Nilsen at Folkeaksjonen heller ville arrangere Stilla-marsjen. Det var en 6 mils lang tur som de inviterte sympatisører både fra inn- og utland med på. Marsjen tok omtrent fire dager, og på grunn av det fine været fikk de vist Finnmarksvidda fra sin beste side. Han hadde ingen særlig bekymring for at anleggsarbeidet skulle starte mens de 700-800 deltakerne var på tur i området – tvert imot var de forberedt på slike eventualiteter. «Og hvis jeg skulle få ønske, så ville jeg jo ønske at de ville forsøke og sette i gang arbeidet nå når vi har så mye folk her. Det ville vært aldeles

²²³ Nordlys 17.10.1979 s. 10

²²⁴ Nordlys 17.10.1979 s. 1

²²⁵ Altaposten 13.10.1979 s. 6

²²⁶ Ságat 17.10.1979 s. 1

²²⁷ Ságat 24.10.1979 s. 4

ypperlig sett fra Folkeaksjonens side».²²⁸ Stilla-marsjen krevde både tid og penger, men bidro til stor aktivitet blant lokallagene og det strømmet nye medlemmer til.²²⁹

14. januar 1981: D-dag i Stilla

Den 14. januar i år var det allerede 40 år siden den store politiaksjonen i Stilla. Dette blir regnet som kanskje den største hendelsen under Altasaken, og en av de største miljøaksjonene i norsk historie. I forkant hadde rundt 1000 demonstranter fra hele landet samlet seg i anleggsområdet i det såkalte «nullpunktet» i Stilla Noen av de hadde vært der helt siden nyttår. Disse delte ett felles mål: vern av Alta/Kautokeinovassdraget. Folkeaksjonen etablerte leir 2. januar og var forberedte på konfrontasjon med politiet. Dette var altså ingen hemmelig aksjon. Den var planlagt lenge og varslet i avisene flere dager før.

Stemningen i Stilla denne morgenen var stille og lavmælt. "Det var det nærmeste en kan komme krigstilstand i fredstid"²³⁰, beskriver Per Flatberg til Lars-Martin Hjorthol i *Alta: kraftkampen som utfordret statens makt*. Men bare noen timer senere skulle lenkegjengen få svar på om Folkeaksjonens spesialstål kunne motstå politiets vinkelslipere. Mange forberedelser ble gjort: lavvoer og store telt ble satt opp i anleggsområdet og det ble bygget isbarrikader, sendt mobiliseringsvarsel til lokallagene rundt i landet og opprettet sambandsstasjoner mellom Stilla og Folkeaksjonens hovedkvarter i Alta. I tillegg var planene klare for både helsetilbud og forsyningstjeneste, men på grunn av at politiet skulle sperre av områdene, var det plassert ut depoter med mat, ved og parafin.²³¹ Det ble meldt om godt samhold, og folk fra Alta bidro med skaller til de som frøs.²³²

Men også politiet var godt forberedt. 13. januar kommer det innleide skipet M/S Janina til Alta, som hadde som hensikt å huse de 600 politifolk som skulle kalles inn for å fjerne demonstrantene fra Stilla. I tillegg hadde de lånt 40 lastebiler fra sivilforsvaret, utstyrt bilene med sambandsutstyr og klargjort dem for aksjonen. «Folkeaksjonen hadde mobilisert med hell tidligere. Denne gangen mobiliserer også politiet», beskriver journalist Ole Martin Mortvedt. Dette tilsvarte omtrent ti prosent av Norges politistyrke på denne tiden, noe som gir et godt bilde på hvor omfattende denne aksjonen var.

Stillheten skulle bli brutt utover morgentimene, av lyden av hunder og snøscootere som nærmet seg nullpunktet. Politistyrken samlet seg på kommandoplassen omtrent 400

²²⁸ Nilsen 2019 s. 75

²²⁹ Nilsen 2019 s. 76

²³⁰ Hjorthol 2006 s. 103

²³¹ Hjorthol 2006 s. 103-104

²³² Hjorthol 2006 s. 104

meter unna, klare til å rykke inn. Politimester Henriksen gav demonstrantene pålegg om å fjerne seg omkring klokken 08:47 på morgenen. Dette ble punkt for punkt oversatt av en samisk tolk. Men demonstrantene fjerner seg ikke. Dermed gir Henriksen ordren til de oppstilte polititroppene: demonstrantene skulle bæres bort. Bildet av flere hundre politifolk i svarte uniformer som kommer marsjerende på to rekker blir beskrevet som et bilde av overmakt så sterkt at mange tok til tårene.²³³

En spesialstyrke hadde trent i flere måneder på å bruke vinkelsliper, og demonstrantene måtte etterhvert innse at nullpunktet var i ferd med å falle, og klokken 23:20 var den siste demonstranten skåret løs.²³⁴ De ble sendt til forskjellige campingplasser i Alta, der politiet registrerte dem og skrev bøter til totalt 601 personer.²³⁵ Noen hadde også dratt på egenhånd. Allerede rundt midnatt kjørte den første anleggsmaskinen gjennom Nullpunktet, og arbeidet gikk for fullt allerede dagen etter.²³⁶ Folkeaksjonen måtte innse at krigen var tapt.

D-dagen i lokalavisene

Denne dagen skulle, i likhet til Altasaken generelt, skape stor splittelse blant folk, og dette viste seg spesielt godt i avisene. Noen oppfattet demonstrantene som helter som kjempet en kamp mot myndigheter og det de omtalte som et overgrep mot lokalmiljøet og samene, mens andre så på aksjonene som ulovlige og demonstrantene som ulydige og nærmest kriminelle. Felles for avisene var at Stilla-aksjonen tok stor plass i avisene de kommende dagene etter aksjonene.

Altaposten er kanskje den avisen som er tydeligst i kritikken mot myndigheter og presse i sammenheng med Stilla-aksjonen. Noen dager før aksjonen ser man gjentatt bruk av negativt ladde begreper som «tvinge gjennom vedtak», «tvangspolitikk», «diktatur» og «løgn» eller «usannhet».²³⁷ De kritiserer blant annet andre aviser i Finnmark for å spre usannheter. De understreker at usannheter som spres i så stor grad, til slutt vil gjøre at det oppfattes som fakta. Dette strider imot pressens ansvar for å formidle realiteter. De hevder også at eneste grunnen til at det blir utbygging er fordi regjeringen har «rodd seg så langt utpå at retrett er forsmedelig».²³⁸

²³³ Hjorthol 2006 s. 109-110

²³⁴ Hjorthol 2006 s. 113

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Hjorthol 2006 s. 114

²³⁷ Botnamark i Altaposten 07.02.1981 s. 1-2

²³⁸ Bjørkli i Altaposten 1981

Under overskriften «Elva skal leve!», som forøvrig er retorisk bruk av motstandernes slagord, fremstiller Altaposten regjeringen som dobbeltmoraliske på grunn av deres uttalte velvilje overfor urbefolkninger, men likevel vedtar de en utbygging som de beskriver som den alvorligste trussel mot samisk egenart og lokalt demokrati.²³⁹

Redaktør Novik er tydelig i kritikken, og omtaler 14. januar 1981 som «skammens dag» for norske myndigheter. Han stiller også spørsmålstegn ved pengebruken – millionbeløp på politistyrker med maktbruk for å gjennomtvinge Stortingsflertallets uakseptable vilje i en prestisje-sak er greit, men samtidig må sykestuer og avdelinger legges ned på grunn av pengemangel? Videre bruker han ord som «hærverk» og «skammelig». På et punkt dukker det også opp sammenlikninger til fascismen i forbindelse med regjeringens håndtering av saken. Han er direkte i sin kritikk og avslutter med en oppfordring til folket: «kjemp videre i den ærefulle striden mot myndighetenes overgreps-politikk!»²⁴⁰

Tre dager etter Stilla-aksjonen skriver Magnar Mikkelsen en artikkel i Altaposten med overskriften: «Politiets brune venner i Alta». Her sammenlikner han Komiteen for Orden og Arbeid, Vern om Demokratiet Borgervernet og Samenes Landsforbund med nazistene under andre verdenskrig, og kommer han med alvorlige anklager om fascisme. Han beskylder de også for å bruke samme argumenter som Vidkun Quisling i mellomkrigstiden. I følge Mikkelsen, delte disse gruppene interesser som infiltrasjon, konspirasjon, kommunisthets, eksponering av fremmedhat og synet på partipolitikk og folkelige streiker. Han hevder til og med at «Ordvalgene til Quisling er langt mer raffinerte i sin brutalitet enn vi ser av de nevnte politiske firlinggruppene». Videre legger han vekt på at det ikke er uten grunn at de støtter politiet i sin sak: «Disse politiets trofaste støtter kommer definitivt ikke dettende fra himmelens rike ned over «Janina» og bør ikke smake som søt manna for politiledelsen og statsapparatet». ²⁴¹Manna henviser til en frukt som ble gitt til jødene av Gud på mirakuløst vis, og Janina henviser til politiskipet jeg har nevnt tidligere.

I Ságat tar Stilla-aksjonen og Altasaken hele forsiden denne dagen. En interessant vinkling går ut på at *samene trenger Alta-krafta*, hvor avisen peker på at det er økonomiske årsaker og mangel på arbeidsplasser som er årsaken til at samene må flytte vekk. De påpeker videre at samene ikke støtter sivil ulydighet, og at det ikke er i samenes interesse å hisse opp folk mot myndighetene.²⁴² Det var egentlig overraskende at denne ytringen kom fra nettopp

²³⁹ Altaposten 13.01.1981 s. 2

²⁴⁰ Novik i Altaposten 14.01.1981 s. 3

²⁴¹ Mikkelsen i Altaposten 17.01.1981 s. 2

²⁴² Ságat 14.01.1981 s. 1

Ságat, som tidligere ofte har vist klare holdninger mot utbyggingen og en periodevis tydelig kritikk mot myndighetene. Om de representerer reindriftssamene er ikke godt å si, men det kan virke som at de vil unngå at folk stempler samer som aksjonister, og at også de mener at det har gått for langt når det må settes inn 600 politifolk for å fjerne lenkegjengen fra Stilla.

To dager senere kom Ságat med en beskrivelse av en forholdsvis rolig og kontrollert aksjon. De skriver kun en tredjedel av politistyrken ble satt inn i Stilla, og roser politiet for «en prikkfri innsats».²⁴³ Ságat uttrykker at de er bekymret for utviklingen i Alta, og peker på at det er dannet en såkalt «akademiker-samekultur i ly av velferdssamfunnet og *visse* politiske grupperinger».²⁴⁴ De kritiserer også demonstrantene for å ta det for langt, og sier at de selv tar avstand for sivil ulydighet. Det kommer dermed også frem et syn hos Ságat om at Folkeaksjonen *misbruker* samene.

Også Finnmark Dagblad roser politiet for arbeidet i Stilla. De beskriver at ryddingen av anleggsveien gikk relativt «pent og ryddig for seg», til tross for mye motstand.²⁴⁵ I følge pressetalsmann Svein Jølstad var ikke aksjonen til noe særlig besvær for politimennene, og det hele ble omtalt som en «velorganisert politiopptreden». Politiet fremstilles som rolige og redelige med et godt humør. Bygdefolkene hadde sympati for politiet og kom med mat og vafler til dem, skriver de på side 13.²⁴⁶ Demonstrantene derimot, blir nærmest fremstilt som kjeltringer. Noen havnet i basketak og sparket mot politimennene, men dette ble imidlertid fremstilt som en enkel kamp for politiet. Etter kun en dag var 300 demonstranter fjernet, og de tvilte på at mange ville komme tilbake til nullpunktet. Resten skulle fjernes i løpet av kort tid slik at anleggsarbeidet kunne starte.²⁴⁷

Men selv om politibetjent Nils Skarning hadde plukket ut politifolk «med sunt bondevett og humoristisk sans», og både demonstranter og politi prøvde å beholde roen og en viss gemyttlighet, opplevdes situasjonen som et maktovergrep²⁴⁸, beskriver Hjorthol.

Finnmark Dagblad har også en relativt særegen beskrivelse av motdemonstrasjonen som tok sted nede i Alta. Imens Altaposten beskrev det som en «halvdiskret latmannsorganisasjon», blir det her beskrevet som om det er svært sterk oppslutning i «Komiteen for ro og arbeid i Alta», også blant samene. De siterer Trygve Andersen som sier

²⁴³ Ságat 16.01.1981 s. 1

²⁴⁴ Ságat 16.01.1981 s. 1

²⁴⁵ Finnmark Dagblad 15.01.1981 s. 12

²⁴⁶ Finnmark Dagblad 15.01.1981 s. 13

²⁴⁷ Finnmark Dagblad 15.01.1981 s. 16

²⁴⁸ Hjorthol 2006 s. 110

at «den sterke oppslutningen om vårt arrangement viser helt klart at svært mange i Alta støtter opp om politiets arbeid og derved også Storting og regjering og vårt demokratiske system».²⁴⁹

Et år etter aksjonen bruker Finnmark Dagblad krigsuttrykk for å beskrive Altasaken og Folkeaksjonen som den tapende part. De skriver blant annet «Folkeaksjonen kapitulerer», «full retrett» og «aksjonslinja».²⁵⁰ De fremstiller også Folkeaksjonen som en total fiasko – de synker i bøter og fengselsstraffer uten å egentlig ha fått til noe som helst. Også her peker de på alle pengene og straffebelastningene samfunnet kunne spart seg for hvis aksjonistene bare hadde forstått dette tidligere.²⁵¹ Avisen påstår også at demonstrantene skadet naturvernsaken mer enn de gavnet den. Imidlertid ser de ingen fare for at noe slikt vil skje igjen: «Ulovligheter på denslags grunnlag som i Alta har kort og godt ikke livets rett og må ende som for Folkeaksjonen – med full retrett og nederlag».²⁵²

Selve aksjonen blir av Altaposten fremstilt som «meget fredelig, med en heller gemyttlig tone mellom politi og elvereddere».²⁵³ Videre beskriver de, i motsetning til Ságat og Finnmark Dagblad, politiet som tiltaksløse og trege. Om demonstrantene bruker de ordet «elvereddere», som på den andre siden er med på å sette de i et bedre lys. Videre kritiserer de politiet for å ikke engang prøve å fjerne demonstrantene med overskriften «lenkegjengen ikke forsøkt fjernet», og beskriver at politiet ikke rørte demonstrantene før Altaposten var gått i trykken. Videre beskriver de at politimesteren ba demonstrantene flytte seg innen to minutter, og at politimennene ble stående i tju minutter før noen begynte å måke seg gjennom snøen. Også noen av politifolkene kommenterte at «aksjonen gikk noe seint».²⁵⁴ De gjør også narr av politiet ved å kommentere deres manglende erfaring med scooterkjøring. Bildene i artikkelen viser en lett stemning mellom demonstranter og politi i Stilla.

Nordlys derimot, setter ikke av særlig stor plass på forsiden til aksjonen i Stilla denne dagen. Selve aksjonen blir skildret svært dramatisk, i forhold til i blant annet Ságat, og det hele blir beskrevet som «å leve på en vulkan»²⁵⁵ - usikkert, farlig og totalt unødvendig. De fokuserer i stor grad på den gode jobben politiet gjør, og legger spesielt vekt på at det ikke vil tas noen hensyn når politiet ber aksjonistene om å fjerne seg. De understreker videre at Høyesterett har fjernet frifinnelsesdommen, hvilket betyr at lederne i Folkeaksjonen ikke lenger er frikjent. Også Nordlys fremstiller politiet som helter og aksjonistene som skurker.

²⁴⁹ Finnmark Dagblad 15.01.1981 s. 17

²⁵⁰ Finnmark Dagblad 08.01.1982 s. 1 og 13

²⁵¹ Finnmark Dagblad 08.01.1982 s. 5

²⁵² Ibid.

²⁵³ Altaposten 15.01.1981 s. 1

²⁵⁴ Ibid.

²⁵⁵ Nordlys 14.01.1981 s. 1

På selve aksjonsdagen tar Nordlys for seg fire reindriftssamers syn på Stilla-aksjonen. Disse beskriver aksjonen som «uhyggelig og nedverdiggende» for samene.²⁵⁶ De støtter verken demonstrasjonene eller sivil ulydighet generelt, og omtaler demonstrantene som udemokratiske. De legger også vekt på at Folkeaksjonen utnytter reindriftssamene, og holder at det de sier om at utbyggingen utnytter reindriftssamene, ikke er sant, men har tvert i mot ingen innvirkning på reindriften. «Og om de gjør det, får de berørte erstatning», understreker de. «Vi må ikke gjøre problemene i Stilla til et sameproblem, for det er det slett ikke», siterer Nordlys avslutningsvis. De understreker videre at reindriftssamer burde vite bedre hva de snakker om enn mange av Stilla-aksjonistene med akademiske titler. Det interessante med denne artikkelen er senere kommentert av Øyvind Ytreberg i *Nordlys om Alta-konflikten*, som nevnt tidligere dette kapittelet. Det viste seg nemlig at disse samene ikke engang var reindriftssamer.

Demonstrasjon i Oslo

Samtidig som Stilla-aksjonen, foregikk det også en demonstrasjon foran Stortinget i Oslo mot både Altasaken og mot politiaksjonen. Her holdt forfatter og forsker Helge Ingstad en tale der han blant annet gikk ut mot myndighetene og slo fast at Norges internasjonale rykte som forsvarer av minoritetsrettigheter var i ferd med å bli tilsølt. Han sa også at situasjonen i Alta fikk frem vonde minner om krigens dager.

Bak Stortingets vegger ble det holdt et gruppemøte med Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter. Hva som ble sagt, er uvisst, da det ikke foreligger noe referat fra møtet. Imidlertid forteller en av de tilstedeværende, Thorbjørn Berntsen, til Lars-Martin Hjorthol, at «Jeg kan i alle fall ikke huske at det var preget av seiersstemning». Statsministeren hadde jo ikke akkurat vedtatt utbyggingen med noen stor glede.

En gruppe radikale samer var forberedt på aksjoner hvis ikke utbyggingen ble stoppet. En av disse var Mikkel Eira, som ledet sultestreiken i 1979. Han hadde fått innvilget audiens hos kong Olav. Eira beskrev kongen som en hyggelig mann, som hadde en tåre i øyekroken da han sa at utbyggingen ikke kunne stoppes.²⁵⁷

21. januar 1981 sendte Samebevegelsen krav til statsminister Nordli. Disse var i fem punkter: anleggsstans i Alta, et folkevalgt politisk organ for samene med rådgivende og bestemmende myndighet, urbefolkningsstatus nedfelt i Grunnloven, opphør av eksisterende

²⁵⁶ Nordlys 14.01.1981 s. 5

²⁵⁷ Hjorthol 2006 s 121-222

samiske råd og utvalg, og at de bøtelagte samene fra aksjonen i Stilla skulle frifinnes. Sistnevnte krav ble endret til å omfatte alle aksjonistene, ikke bare samene.²⁵⁸ Nordli ville ikke møte dem. Dette skulle føre til nok en langvarig sultestreik blant de radikale samene.²⁵⁹ De sendte etterhvert et nytt brev til statsministeren, der de anklager regjeringen for å ha brutt løftene de ble gitt etter sultestreiken i -79. Det var en vanskelig avgjørelse for Nordli, men blant annet på grunn av en frykt for å bryte forbindelsene til andre etablerte sameorganisasjoner, stod han på sitt og valgte å ikke møte dem. Og han hadde nok litt rett i det; for det skulle vise seg at denne sultestreiken skulle bidra til å øke motsetningene mellom de moderate og de radikale sameorganisasjonene.²⁶⁰

Et siste forsøk i Gargia

Mange av demonstrantene følte det nok som et stort nederlag at nullpunktet falt på under et døgn, men de gav ikke opp. Alfred Nilsen forklarer at Folkeaksjonens plan videre var å holde et så stort nivå med «nålestikkaksjoner» over så lang tid at belastningen ble for stor for politi og regjering, så de satte arbeidet på vent.²⁶¹ Den nye parolen ble dermed «Tusen nullpunkt, tusen håp». Politiet var også forberedt på at Folkeaksjonen slo til igjen, og fortsatte med et massivt vakthold i Stilla, og politimester Henriksen utvidet forbudssonen til fire kilometer utenfor anleggstraséen. Dermed måtte Folkeaksjonen fjerne hvileleiren deres i nærheten av Stilla. Omtrent 20 kilometer unna Stilla lå Gargia fjellstue, eid av utbyggingsdemonstrantene Bjørg og Hallvard Larsson. Disse to hadde ingen problemer med å låne ut plass til demonstrantene.²⁶² I løpet av natt til 21. januar, bare en uke etter Stilla-aksjonen, tok 45 personer seg over på ski til Stilla, i grupper på 10-15 personer slik at de ikke skulle bli lagt merke til av politiet. I Stilla lenket de seg fast på nytt, og selv om hele 116 demonstranter ble fjernet allerede etter fem timer, ble dette en liten seier for Folkeaksjonen som viste at strategien om tusen nullpunkt fungerte.

Imidlertid varte ikke seieren særlig lenge. Mens demonstrantene satt i varetekt i Alta, gav politimester Henriksen ordre om at leiren i Gargia skulle rives. Med seg tok politiet alt av telt, leirutstyr, sambandsutstyr og liknende.²⁶³ Beslagleggelsen av utstyr ble ikke tatt godt

²⁵⁸ Ditlev Hansen & Pihlstrøm 1981 s. 183

²⁵⁹ Hjorthol 2006 s. 122

²⁶⁰ Hjorthol 2006 s. 124-125

²⁶¹ Nilsen 2019 s. 128

²⁶² Hjorthol 2006 s. 116

²⁶³ Hjorthol 2006 s.117-118

imot, og mange protesterte. I følge Nilsen hadde politiet «lagt igjen silkehanskene hjemme», og beskyldte rivingen av leiren for å være både hardhendt og ulovlig.²⁶⁴

Brundtland får Altasaken i fanget – og fjorten samiske kvinner på kontoret

70-tallet hadde vært en tung tid for Nordli. Først og fremst var Altasaken en stor belastning for han, men sammen med flere betente saker på 70-tallet og en stadig dårligere helse, bidro dette til at han i 1981 ville trekke seg som statsminister. Dette ble kjent omtrent samtidig som Stilla-aksjonen, midt i «stormen» av Altasaken.

Den nye statsministeren ble 42 år gamle Gro Harlem Brundtland. Hun ble Norges første kvinnelige statsminister, og hadde i utgangspunktet holdt en relativt lav profil i Altasaken, men fikk den nå plutselig rett i fanget fra dag én. Den ble et tema på hver eneste regjeringsskonferanse den første måneden hennes som statsminister. Hun ble innsatt allerede 4. februar. Da hun kom ut etter regjeringens første møte med kongen, ble hun møtt av samiske kvinner som gav henne røde roser. I følge Øystein Dalland visste ikke disse kvinnene engang at hun skulle innsettes denne dagen, og stod egentlig klare for å holde en tale utenfor Stortinget da hun kom. De tok dermed med seg en blomsterbukett som de selv hadde fått ved ankomst og gav til henne.²⁶⁵ Her avtalte de et møte på statsministerens kontor allerede to dager senere, på dagen som i dag er samenes nasjonaldag.

Opp på kontoret møtte fjorten samiske kvinner i alle aldre. Den eldste var 78, og den yngste var fem år gamle Ellen Kristine Saba, som forøvrig var oldebarnet til Isak Saba.²⁶⁶ I utgangspunktet kom de for å uttrykke sin støtte til de sultestreikende og for å legge fram uroen de følte overfor Altautbyggingen.²⁶⁷ Men møtet gikk nok ikke slik verken de samiske kvinnene eller statsministeren hadde håpet på. Da Gro prøvde å forklare at saken var grundig behandlet og at hensyn til reindriftsnæringen var tatt, ble hun på ingen måte hørt. Etter en drøy halvtime skal statsministeren ha forlatt kontoret for å legge fram regjeringens tiltredelseserklæring, men samekvinnene ble sittende.²⁶⁸ De var på ingen måter ferdige med å snakke med henne.

Okkupasjonen ble fort spredt med avisene, og førte til at flere sympatisører dukket opp i regjeringskorridoren. Selv om ingen ønsket å sende uniformert politi for å fjerne samekvinnene, ble dette etterhvert nødvendig på grunn av alle andre som dukket opp. Rundt

²⁶⁴ Nilsen 2019 s. 135

²⁶⁵ Larsen 2019

²⁶⁶ Hjorthol 2006 s. 128

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Larsen 2019

140 av disse ble fjernet, før politiet dagen etter fjernet samekvinnene. De ble imidlertid ikke siktet for noe straffbart, men ble først og fremst fjernet for å skåne dem for journalister og pressefotografer.²⁶⁹

En siste, bitter konfrontasjon

På grunn av at det i februar 1981 ble satt nye krav til undersøkelser av kulturminner i den siste delen av anleggsveien fra Tverrelva til Sautso, ble utbyggingen nok en gang midlertidig stoppet. Selv om Stortinget sa klart ifra om at det kun var snakk om en justering i utbyggingstempoet, skapte det positive reaksjoner hos flere parter. Samebevegelsen tolket det som om kravene deres var innfridd, og stoppet den omtrent 30 dager lange sultestreiken som hadde pågått. Folkeaksjonen håpte på en langvarig stopp og stoppet alle fremtidige aksjoner. Aksjonister og ledere var slitne, og ble i tillegg nedrent av bøter. Også politiet trappet ned. «Janina» og mange av politifolkene ble sendt tilbake, og det var rolig i et par måneder. For Stortingets del, håpte de at aksjonistene hadde gått lei, og at en ny anleggsstart kunne skje nesten uhindret. Alle tok feil.

Sommeren 1981 finner Tromsø Museum ulike fornminner som kunne bidra til en bedre forståelse og kunnskap om samisk kultur og historie. Museet konkluderte også med at det var fullt mulig å regulere vegtraseen litt slik at den svingte utenom de viktigste av disse minnene. Dette viste seg å ikke ha noen innvirkning på utbyggingsvedtaket, og Olje- og energidepartementet tolket dette som et klarsignal til å fortsette veibyggingen de siste kilometerne som var satt på vent.²⁷⁰ Dette skjedde i september 1981, da Arbeiderpartiet hadde tapt valget, og en ny høyreregjering med Kåre Willoch i spissen var på vei inn i regjeringskvartalene. Willoch selv mente at han ikke hadde hørt om noen ny anleggsstart, men konstaterte at det var en selvfølge at arbeidet skulle starte opp igjen. Heller ikke han kunne gi etter for utallige demonstrasjoner og sivil ulydighet.

Både Folkeaksjonen og politiet mobiliserte til folkeaksjonens «siste styrkeprøve». 4. oktober ankom politistyrker og det nye losjiskipet «The Viking» Alta.²⁷¹ Folkeaksjonen opprettet et nytt nullpunkt der anleggsveien krysset Tverrelva helt øverst i Stilladalen. Startskuddet gikk 5. oktober, og det så ut til å bli like dramatisk som Stilla-aksjonen i februar. Det politiet ikke visste, var at Folkeaksjonen allerede hadde planlagt å gå da de fikk pålegg

²⁶⁹ Hjorthol 2006 s. 129

²⁷⁰ Hjorthol 2006 s. 145-146

²⁷¹ Hjorthol 2006 s. 147

om å fjerne seg. Det var også avtalt med 25 unge samer om at de skulle bli igjen.²⁷² Dette var kanskje den første gangen det skjedde et skikkelig samarbeid mellom Folkeaksjonen og de samiske demonstrantene. 13 samiske menn og 12 samiske kvinner ble igjen, og formannen i reinbeitedistrikt 40, Per Johansen Eira, leste opp en erklæring som konstaterte at anleggsstarten var i strid med reindriftsloven. Etterpå rev han loven for å symbolisere at den ikke har noen verdi.²⁷³ I tillegg kom anleggsstarten helt uten forvarsel, og reindriftssamene var midt i høstflytting og parringstid. De krevde derfor at arbeidet ble stoppet øyeblikkelig i hensyn til dette. Også reindriftssjef Ole K. Sara, ba om at arbeidet ble stoppet i minst ti dager med utgangspunkt i at forstyrrelse i parringstiden kunne ha uheldige konsekvenser for reindriften. For Olje- og Energidepartementet var en ti dagers stopp i arbeidet uaktuelt, da det ville koste dem 600.000 kroner.²⁷⁴ Dette førte til at NRL avlyste alle fremtidige møter med myndighetene og samtidig brøt forhandlingene om en ny reindriftsavtale. Vedtaket for et diplomatisk brudd mellom sameorganisasjonen og den norske staten fikk et klart flertall med 52 mot 31 stemmer den 30. oktober i Alta: «Samiske rettigheter krenkes på det aller groveste. Vakre løfter om samarbeid gjøres til skamme gang på gang. Vi har ikke lenger noe grunnlag å samarbeide på.»²⁷⁵

2. november mottok statsministeren et brev fra Folkeaksjonen, som stiller seg bak de samiske organisasjonene, og avlyser et møte som i utgangspunktet skulle foregått 4. desember. De skriver blant annet følgende i brevet: «De virkemidler som nå er tatt i bruk, innebærer fengsling av mennesker som av samvittighetsgrunner demonstrerer mot myndighetene. Folkeaksjonen anser statens virkemidler uverdige en rettsstat. Fengsling av mennesker for deres meningers skyld, trodde vi hørte fortiden til i vårt land. I en slik situasjon finner Folkeaksjonen det meningsløst og nedverdiggende å møte statsministeren som planlagt».²⁷⁶

Men det at Folkeaksjonen trakk seg, betydde ikke at de hadde gitt opp helt ennå. Rundt 150 aksjonister tok seg over fjellet og etablerte en ny leir i Vähäniva. I følge Nilsen måtte de hindre et politihelikopter i å lande ved å strekke et tau over den eneste plassen som var mulig å lande på. Etter det fikk de være i fred.²⁷⁷ I perioden frem mot desember 1981

²⁷² Nilsen 2019 s. 155

²⁷³ Hjorthol 2006 s. 148

²⁷⁴ Hjorthol 2006 s. 149

²⁷⁵ NSRs vedtak om å bryte alle forbindelser med den norske stat og trekke alle NSRs representanter i offentlige råd og utvalg. Hentet fra Hjorthol 2006 s. 149.

²⁷⁶ Nilsen 2019 s. 177

²⁷⁷ Nilsen 2019 s. 156

arrangerte Folkeaksjonen 17 større eller mindre aksjoner der det deltok til sammen 700 personer.²⁷⁸

Hva skjer i politikken?

Bortsett fra de saker, vedtak og behandlinger som allerede er nevnt, og som vil nevnes videre, er det noen politiske hendelser som jeg anser som hensiktsmessige å nevne. I tillegg vil det her komme en oversikt over den politiske gangen i Altasaken i dette delkapittelet.

Planene ble flere ganger behandlet og endret av Stortinget. Allerede i 1973 ble det behov for utarbeiding av plan for vern og bruk av naturressursene i de samiske bosettingsområder.²⁷⁹ På bakgrunn av dette ble Ressursutvalget for Finnmarksvidda oppnevnt ved kongelig resolusjon den 30. mai 1975, med Olav Gjærevoll som formann.

Finnmarksutvalget skulle blant annet:

- Gi en oversikt over naturressursene på Finnmarksvidda og utnyttelsen av disse
- Klargjøre og vurdere de lokale-, distrikts- og nasjonale interesser som knytter seg i bruken av Finnmarksvidda framover, herunder redegjøre for virkninger på bosetting, næringsutvikling, økonomi, kulturelle og sosiale forhold.
- Vurdere planer om større utbyggingstiltak eller inngrep i naturen og betydningen av å bevare store sammenhengende naturområder for å opprettholde lokalbefolkningens livsmønster og samekulturen.
- Utarbeide et forslag eventuelt flere alternativ for den framtidige disponering av ressursene og bruken ellers av Finnmarksvidda.
- Spesielt legge fram forslag om et effektivt oppsyn med bruken av vidda og tiltak mot uheldige virkninger av den økende turisttrafikk, særlig fri camping.²⁸⁰

Det ble altså tidlig lagt til rette for å undersøke konsekvensene en utbygging ville ha for samiske områder og kultur, men likevel var det nettopp dette staten fikk kritikk for senere. Men utover slutten av 70-tallet handlet det ikke lenger «bare» om skadevirkningene en utbygging ville ha på reindriften, dette var nok også regjeringen klar over. Det var nå blitt et symbol for det norske samfunnets overgrep mot den samiske minoriteten²⁸¹, og det var dette som ble brakt inn som en viktig del av Altasaken det kommende tiåret.

Altasaken brakt inn for retten

20 juni 1979 stevner Norsk Naturvernforbund inn staten for retten. Dette ble tatt opp i Alta Herredsrett i 1980. Rettsforhandlingene startet i august 1980, og regjeringen gikk med på å

²⁷⁸ Hjorthol 2006 s. 151

²⁷⁹ St. Meld. Nr. 33 (1973-1974)

²⁸⁰ NOU: 1978 s. 9

²⁸¹ Hjorthol 2006 s. 59

utsette anleggsstart til etter rettskjennelsen. Dette kunne imidlertid også være av praktiske grunner. Rettsforhandlingene gikk i hovedsak ut på fastsette om et ordinært skjønn kunne fastsette erstatningene til rettighetshaverne som ville bli berørt av Altautbyggingen²⁸². Derav fikk den navnet «Skjønnsretten». Men i Alta-saken hevdet disse rettighetshaverne, som først og fremst var bønder, reineiere og laksefiskere, at feilene og manglene i saksbehandlingene var så omfattende at utbyggingsvedtaket måtte erklæres ugyldig.

Med et knapt flertall, 4 mot 3 stemmer, erklærte de sju mennene som satt i skjønnsretten den 5. desember 1980 at «skjønn kunne fremmes», hvilket betyr at utbyggingsvedtaket var gyldig.²⁸³ Med det var alle politiske hindre ryddet bort, og datoen for Norges største politiaksjon ble rundt nyttår slått fast til å skje den 14. januar. Da skulle Stilla ryddes for demonstranter slik at arbeidet på anleggsveien kunne starte.

Samiske spørsmål i St. meld. nr. 61

Tidligere samme år ble samerettsutvalget og samekulturutvalget dannet. Dette ble gjort til rede for i St. Meld. Nr. 61 der Stortinget vedtok utbyggingen for tredje gang. Denne komiteen skulle gjøre rede for juridiske spørsmål som knytter seg til retten til land og vann i Finnmark.²⁸⁴ I tillegg til dette var det også fire andre tiltak som tok utgangspunkt i samiske interesser og rettigheter. Disse handlet om regjeringens samordning av samespørsmål, utvidelse og styrking av norsk sameråd, kommunale folkevalgte organer som ledd av statens umatrikulerte grunn i Finnmark, og vurderingen av dannelsen av et samisk kulturråd som skulle ha ansvaret for kulturpolitiske spørsmål som undervisning, språk og andre kulturelle forhold. I tillegg skulle det også legges vekt på en best mulig samordning med Finland og Sverige. Alle disse tiltakene skulle gjøres i samråd med samiske organisasjoner, i første rekke Nordisk sameråd, de berørte kommuner og Finnmark fylkeskommune.²⁸⁵

I samme stortingsmelding blir det tatt stilling til eventuelle konsekvenser utbyggingen vil ha for reindriftsnæringen, men Regjeringen konkluderer med følgende: «Etter regjeringens mening foreligger det ikke noen opplysninger om forholdet til reindriftsnæringen som skulle tilsi en annen vurdering av vedtaket om utbygging av Altavassdraget».²⁸⁶ Videre henviser de til skjønnsretten, og at vurderingen vil bli tatt med hensyn til skjønn. «Når det gjelder

²⁸² Larsen 2019

²⁸³ Hjorthol 2006 s. 100

²⁸⁴ Olje- og energidepartementet 1980 s. 42

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Olje- og energidepartementet 1980 s. 46

samenes situasjon generelt, står vi imidlertid ovenfor spørsmål som det er ønskelig å ta opp i en bredere sammenheng». ²⁸⁷

Altahøringen 1981

Etter Stilla-aksjonen i 1981, ville Folkeaksjonen intensivere informasjonsarbeidet, og brukte de kommende månedene på å dokumentere og spre ny informasjon om utbyggingen. De bestemte seg også for å få i gang en høring om saken, i håp om at en solid dokumentasjon skulle holde motstandsviljen i live. I følge Alfred Nilsen kom det frem mange nye momenter, og det ble lagt spesielt vekt på å få frem de negative konsekvensene for reindriften og samisk kultur og liv.²⁸⁸ Altahøringen varte i to dager og det ble holdt utallige foredrag og diskusjoner om elvas betydning for folket i Alta, samene og reindriften, laksefisket i elva og regulerings betydning for kystfiske, botaniske og zoologiske konsekvenser, Altakraftens nødvendighet og alternativer, den egentlige lønnsomheten i Altautbyggingen, sosiale og kulturelle konsekvenser og Alta-Kautokeinovassdragets verneverdi i internasjonal sammenheng.

Det ble også trukket paralleller til James Bay-avtalen i Canada. Det var en tilsvarende utbygging av et vannkraftverk i den største av elvene som renner ut i James Bay i Quebec, Canada. Foredragsholderen, Bob Epstein, hadde tilknytning til Cree-indianerne i området, og påpeker den reduserte betydningen av verdier som jakt, fiske og menneskerettigheter når en slik utbygging er igangsatt, og heller ikke i dette tilfellet ble den innfødte befolkningen i landet kontaktet.²⁸⁹ Den ble bare satt i gang. Han uttrykker bekymring for at menneskerettighetene i ethvert land har blitt vurdert i forhold til sine behov, og at det i realiteten er de som kan bruke landområdene industrielt som bestemmer hvilke folkerettigheter vi skal fortsette å ha. Bruksrettighetene går ut på at noen har rett til landet fordi de lever av det og bruker det.²⁹⁰ Men hva med når strømmen for alle blir viktigere enn reinsdyrene for en samisk familie? Avslutningsvis påpeker Epstein at det er de samme spørsmålene som ble reist i James Bay-utbyggingen, som har blitt reist i Alta, og at alt som har blitt forutsagt om naturødeleggelser og sosiale skadevirkninger har skjedd.²⁹¹

²⁸⁷ Olje- og energidepartementet 1980 s. 46

²⁸⁸ Koren 1981 s. 5

²⁸⁹ Koren 1981 s. 153

²⁹⁰ Koren 1981 s. 156

²⁹¹ Ibid.

Altasaken går mot slutten

Rettsoppgjøret

Etter Altasaken foregikk det et mangfold av rettssaker. Det er det største rettsoppgjøret Norge har hatt siden landssvikoppgjøret etter andre verdenskrig. Bøtene var mange, og høye. Til sammen måtte folk betale over 5 millioner norske kroner i bøter. Til sammenlikning kostet politiaksjonene omtrent 120 millioner kroner, ikke medregnet vanlige lønnsutgifter.²⁹² Det ble foretatt 1105 pågripelser under aksjonene i 1981, men totalt 898 ulike personer.²⁹³ Noen ble altså bøtelagt flere ganger. Nilsen beskriver at boten stort sett var på 3000 kroner om man ble innbrakt en gang og 6000 om man ble innbrakt to ganger.²⁹⁴ Et par av demonstrantene som ble tatt gjentatte ganger, ble varetektsfengslet etter tvangsparagrafen, Straffeloven §222, som forøvrig ikke var brukt siden mellomkrigstiden.²⁹⁵ Han selv endte tre måneder i betinget fengsel i tillegg 20.000 kroner i bøter. Han, sammen med fire andre, ble stilt for Alta herredsrett for brudd på oppviglerparagrafen, som lyder slik:

Den, som offentlig opfordrer eller tilskynder til Iværksettelsen af en strafbar Handling eller forherliger en saadan eller tilbyder at udføre eller bistaa ved Udførelsen af en saadan, eller som medvirker til Opfordringen, Tilskyndelsen, Forherligelsen eller Tilbudet, straffes med Bøder eller med Hefte eller Fængsel indtil 8 Aar, dog i intet Tilfælde med højere Frihedsstraf end to Tredjedele af den højeste for Handlingen selv anvendelige.»²⁹⁶

De ble først frikjent i 1980, men rett før Alta-aksjonen trakk Høyesteretten frifinnelsesdommen, og lederne på nytt stilt for retten og dømt i -83. Aksjonene er likevel ikke noe de angre på. De er forberedt til å stille opp til miljøkamp igjen, om det så er snakk om olje eller vindkraft: «Det er den siste utvei, men dersom myndighetene nå er like døvhørte som de var i Alta-saken, så kan de jo dessverre bli nødvendig»²⁹⁷, uttaler Per Flatberg i forbindelse med oljeboring i Lofoten i 2013.

I november 1981 begynte politiet med systematisk innkreving av bøter: de som ikke betalte, fikk trekk i lønn eller trygd. Videre gikk politiet veien om pant i løsøre, biler eller

²⁹² Hjorthol 2006 s. 155

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Nilsen 2019 s. 164

²⁹⁵ Hjorthol 2006 s. 152

²⁹⁶ Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) 13de kapittel: §140

²⁹⁷ Budalen og Indsetviken 2013

motorsykler hvis demonstrantene var arbeidsledige. Store deler av lønningene gikk til betaling av bøter, noe som førte til at aksjonistene ble ruinerte og rett og slett ikke hadde råd til å aksjonere mer.

Folkeaksjonen måtte erklære slaget som tapt, og 24. januar 1982 ble organisasjonen lagt ned. Det var imidlertid ikke bare økonomiske forutsetninger som lå til grunne for dette. Flere av aksjonistene begynte å ty til hardere virkemidler, og utsatte Folkeaksjonen for å bli enda mer kriminalisert enn de allerede var. Etter at NVEs brakker ble påtent, var det ikke noe annet valg.²⁹⁸ Det skapte nok ikke noe mer håp da Willoch uttalte at «elva skal bygges ut om det så skal skje bak piggrådgjerder og med politibeskyttelse». ²⁹⁹ Styret hadde nok innsett at saken hadde gått for langt til at regjeringen ville snu.

Nedleggelsen ble i følge Nilsen lenge drøftet i styret. Og selv om det følte som et nederlag å legge ned Folkeaksjonen, var det også en lettelse. «Det enorme presset og ansvaret var borte. Uroen for at det skulle skje noe uforutsett, voldshandlinger eller uhell slik at mennesker skulle bli skadet, forsvant også. Det var også en lettelse å slippe og være motivator for de aksjonene vi drev. Særlig når jeg visste at Folkeaksjonen var som en rød klut for makthaverne hvor Storting, regjering og rettsapparatet hadde bestemt seg for å knekke oss». ³⁰⁰

Styremedlem i Folkeaksjonen, Terje Olsen, drøfter Folkeaksjonens styrker og mangler på den siste landskonferansen i mai 1982. Han understreker at Folkeaksjonen hadde for liten vekt på politisk arbeid. Mange trodde faktisk det var mulig å stoppe utbyggingen ved å fysisk sette seg i veien for anleggsmaskinene. «Vi brukte kanskje for lang tid på å utvikle lenketyper, og for lite tid på å gjøre det politisk vanskelig å bruke vinkelslipere³⁰¹». Det var kanskje her feilen lå. Men om Altasaken hadde fått et annet utslag basert på arbeidet til Folkeaksjonen, er nok heller tvilsomt.

Noen av medlemmene gav ikke opp kampen, og gikk inn med hardere virkemidler. Noen tydde også til vold. Den 20. mars 1982 forsøkte Niilas Aslaksen Somby og John Reier Martinsen å sprengte granater under ei bru over Tverrelva, senere kalt Sombybrua. Den var en del av anleggsveien inn til kraftverket. Denne aksjonen mislyktes, og Somby mistet en arm og synet på ett øye. Begge ble arrestert og siktet etter mordbrannparagrafen.³⁰² I ettertid rømte

²⁹⁸ Hjorthol 2006 s. 152-153

²⁹⁹ Nilsen 2019 s. 173

³⁰⁰ Nilsen 2019 s. 219

³⁰¹ Hjorthol 2006 s. 153

³⁰² Hjorthol 2006 s. 199

Somby til Canada med hjelp av samer fra både Norge, Sverige og Finland, samt kanadiske indianere.³⁰³

NVEs generaldirektør: «Som å vinne gull på femmila»

I desember 1980 slo Alta Herredsrett fast at det var flere grove saksbehandlingsfeil i Alta-saken. Med knapt flertall erklærte de imidlertid at disse feilene ikke var av så alvorlig grad at utbyggingen måtte erklæres ugyldig. Ankesaken ble kjørt direkte til Høyesterett.³⁰⁴ Selv om Nilsen beskriver at regjeringen aldri var i tvil om at de ville vinne i Høyesterett, ble dette på mange måter en prestisjesak. Det ble den siste og avgjørende dommen i Alta-saken, og for staten ville konsekvensene av tap i landets høyeste domstol være enorme. Det utløste i følge Hjorthol noe bortimot en konstitusjonell krise.³⁰⁵ Saken ble både lang og ressurskrevende for Høyesterett. Det tok hele syv uker før dommen falt 26. februar 1982: utbyggingen ble erklært lovlig. Generaldirektør i NVE, Sigmund Larsen smilte fra øre til øre: «Som å vinne gull på femmila».³⁰⁶

Det var spesielt to sider ved utbyggingen som ble kommentert av dommer Arne Christiansen da den 110 sider lange dommen ble avlest. For det første kritiserte han mangelen på naturfaglige undersøkelser, men avviste at dette hadde fått konsekvenser for konsesjonsvedtaket. For det andre ble spørsmålet om folkerett diskutert. Det ble konkludert med at inngrepet var så lite og skadevirkningene på samiske næringer var så begrensede at det på ingen måte var i strid med internasjonale avtaler om vern av urfolk.³⁰⁷

Utbyggingsstart i september 1982

Så det ble utbygging. I tiden etter høyesterettsdommen var det rolig i Alta, og arbeidet med anleggsveien startet raskt. Dette foregikk frem til veien stod ferdig i september og selve utbyggingen startet. Kraftverket stod ferdig fem år etter, og ble markert med en offisiell åpning i september 1987.³⁰⁸ I hele 23 år ble kraftverket driftet etter en midlertidig plan, og en endelig driftsplan stod ikke klar før i 2010. Grunnen til dette er i følge NVE for å innhente kunnskap, og for å utvikle en best mulig driftsstrategi for å sikre laksens miljø i elva.³⁰⁹

³⁰³ Hjorthol 2006 s. 199

³⁰⁴ Hjorthol 2006 s. 154

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Hjorthol 2006 s. 155

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ NVE > utstillinger > Kampen om Alta > Hendelsesforløp > 1987

³⁰⁹ NVE > utstillinger > Kampen om Alta > Hendelsesforløp > 2010

Brundtland: «Alta var unødvendig»

I 1990 siterer Aftenposten Gro Harlem Brundtland i et intervju med Vårt Land: «Alta var unødvendig».³¹⁰ Dette sitatet har skapt store reaksjoner i ettertid, først og fremst med tanke på at hun selv var statsminister under Alta-saken og valgte å vedta utbyggingen. I Aftenposten begrunner hun utbyggingen med at det var prognosene om det fremtidige energiforbruket som var hovedgrunnen til at vassdraget ble bygd ut, men at disse var gale. Det var også spørsmål om man kunne klart seg uten Alta-Kautokeinovassdraget. I 1990 uttalte tidligere NVE-direktør Eivind Diesen følgende:

Vi kan greie oss uten Alta, eller Kvænangen, eller Bardufoss, eller Skomen, Eller Kobbelv, eller Svartisen, eller Rana, eller Rassåga, eller hvilket som helst annet kraftverk videre sørover. Men det ville ikke vært så enkelt å greie seg uten alle disse – som hver for seg den ene eller andre av oss kunne ha ønsket ikke var utbygd.

Dette var også mye av grunnen til at NVE reagerte på uttalelsen til Brundtland. Finnmark kunne nok klart seg uten kraftverket, men da ville det bli spørsmål om leveringssikkerheten til fylket. I tillegg utførte jo bare NVE det samfunnsoppdraget de var pålagt.³¹¹ Landet skulle bygges på industri, og vannkraft var nøkkelen. Det var nok også mange av aktivistene som ble fornærmet av denne uttalelsen, med tanke på alt de hadde arbeidet for, og tapt. At selv statsministeren innser at Altasaken var unødvendig, var nok bittert for mange.

Det er jo lett for oss å tenke: *"Hvorfor lot de det gå så langt? Hvorfor smudde ikke regjeringen?"* Mye av det som ble spådd på forhånd, skjedde. Laksestammen ble redusert på grunn av endret vannføring, anleggsveien går tvers gjennom kalvingsplassene til reinen og både strømmen og kraftverket ble mye dyrere enn forventet. Faktisk så dyrt at Finnmark fylkeskommune solgte sin andel på 40%, slik at Statkraft nå eier 100% i Finnmark energiverk.³¹² Ei heller skapte kraftverket særlig mange nye arbeidsplasser. Folk flest prater ikke engang om Altasaken lengre.

Var det virkelig verdt det? Mest sannsynlig ikke, noe Brundtland også sa seg enig i. Det hadde kanskje skjedd nå. Men mye har skjedd på 40 år. Vi en helt annen samepolitikk, et mye større fokus på miljøvern og et helt annet forhold til retten til land og vann i Finnmark, nettopp på grunn av Altasaken. Den var kanskje ikke bare unødvendig. Kanskje ble den

³¹⁰ Aftenposten 27.08.1990

³¹¹ Norges vassdrags- og energidirektorat > utstillinger > kampen om Alta >konsekvensene > Kraft

³¹² Hjorthol 2006 s. 170

unødvendig stor og altfor ressurs- og tidkrevende. Kanskje regjeringen kunne gitt seg tidligere. Men Altasaken ble jo også en enormt viktig, og ikke minst *nødvendig* sak innen norsk minoritetshistorie. I neste kapittel skal jeg undersøke på hvilke måter Altasaken faktisk hadde en positiv virkning – nemlig når det gjaldt etableringen av en ny, norsk samepolitikk, som en bidragsyter for samisk nasjonsbygging og synliggjøring og samiske rettigheter. Hvem ble tapere og vinnere på kort og lang sikt?

Kapittel 5: Altasakens samepolitiske konsekvenser

Som vi så i forrige kapittel, ble Altasaken utviklet fra å primært være en miljøvernsak til å bli ei brekkstang for å få frem samiske rettighetskrav. Forskere som blant annet Bjørn Aarseth, Reidar Hirsti, Einar Niemi og Ketil Zachariassen påpeker alle at Altasaken helt klart har vært selve utgangspunktet for en radikal endring i norsk samepolitikk fra slutten av 80-årene. Begrepet «same» ble omformulert, Sametinget ble etablert, samenes rettigheter til land og vann i Finnmark ble grundig kartlagt. I 1990 ratifiserte Norge ILO-konvensjon nr 169 *om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*, og i 2005 ble Finnmarksloven vedtatt. I kommende kapittel skal jeg undersøke om hvorvidt samene kan sees på som en slags «vinnende part» i Altasaken, og hvordan den norske samepolitikken utviklet seg den kommende perioden frem mot 2010.

Tapere og vinnere på kort og lang sikt?

Altasaken foregikk på mange fronter, med mange aktører. For noen handlet Altasaken om ting som laksefiske, plante- og dyreliv. Disse kampene ble nok tapt da vassdraget ble bygget. De tre viktigste partene i saken ble nok myndighetene, Folkeaksjonen, eller miljøvernforkjemperne, og samene. De som tydeligst sitter igjen som den tapende part, er nok Folkeaksjonen. En iherdig innsats ble stort sett belønnet med fengselsstraffer og bøter. Mange aviser fremstilte aksjonen som et rent nederlag og aksjonistene som kriminelle. Mange av dem sa opp jobbene sine eller gikk konkurs under Altasaken, fordi de brukte for mye tid og ressurser på å aksjonere. Riktignok er de helter for veldig mange, og de fleste ville nok aksjonert igjen om det skulle bli aktuelt, men rent praktisk satt de ikke igjen med noe annet enn et stempel som «svarteper».

Men heller ikke dette viste seg å være helt sikkert. Folkeaksjonen hadde fått til noe viktig. Allerede i 1986 vedtok Stortinget *Samla plan for vassdrag*, som hadde et mål om en samlet, nasjonal forvaltning av landets vassdrag. I tillegg ble det gjort en omfattende omorganisering av NVE, noe som innebar blant annet at de gikk fra å være 4000 ansatte til 600. NVE er i dag et rent direktorat underlagt Olje- og energidirektoratet.³¹³ I tillegg ble kravene til konsesjonssøknader ble skjerpet. Det ble blant annet krav om mer omfattende naturfaglige undersøkelser, og Altasaken styrket bevisst eller ubevisst miljøhensynet i kommende saker.

³¹³ Norges vassdrags- og energidirektorat > Utstillinger > Kampen om Alta > konsekvensene > NVE i dag

Men hva med staten? De kunne nok i teorien stått igjen som helt klare vinnere. Arbeidet ble satt i gang og demningen ble bygget i Sautso-gjelet. De som utfordret staten ble straffet, og som Hjorthol beskriver kan det etter boka, høres ut som helt elementær marxisme.. I så fall kunne Altasaken sluttet enkelt og oversiktlig med klare frontlinjer.³¹⁴ Slik ble det likevel ikke, blant annet fordi saken ble så mye mer kompleks enn den var på begynnelsen av 70-tallet. Parallelt med at ressurser ble mobilisert for å knuse motstanden, satte staten i gang prosesser som skulle gjøre det umulig å sette i gang slike utbygginger en gang til. Det som imidlertid skjedde, var at mange ble skeptiske til staten under Altasaken, blant annet fordi de følte seg overkjørt. Dette gjaldt først og fremst lokalbefolkningen i Alta, og ikke minst samene. På denne måten kan også myndighetene oppfattes som tapere. De tapte tillit fra folket, og folk stilte spørsmål ved det norske demokratiet. Altakampen ble på mange måter en fortelling om makt og avmakt, slik Hjorthol beskriver det. På den positive siden åpnet det for utvikling både innen miljøvernspolitikk og minoritetspolitikk. Det var jo åpenbart ikke alle politikere som var for Altautbyggingen. Men satt disse igjen som «tapere»?

Dette er nok individuelt. Men venstremann og motstander av utbyggingen, Odd Einar Dørum angrer ikke et sekund på at han stemte i mot ved hvert eneste valg. Han er stolt av Finnmarksloven, og stolt av Sametinget og vassdragsreguleringsloven. Uten Alta-konflikten hadde vi ikke fått disse, og i tillegg vokste det frem en bevissthet ovenfor samer i forhold til i andre nordiske land, beskriver han.³¹⁵

Men hva med politiet? De er jo også en del av myndighetene, og det var slett ikke alle politifolk som var for noen utbygging. «Jeg var selv ikke overbegeistret for utbyggingen, men som politi var jeg innforstått med at jeg ville måtte kunne gjøre jobber, uavhengig av hva jeg som privatperson mente om saken», forteller Knut Arvid Sætermo, som i 1979 ble kalt inn på grunn av mangel på politifolk i Stilla i 1979. Da var han kun 23 år gammel, og nyutdannet med tjenestested i Honningsvåg.³¹⁶

Imidlertid var det mange som ikke hadde dannet seg noen spesiell mening om saken, men som også gjorde jobben simpelthen fordi de måtte. «Et vedtak er et vedtak», forteller Nils Kristian Jensen, som på denne tiden var en nyutdannet politimann som ble beordret fra Oslo til å hjelpe til under aksjonen i Stilla.³¹⁷ Han, og flere andre politifolk, fokuserte mer på at aksjonene var ulovlige og at det var deres jobb å stanse dem, enn om hvorvidt de var for

³¹⁴ Hjorthol 2006 s. 178

³¹⁵ Hjorthol 2006 s. 174

³¹⁶ Mortvedt 2021

³¹⁷ Ibid.

eller imot utbyggingen. Men om tilliten til politiet ble styrket eller svekket, er vanskelig å si. Alfred Nilsen beskriver at spesielt «raidet» i Gargia førte til økt mistillit til politiet, og Folkeaksjonen følte seg overkjørt. Likevel skriver han i boka si at han vil berømme alle parter for at det ikke ble voldelige sammenstøt med personskader.³¹⁸ Skildringene fra politiaksjonene er ulike, men i mange tilfeller ble politimennene skildret som hyggelige og holdt en god tone med demonstrantene. Jeg velger å sitere mer til Alfred Nilsen i respekt til både regjering, samer, demonstranter og politi: «Husk at det for det meste er bare vanlige mennesker på begge sider».³¹⁹ For dette er noe som er lett å glemme i en sak som dette. Altasaken utviklet seg til å bli stor, omfattende og enormt ressurskrevende. Og man kan godt være etterpåklok og tenke negativt om både den ene og den andre parten. Men i en tilspisset situasjon måtte både regjering, aksjonister, politi og samer ta vanskelige valg som i ettertid kan oppfattes som både unødvendige og drastiske. Regjeringen ble utsatt for et enormt press fra flere sider, og politikerne ble i mange tilfeller oppfattet som ubeslutsomme. Men det at regjeringen vaklet og ting tok tid, er kanskje selve grunnen til at aksjonene gikk så fredelig for seg. Hjorthol har også et godt poeng når han skriver at denne vaklingen og tenkingen kan være utgangspunktet for en snuoperasjon i norsk samepolitikk.³²⁰

Samene stod nok igjen som tapere i første omgang. Det ble jo utbygging som til en viss grad gikk utover samiske reindriftsområder og kulturminner. Men indirekte skapte det et skille i norsk samepolitikk, og bidro på flere måter til et endret syn på samene og samisk kultur. Samene gjorde seg synlige i norsk politikk, og selv om det kanskje tok for lang tid, kan nok samene oppfattes som vinnerne i det lange løp. Mange av samene som kjempet i Altasaken hadde nok et mål om samisk synliggjøring og rettigheter som førsteprioritet. Dette var en sak som vokse frem som en egen kategori under Altasaken, og som ikke egentlig var i fokus fra begynnelsen. I hvert fall ikke for Folkeaksjonen. Likevel gikk den foran selve kampen om elva for mange samer, og ble etterhvert en egen sak som skulle vise seg å bli enormt omfattende.

Disse tre partene sitter igjen med hver sin «premie» i større eller mindre grad. For staten står jo vassdraget som et stort monument i Sautso-dalen. Som nevnt i forrige kapittel ble ikke utbyggingen helt som planlagt, men kraftverket står der, lett tilgjengelig og vanskelig å overse. Økonomien har gått seg til, og selv om Finnmark må importere kraft om vinteren, så

³¹⁸ Nilsen 2019 s. 238-239

³¹⁹ Nilsen 2019 s. 238

³²⁰ Hjorthol 2006 s. 178

tjener kraftverket gode penger.³²¹ For noen er dette kraftverket som et sår i landskapet. «Det var penere slik det var før», sier Tore Bongo.³²²

Samenes monumentale byggverk, er det nye sametingsbygget utenfor Karasjok. Det ble offisielt åpnet av Kong Harald i 2000. Det er et flott bygg som har vunnet flere arkitekturpriser. Det er her Sametinget møtes, og bygget inneholder tinghus, kontorer, møterom og et Samisk spesialbibliotek.³²³

Et noe tristere monument, er elvereddernes skiferbauta som ligger i skogkanten ved Gargia fjellstue, der Folkeaksjonen etablerte nytt nullpunkt etter Folkeaksjonen. Den er bare halvannen meter høy, dekorert med kjetting og ståklaver fra Nullpunktet. «Den ble reist for å hedre de mange som ofret år av sine liv på å berge elva for utbygging, men som tapte», beskriver Hjorthol.³²⁴

Samisk nasjonsbygging og synliggjøring frem mot 1980

En historisk oversikt over behandlingen av samene i Norge før 1945

Tradisjonelt har samene på ett vis vært underlagt lovens vern som andre frie borgere, og på ett vis også utenfor disse lovene, som en fremmed befolkning bosatt i beskatningsområder som egentlig ikke er fullt innlemmet i Norge.³²⁵ Allerede i tidlig middelalder oppfattet nordmenn samer som en annen etnisk gruppe enn dem selv, blant annet i gamle lovtekster i forbindelse med deres antatte evne til å gjennomføre overnaturlige evner. I følge norsk, kristen lov, var tilhørighet til kristendommen viktig for å bli betraktet som et medlem av samfunnet og «nyte lovens vern», i følge Aarseth.³²⁶ Samenes naturreligion og såkalte overnaturlige gjerninger ble etter loven betraktet som «ubota værk», en forbrytelse som man etter gammelt lovverk ikke kan bøte for. De ble da betraktet som fredløse, og er ikke beskyttet av lovene.³²⁷

Imidlertid er det flere tilfeller i historien gitt samene ulike typer særrettigheter som etnisk gruppe. Det kan nevnes blant annet Lappekodisillen fra 1751, som var en grenseavtale mellom Danmark-Norge og Sverige som skulle sikre samiske rettigheter. Traktaten understreker blant annet at lappene kunne flytte reinflokkene over grensene uten å betale skatt til mer enn et av landene: «Ingen Lap maa herefter eye Skatte eller Bøxel-Land udi meere end Eet Rige, paa det al Anledning til Fellesskab udi Undersaatter og Land herefter kan undflyes.»

³²¹ Hjorthol 2006 s. 170

³²² Hjorthol 2006 s. 171

³²³ Askheim 2020

³²⁴ Hjorthol 2006 s. 174

³²⁵ Aarseth 2006 s. 2

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Egne notater: forelesningsnotater fra HI-124 ved UiA

I tillegg skal de, også i krigstider tas vennlig imot, beskyttes og hjelpes til rette. Imidlertid understrekes det blant annet at rikene ikke giv avkall på sin suverenitet eller rett til landområder selv om de tillater flytting over grensen, og at særrettighetene er knyttet til flyttsamer og ikke samer generelt. I forarbeidet til traktaten ble det brukt sterke innrømmelser til samene, og det ble blant annet uttalt at slike særbestemmelser var nødvendige for å «konservere den lappiske nation»³²⁸ Finneodelen er en annen slik ordning som gikk ut på å gi kystsamer en særskilt eiendomsrett og skatteordning. Denne ble praktisert i fjordene fra Malangen i Troms til Salten i Nordland.³²⁹

Som nevnt innledningsvis var 1700-1900 preget av assimilering. I begynnelsen var det religiøst begrunnet, og kirken spilte en stor rolle. Men også på denne tiden var det forkjempere for samisk språk og kultur. Jeg kan nevne blant annet Thomas von Westens, Gunnar Leem og biskop Gunnerus på tidlig 1700-tall. Motpolen i samepolitikken var blant annet biskop Peder Krogh og Gunnerus' etterfølger, dansken M.F. Bang. Utover 1800-tallet ble sosialdarwinistiske og rasebiologiske tanker viktige, og samene ble sett på som svake, fremmede og primitive. Etter økt innvandring på midten av 1800-tallet ble «den finske fare» et kjent uttrykk mot 1900-tallet. Assimileringen ble da begrunnet med sikkerhetspolitiske hensyn, og frykten for finsk nasjonalisme og ideer om et Stor-Finland.³³⁰ Fornorskingspolitikk tok for alvor av rundt 1850, men allerede rundt 1800 stod det så dårlig til med kristendomskunnskapene til samene at det ble satt i gang en pro-samisk periode som blant annet innebar grunnleggelsen av den første offentlige lærerskole. Skolens første bestyrer var Prost Deinboll, og skolens formål var å utdanne lærere for samedistriktene.³³¹

1945: et tidsskifte i norsk samepolitikk

Som nevnt i tidligere kapittel, skjedde det et tidsskifte i norsk og nordisk samepolitikk i tiden etter andre verdenskrig. Etter nazistenes herjinger i Norge ble det ikke lenger snakket om raseskille, i alle fall ikke høyt. Det kom frem en ny forståelse for samene som minoritet. Det ble etablert samiske organisasjoner og store endringer innen samisk språk og kultur, samt innen skoleverket. I tillegg ble samekomiteen oppnevnt, og det ble utarbeidet en Landsdelsplan for Nord-Norge som blant annet omfattet de mest sentrale forhold med samene som målgruppe. I tillegg fikk vi samisk radio og aviser. Samene var i ferd med å bli

³²⁸ Aarseth 2006 s. 4

³²⁹ Aarseth 2006 s. 3

³³⁰ Zachariassen 2021

³³¹ Aarseth 2006 s. 5

likeverdige oss nordmenn. En beklagelse fikk de imidlertid ikke før i 1997, da Kong Harald 5. i en tale til Stortinget, erkjente og beklaget fornorskingspolitikken, som den første på vegne av norske myndigheter:

Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk - nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskingspolitikk. Den norske stat har derfor et særlig ansvar for å legge forholdene til rette for at det samiske folk skal kunne bygge et sterkt og levedyktig samfunn. Dette er en hevdvunnen rett basert på samenes tilstedeværelse i sine områder som går langt tilbake i tiden.³³²

Altasaken blir av mange oppfattet som svært viktig for samisk historie, fordi det var da samiske krav for første gang ble møtt av regjeringen. Da samene møtte opp foran Stortinget og krevde arbeidet innstilt for å redegjøre for samenes spørsmål, og dette ikke ble hørt, startet de en sultestreik. I mellomtiden besluttet regjeringen å behandle vedtaket på nytt, og både sultestreiken og arbeidet med anleggsveien ble midlertidig avbrutt. Riktignok ble utbyggingen vedtatt, men den ble betydelig redusert og både Masi og store beiteområder ble spart. Utbyggingen som ble fattet, ble ikke truende for samisk språk og kulturgrunnlag, men Altasaken ble likevel en viktig symbolsak for samiske rettigheter, og det ble underveis rettet en rekke krav og argumenter som talte for urfolksrettigheter både i Norge og internasjonalt. Blant annet mottok Justisdepartementet den 19. oktober 1970 en redegjørelse fra Norske Samers Riksforbund, der de pekte på at tiden var moden for en grundig drøfting av kilder som kunne være relevante for å danne en offisiell rettspraksis i samiske bosettingsområder, og en avklaring om retten til land og vann for urbefolkninger og minoriteter internasjonalt. NSR og NRL er kanskje de som stod mest sentralt i denne argumentasjonen i Norge, og de argumenterte både konsekvent og logisk. På denne tiden begynte også flere av samene og ta høyere utdanning og erfaringer fra internasjonal minoritetspolitikk, noe som gav de et bedre utgangspunkt i den offentlige debatten.

Men sameorganisasjonene og Folkeaksjonen var ikke de eneste som gikk i mot utbyggingsvedtaket. Lag fra ulike politiske partier engasjerte seg i denne kampen. Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti fokuserte mest på miljøvernet, lokale interesser

³³² Kongehuset 1997: Kong Harald 5.s tale ved åpningen av det tredje Sameting 7. oktober 1997.

og sterk motstand blant befolkningen.³³³ 15. oktober fikk statsminister Nordli et brev fra Bodø Arbeiderparti som ba om en utsettelse av vedtaket, med utgangspunkt i samenes rett til å få utrettet sin sak i demokratiske og juridiske organer.³³⁴ Kautokeino Arbeiderparti derimot, ville godta Altautbyggingen mot at andre alternativer ble fredet. Altasaken førte altså til en stor splittelse innad i politiske partier.

Utover 80-årene ble det fremmet en rekke nye kulturtiltak, som blant annet innebar saker som kunne kobles til samiske rettigheter og minoritetspolitikk. I Stortingemelding nr. 23 1981-82 legger regjeringen for eksempel vekt på blant annet kulturelt demokrati, reell ytringsfrihet, en levende kulturarv og toleranse og mangfold. Kyrkje- og kulturdepartementet skriver blant annet at disse tiltakene «bør så langt som mogleg nå ut til alle grupper, utan omsyn til alder, sosial status o.l.»,³³⁵ og legger spesielt stor vekt på å verne samekulturen. Her blir også kultur mangfoldet nevnt i forbindelse med at både innvandrergupper og samer har rett til å praktisere egen kultur i tillegg til å ta nytte av de allmenne kulturtilbudene, og samtidig fremme samisk kultur og språk.³³⁶ Imidlertid peker departementet også på samekulturen oppfattet som en kulturpolitisk utfordring som har vært sterkt fremme i den offentlige debatten de siste årene.³³⁷ Dette ble tatt opp i en debatt 28. mars 1985, og den avsatte tiden på drøye seks timer ble altfor lite. Selv om det ble lagt til nye momenter utenfor saksområdet, ble St. Meld. nr. 23 akseptert av Stortinget.³³⁸

Som departementet viste til, fikk det samepolitiske aspektet stor oppmerksomhet hos avisene, både innenlands og utenlands. Det menneskelige og moralske perspektivet var nok noe som fanget interesse hos de fleste mennesker, og det var ikke bare i Norge det var mangel på noen offisiell minoritetspolitikk. Også i andre nordiske land fikk samene større synlighet utover 80-årene, men utviklingen av en samepolitikk skjedde raskest i Norge, noe som i stor grad kan knyttes til oppmerksomheten dette fikk under Altasaken. Man kan også se at omfanget av avisinnlegg som tar opp ting som handler om samer, samepolitikk, samiske rettigheter og minoritetspolitikk endrer seg betydelig fra 1967 til 1982. Et raskt søk i nasjonalbibliotekets databaser viser 0 treff på både «samiske rettigheter» og «urfolksrettigheter» i løpet av år 1967. «Samepolitikk» gav 6 treff, der avisene stort sett pekte på tidligere fornukspolitikk og undertrykkelse. I 1982 gav «samiske rettigheter» 62 treff,

³³³ Aarseth 2006 s. 268-269

³³⁴ Aarseth 2006 s. 270

³³⁵ Kyrkje- og undervisningsdepartementet 1982 s. 4

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Kyrkje- og undervisningsdepartementet 1982 s. 49

³³⁸ Aarseth 2006 s. 281

og «samepolitikk» 28 treff. Det meste som ble skrevet om «samer» og «samisk» handlet om språk, kultur og skole i 1967. I 1982 fikk nyhetene i lokalavisene ofte en egen del på samisk og blikket var endret fra kultur, skole og språk til politikk og rettighetskamp. I en stillingsutlysning i Finnmark Dagblad 23. januar 1982 ble det faktisk nevnt at «samisk-talende vil under ellers like forhold bli foretrukket».³³⁹ Slike uttalelser var nok vanskelige å finne i en avis fra 1967. På denne tiden var det fortsatt smårasistiske holdninger knyttet til samer, spesielt i Nord-Norge. Imidlertid var antallet treff på «reindrift» nesten dobbelt så høyt som i 1982. Dette kan si mye om hvordan samenes stilling i samfunnet har endret seg, fra å handle om kultur, språk, skole og reindrift, til å handle om samisk bevisstgjøring, rettighetskamp, aksept og politikk.

Før jeg tar for meg etableringen av en ny samepolitikk i Norge, vil jeg avslutte med sameaktivist Jorunn Eikjok sine ord. Hun var en av samene som sultestreiket foran Stortinget i 1979, og har hele livet kjempet for samiske rettigheter. Den dag i dag kjenner hun fortsatt på dette ansvaret. Minnene om disse oktoberdagene vekker sterke minner for henne, men hun kan ikke huske følelsen av sult. Journalistene strømmet rundt dem hele tiden, og de hadde viktigere ting å fokusere på. For henne handlet ikke Alta-saken bare om elva, men om at samene skulle bli hørt. Og aksjonene gjorde at de til slutt ikke lenger kunne bli ignorert. «Etter århundrer med kolonialisering, fornorsking og undertrykkelse, så er det ikke rart raseriet måtte ut, på en eller annen måte». Eikjok forteller dette i et intervju med Lars Martin Hjorthol:

Alta-saken gjorde noe med norske samer. Vi fikk større selvbevissthet, mot og selvspekt. Saken ble også en positiv sjokkterapi for det norske samfunnet.

Stereotypiene om samene er knust. Det ser vi om vi reiser til Sverige eller Finland, der lever stereotypiene fortsatt. Samene der har ikke samme mot til å stille krav. De møtes fortsatt med rasisme, ikke som likeverdige. Våre viktigste krav er oppfylt, men det er fortsatt langt igjen. Vi må ivareta kunnskapen, særlig om mangfoldet i den samiske befolkningen. Samisk språk, kunnskap og kulturarv er truet av moderne livsførsel. Vi må ha nye generasjoner som kan overta og ivareta. I min generasjon var konfliktlinjene enkle, vi skulle drøfte det samiske. Samfunnet er mye mer komplisert nå.³⁴⁰

³³⁹ Finnmark dagblad 23.04.82 s. 21

³⁴⁰ Hjorthol 2006 s. 179-180

En norsk samepolitikk blir etablert

Som nevnt tidligere, startet det allerede på 1950-tallet et oppløp på etableringen av samiske rettigheter og norsk samepolitikk. Imidlertid skulle det bli store endringer i løpet av den neste generasjonen, og etter Altasaken ble det for alvor satt i gang en etablering av en norsk samepolitikk. Det var et mangfold av tanker og krav som ikke engang den mest visjonære kunne tenke seg i 1950-årene³⁴¹, beskriver Aarseth i *Norsk samepolitikk 1945-1990*. For i tillegg til flere kultur, språk- og forskningstiltak, ble det etablert konkrete lover og organer som skulle sørge for samenes rettigheter. Denne boken er et godt bidrag til å kartlegge norsk samepolitikk etter 1945. I dette kapittelet skal jeg imidlertid forsøke å trekke ut de mest sentrale delene av denne samepolitikken, som skjedde etter, og som en følge av Altasaken.

I 1980-årene ble etableringen av et Sameting et sentralt tema. Dette skulle være valgt av samer, som var registrert i et samemantall. Det var først Samerettsutvalget som kom med forslaget, og det vakte betydelig debatt i tiden framover. Dette gjaldt spesielt spørsmålene om hvilken myndighet Sametinget skulle ha, om det skulle være direkte eller indirekte valg, og inndelingen av valgkretser. Det var blant annet et alternativ om å opprette egne valgkretser for reindriftssamene, da de ble ansett som de mest sentrale representantene for samisk kultur og språk.³⁴² Resultatet ble at departementet gikk inn for følgende kretsinnndeling: seks valgkretser i Finnmark (18 mandater), tre valgkretser i Troms (ni mandater), to valgkretser i Nordland (nordre og midtre med til sammen seks mandater), en valgkrets i sørsameområdet, dvs. Søndre Nordland, Trøndelag og Engerdal i Hedmark (tre mandater), og en valgkrets for resten av Sør-Norge med tre mandater.³⁴³ Det ble dermed 39 mandater til sammen, valgt av et samemantall.

Sameloven

21. september 1984 fremmet seks stortingsrepresentanter fra partiene Arbeiderpartiet, Sosialistisk venstreparti, Høyre, Venstre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti et forslag til ny §82 i Grunnloven, alternativt en endring av §8 eller en ny §110a.³⁴⁴ Dette forslaget hadde følgende ordlyd: «Det påligger Statens Myndigheter at legge forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikte og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfunnsliv.»³⁴⁵

³⁴¹ Aarseth 2006 s. 347

³⁴² Aarseth 2006. s 350

³⁴³ Aarseth 2006 s. 352

³⁴⁴ Aarseth 2006 s. 377

³⁴⁵ Ibid.

I den kommende høringsrunden uttalte en rekke instanser seg om saken. Regjeringen foreslo til slutt en lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold, som en oppfølging av Samerettsutvalgets nesten identiske utredning noen år tidligere. Loven ble vedtatt i Odelstinget 29. mai 1987, og vi fikk dermed *Sameloven*.³⁴⁶

Grunnlovsfesting av samenes rettigheter i Norge?

Forslaget om grunnlovsbestemmelse måtte imidlertid gis særskilt behandling, og seks stortingsrepresentanter sa seg enige i at Norges Grunnlov bør inneholde en bestemmelse om den samiske folkegruppe. Dette ble tatt opp i Odelstinget 21. april 1988, omtrent et år etter at Sameloven ble vedtatt.

Mange partier deltok i debatten, men de fleste var enige i dannelsen av en ny §110a. Av de som stemte imot, var seks fra Høyre, en fra Fremskrittspartiet og en fra Kristelig Folkeparti. Det mest sentrale motargumentet gikk ut på prinsippet om «likhet for loven» - at det skal være like rettigheter for alle. Representant for Høyre i Vestfold, Ingrid H. Willoch, poengterte at historiske røtter bør være likegyldig, og en egen paragraf vil føre til at vi ikke lengre ville være like. Med en grunnlovsendring ville samene skilles ut som en egen gruppe.³⁴⁷ Også mange samer i Finnmark var imot en slik grunnlovsendring.

Jørgen Kosmo fra Arbeiderpartiet Vestfold, understreker at det er Alta-Kautokeino-byggingen som har utløst kravet om en grunnlovsfesting. Han er for endringen, men understreker at det bør vektlegges at dette handler om en folkerettslig stadfestning av et folk og ikke rettighetsspørsmål. Samene har krav på positiv behandling av storsamfunnet for å bevare sin egenart, og behandlingen samene får i Norge er helt avgjørende for folkegruppens videre eksistens. Dette var kanskje et av de viktigste argumentene for en stadfesting. Og siden flertallet av samene bor i nettopp Norge, bør vi gå foran med en slik prinsippløring.³⁴⁸

Det ble også understreket at det bør vises varsomhet med endringer av Grunnloven. Det er Norges øverste lov, og etter at sameloven var blitt vedtatt, ble det av mange ansett som rimelig å vente med å eventuelt gjøre en grunnlovsendring i tillegg. Det burde i alle fall være naturlig å avvente en uttalelse fra det kommende Sametinget, da dette i hovedsak var et spørsmål som angikk samene.³⁴⁹

³⁴⁶ Aarseth 2006 s. 378

³⁴⁷ Aarseth 2006 s. 383

³⁴⁸ Aarseth 2006 s. 388

³⁴⁹ Aarseth 2006 s. 389

Sametinget

I henhold til Sameloven av 12. juni 1987, ble Sametinget opprettet, først og fremst for å sikre Norges samiske befolkning politisk representasjon og medvirkning.³⁵⁰ «Den samiske folkegruppe skal ha et eget landsomfattende sameting valgt av og blant samene» var ordlyden i Sameloven §1-2. Det ble offisielt åpnet av Kong Olav den 9. oktober 1989, og avløste Norsk Sameråd som hadde vært det gjeldende rådgivende organ for samiske spørsmål siden 1964.³⁵¹

Ifølge Sameloven er Sametingets arbeidsområde «alle saker som etter tingets oppfatning særlig berører den samiske folkegruppe».³⁵² Dette gjelder for eksempel samisk språk, tradisjonelle samiske næringer, delegasjon til å forvalte bevilgninger som bevilges til samiske formål (økonomiforvaltning) og bruken av det samiske flagget, som forøvrig ble godkjent allerede ved den 13. nordiske samekonferansen 15. august 1986³⁵³, før Sameloven trådte i kraft. Det er kanskje forvaltningen av det samiske språket som står særlig i fokus. Ifølge Aarseth bidro Sametinget og Sameloven en styrking av samisk språk og kultur, men sikret ikke retten til bruk av samisk språk i offentligheten alene, og det ble dermed tatt opp og behandlet i Stortinget i 1990.³⁵⁴ Reglene ble iverksatt i 1992. Disse blant annet at norsk og samisk er likeverdige språk og inkluderer regler om oversettelser av aktuelle lover og forskrifter, retten til å få svar på samisk om en henvender seg på samisk i offentlige organer (slik som i nynorsk), utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, helse- og sosialsektoren, i individuelle kirkelige tjenester og retten til opplæring i samisk.³⁵⁵

For å kunne stemme ved valg, var det et krav om å betraktes som same. Dette ble primært basert på språk. I 1969 ble begrepet «same» definert slik: «Som same betraktes enhver som har samisk som morsmål eller betrakter seg selv som same».³⁵⁶ Kriteriene for *samiskhet* ble etter hvert liberalisert, og per dags dato kan alle som *føler seg som same* skrive seg inn i manntallet. Det er nok at minst én av besteforeldrene har samisk som hjemmespråk.³⁵⁷ Store deler av befolkningen i Finnmark har en samisk bestemor eller bestefar, og det er dermed lettere nå enn før Altasaken å melde seg inn i det samiske manntallet, og det øker stadig. I 2006 var manntallet på rett over 12.000. I 2019 hadde det økt til rett over 18 tusen. Disse velger i hovedsak 39 mandater som sitter i fire årlige samlinger i

³⁵⁰ Berg-Nordlie 2020

³⁵¹ Berg-Nordlie 2018 (2)

³⁵² Kommunal- og moderniseringsdepartementet 1987 §2-1

³⁵³ Kommunal- og moderniseringsdepartementet 1987 §1-6

³⁵⁴ Aarseth 2006 s. 414

³⁵⁵ Kommunal- og moderniseringsdepartementet: Sameloven kapittel 3: Samisk språk.

³⁵⁶ Niemi & Aarseth 1985 s. 60

³⁵⁷ Sametingets nettsider: innmelding i manntallet (u.å)

plenumssalen i Sametinget, som jeg nevnte i forrige delkapittel.³⁵⁸ Dette var med unntak av en periode etter 2005 da det satt 43 mandater. Det foretas valg samtidig som Stortingsvalgene, og neste valg er dermed førstkommende høst. De to mest populære partiene er Arbeiderpartiet (Bargiidbellodat) og Norske Samers Riksforbund (Norgga Sámiid Riikkasearvi), men de har representert et relativt stort antall samiske partier, samt Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet.³⁵⁹

Samisk status i nordisk og internasjonal sammenheng

Det har gjennom tidene alltid vært et samarbeid mellom samene på tvers av landegrensene. Allerede i 1956 blir Nordisk Sameråd opprettet som et samarbeidsorgan mellom ikke-samiske organisasjoner i Norge, Sverige, Finland og Russland.³⁶⁰ Grunnen til dette var blant annet at samene oppfattet seg selv som ett folk på tross av landegrenser og forskjellige statsborgerskap. Samenes situasjon i Norden var dermed ikke helt ukjent, og det er gjort undersøkelser på samenes status i de ulike landene. Her ble det blant annet fastslått at samenes status i Finland er best ivaretatt, blant annet på grunn av «Samedelegationen», eller «Sameparlamentet», som er et valgt rådgivende organ opprettet i 1973. I tillegg er samisk anerkjent som et av tre morsmål i Finland, og i kommuner der det er samiskspråklig befolkning, er det lovfestet at samene skal ha egen representasjon.³⁶¹

Utover 1970-tallet fikk imidlertid samene større oppmerksomhet i internasjonal sammenheng. Mye av denne oppmerksomheten kan være knyttet til den enorme oppmerksomheten samesaken fikk i mediene under Altasaken. I følge Erik Patrick Joten skjedde denne samiske rettighetskampen parallelt med fremveksten av en internasjonal urfolksbevegelse, og norske myndigheter opplevde stor kritikk internasjonalt for Norges behandling av samene.³⁶² På det nordiske samemøtet i 1968 omtaler Professor Erica Simon den voksende bevisstheten rundt urfolks- eller sameproblematikk i etterkrigstiden for «den samiske kulturrenessanse». Kritikken kom også frem i flere norske aviser. Blant annet fant man mange eksempler i Klassekampens årgang fra 1980 på at samenes situasjon ble sammenliknet med den historiske og samtidige situasjonen til indianerne i USA. I forbindelse med den samiske sultestreiken foran stortinget høsten 1979, skrev Klassekampen følgende:

³⁵⁸ Hjorthol 2006 s. 172

³⁵⁹ Berg-Nordlie 2020

³⁶⁰ Berg-Nordlie 2017

³⁶¹ Aarseth 2006 s. 448

³⁶² Joten 2019 s. 60

Rådhusklokka slo sine malmtunge slag. Klokka var 12. I det samme reiste en flokk samer fra Finland og Norge et stolt banner der det sto: «Vi sultestreiker.» Men scenen kunne vært hentet fra India der sultestreik ble brukt mot den engelske kolonialismen eller fra frihetskampen i Irland der også sultestreik ble det siste våpenet mot de engelske undertrykkerne. Det kunne ha skjedd i de overfylte fengslene i USA, i Chile eller for den saks skyld i Sovjet. Men det skjedde her, rett foran «Storstuen».³⁶³

Det finnes noen eksempler på internasjonale konvensjoner og organer som er dannet for å sikre urfolks rettigheter verden over. I 1974 ble World Council of Indigenous People (WCIP) dannet. Dette er en ikke-statlig organisasjon som arbeider for å styrke urfolks rettigheter ovenfor stater, myndigheter og selskaper som utfordret urbefolkningers livsgrunnlag.³⁶⁴ Dette handlet spesielt om urfolks råderett over landområder, og at denne skulle beskyttes mot for eksempel vannkraftutbygginger, gruvedrift og oljeboring.

WCIP var med på å utvikle det som senere skulle bli FNs erklæring for konvensjonen om urfolks rettigheter. ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO-konvensjon nr. 69) ble vedtatt i 1989. Denne fastslår en rekke særrettigheter rettet mot urfolk. FN selv beskriver at dette gjelder spesielt «retten til undervisning på eget språk, rettigheter til å utnytte naturressurser knuttet til gitte landområder, retten til å delta i beslutningsprosesser og retten til selv å identifisere seg som tilhørende en bestemt gruppe».³⁶⁵

Per 7. august 2020 var det 23 land som har ratifisert avtalen. Norge ble den første staten til å ratifisere konvensjonen allerede i 1990. Per i dag er Norge også det eneste av landene med samisk befolkning som har ratifisert konvensjonen. Både Russland, Sverige og Finland har avslått.³⁶⁶

Retten til land og vann i Finnmark

En av hovedkonfliktene i Altasaken var hvem som egentlig hadde retten til å utnytte land og vann i samiske områder i Finnmark. «Statens umatrikulerte grunn», som det het i Jordsalgsloven av 1965, er oppfatningen om at staten er grunneier i Finnmark.

Med Finnmarksloven i 2005, ble statens umatrikulerte grunn, som tilsvarte omtrent 95% av grunnen i Finnmark, overført fra statlig til lokalt eierskap. Jordsalgsloven av 1965 ble

³⁶³ Klassekampen 10.10.1979 s. 8

³⁶⁴ Helgheim, Sommerfeldt og Wæhle 2020

³⁶⁵ FN: ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter

³⁶⁶ Ibid.

dermed avløst, og et område som var større enn Danmark skulle forvaltes av Finnmarkseiendommen.³⁶⁷ Denne bestod av seks representanter, tre fra Troms og Finnmarks fylkesting og tre fra sametinget. Minst ett av styremedlemmene fra Sametinget, samt vedkommendes varamedlem som, i følge lovens bestemmelser, skulle representere reindriften.³⁶⁸ Disse representantene skulle sørge for å «legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark forvaltes på en balansert og økologisk bærekraftig måte til beste for innbyggerne i Finnmark og *særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv*». ³⁶⁹

Dette var noe som på ingen måte skjedde brått for noen av partene. Helt siden 70-tallet hadde spørsmålet om retten til land og vann i Finnmark vært et omdiskutert tema, og Samerettsutvalget kom med deres første utredninger allerede i 1978 (NOU 1978: 18A Finnmarksvidda: natur - kultur). I ettertid av kampen om Alta-Kautokeinovassdraget ble det imidlertid et økt behov for utredninger om rettighetsforholdet i Finnmark. I 1997 kom Samerettsutvalgets andre utredning (NOU 1997: 4), som var et sentralt forarbeid til forslaget om Finnmarksloven. I hovedtrekk foreslo Samerettsutvalget her en opprettelse av Finnmark grunnforvaltning som nytt organ for å forvalte grunn og ikke-fornybare naturressurser i Finnmark. Dette ble begrunnet med naturens betydning for samisk kultur og levesett, og at naturgrunlaget for samisk kultur derfor må vernes. Dette var ifølge Samerettsutvalget, avgjørende for at samene skulle sikre og videreutvikle sin kultur.³⁷⁰

Finnmarksloven ble i hovedsak tatt godt i mot av samene. I loven ble det blant annet slått fast at samene har, både individuelt og som gruppe, opparbeidet seg en rett til grunn i Finnmark, etter langvarig bruk av land og vann her. Det blir videre understreket at loven ikke gjør «inngrep i kollektive og individuelle rettigheter som samer og andre har opparbeidet ved hevd eller alders tids bruk. Dette gjelder også de rettighetene reindriftsutøvere har på slikt grunnlag eller etter reindriftsloven.»³⁷¹ Imidlertid møtte loven også mye motstand, spesielt blant ikke-samer i Finnmark, som fryktet at loven ville hindre dem i nyte av naturressursene på Finnmarksvidda slik de tidligere hadde gjort, blant annet når det gjaldt fiske og bærplukking. Lokalavisene var fulle av leserinnlegg fra sante finnmarkinger som fryktet å ikke få lov til å bruke Finnmarksvidda som de pleide, og over 11.000 skrev under på krav om folkeavstemning. Dette kan dermed bli oppfattet som en fortsettelse på, eller en reprise av

³⁶⁷ Hjorthol 2006 s. 172

³⁶⁸ Justis- og beredskapsdepartementet 2005 §7: Finnmarkseiendommens styre

³⁶⁹ Justis- og beredskapsdepartementet 2005 §1: Lovens formål

³⁷⁰ Justisdepartementet- og politidepartementet 1997 s. 3

³⁷¹ Justis- og beredskapsdepartementet 2005 §5: Forholdet til bestående rettigheter

Altasaken, beskriver Hjorthol.³⁷² Rettighetene på land og vann hadde igjen vært grunnlaget for en konflikt mellom samer- og ikke-samer, og mellom kystsamer og reindriftssamer. Sistnevnte var i hovedsak begrunnet av at Finnmarksloven ikke enda sier noe om rettigheter til fiske i havet, noe som er avgjørende for sjøsamene i Finnmark. Per 2005 sier Saltvannsfiskekloven §4a at alle har rett til å fiske i havet med stang og håndsnøre, og med små garn og liner.³⁷³ Dette betyr at reindriftssamene igjen har fått tildelt særrettigheter som ikke gjelder sjøsamene. Dette er imidlertid noe som ble utredet i NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Den inneholder en enstemmig innstilling gjort av Kystfiskeutvalget for Finnmark, som ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. juni 2006. Utvalget foreslår blant annet en egen lov om at folk som er bosatt ved fjordene og langs kysten i Finnmark gar rett til å fiske i havet utenfor Finnmark, og gjelder uavhengig av myndighetenes fiskerireguleringer. Dette blir begrunnet med «historisk bruk og folkerettens regler om urfolk og minoriteter».³⁷⁴

Det skapte også splittelser innen politikken. Arbeiderpartiet var et av partiene som arbeidet hardt for å få vedtatt Finnmarksloven, men møtte blant annet stor motstand fra finnmarkinger og lokale partipolitikere i Finnmark. Men i 2005 ble den imidlertid vedtatt, etter mye diskusjon. Statens umatrikulerte grunn hører nå historien til. Vi har fått en Finnmarkslov og en vassdragsreguleringslov, som forhåpentligvis vil hindre en ny konflikt som Altasaken ved å sørge for at det ikke råder noen tvil om rettigheter til bestemte områder eller hva de kan brukes til. Ikke minst har Norge utarbeidet og etablert en samepolitikk og en egen grunnlovsparagraf. Samene er mer synlige, og det er ikke lenger noen skam å være same.

Mye av oppmerksomheten som ble rettet mot samene i 70- og 80-årene er takket være Altasaken. Mange av miljøaktørene vil nok være skuffet av utfallet. Det ble tross alt utbygging. Men denne enormt ressurs- og tidkrevende krysspolitiske konflikten har uten tvil tatt oss et skritt lenger, både med tanke på miljøvern og med tanke på minoritetspolitikk og samiske rettigheter. Så på ett vis kan vi være takknemlige for at det skjedde. Som blant annet Hjorthol påpeker, er både sametinget, manntallet og Finnmarksloven direkte resultater av Altasaken. Men vel så viktig er bevisstheten den skapte rundt samene i Norge. Det er nettopp dette jeg tror satte i gang mye av det som skjedde innen norsk minoritetspolitikk de neste 30 årene. Det har tydelig skjedd en endring i holdninger og ordbruk når vi snakker om

³⁷² Hjorthol 2006 s. 173

³⁷³ Justis- og beredskapsdepartementet 2005 (2)

³⁷⁴ NOU 2008: 5 s. 14

samepolitikk nå kontra i 1950, selv om det allerede da var opptakter til mer imøtekommende holdninger til samene i Norge.

Kapittel 6: Konklusjon

I de foregående kapitlene har jeg undersøkt Altasakens hva, hvordan og hvorfor, og i tillegg sett den i lys av samfunnet og politikken på 70-tallet. Det var en konflikt som vokste fram i en tid av radikaliserings, samfunnskritikk og motkultur. Tiden var moden for å få miljøvern inn i politikken, og det skjedde med et brak: flere vassdragsutbygginger skulle ta sted på 70-tallet som en del av Arbeiderpartiets vekstpolitikk, men til slutt sa folket nei. Likevel var det kun to av disse vassdragene som ble fredet, men Alta var ikke en av dem. Det som likevel er viktig å påpeke er selve grunnen til at nettopp Alta-Kautokeinoubyggingen ble så omfattende i motsetning til de titalls andre utbyggingene som ble diskutert på denne tiden. Den handlet ikke bare om miljø. Det handlet om inngrep i områder der det bodde en urbefolkning, noe som skulle skape større problemer for regjeringen enn de nok noen gang hadde sett for seg. Det skulle være utgangspunktet for en omfattende endring i norsk minoritetspolitikk, og også utgangspunktet for en mye strengere regulering for vassdragsutbygging. Disse to lovene kombinert, skal ha til hensikt å hindre en slik (unødvendig) konflikt i å skjje igjen.

Altasaken var mer enn bare miljøkamp

Altasaken 1968-1982 startet i utgangspunktet som en miljøvernssak som skulle utvikle seg til å bli Norges største. Den skulle imidlertid utvikle seg til å bli så mye mer enn det. Og den skulle få større betydning enn det Norges befolkning og regjering på den tiden kanskje hadde sett for seg. Altasaken ble en krysspolitisk konflikt som også handlet om saker som demokrati, menneskerettigheter, økonomi, energi, økofilosofi, jordbruk og reindrift. Altasaken er riktignok miljøkampens første folkereisning, og det er bare under Mardøla-aksjonen at det tidligere har blitt brukt sivil ulydighet i forbindelse med en miljøvernssak. Men hovedfokuset skulle mot slutten av 70-årene endre seg fra å handle om elva og naturen i Sautso, til å handle om samenes kamp for rettigheter. Samesaken var jo i utgangspunktet ikke noe hovedfokus fra Folkeaksjonen sin side, men ble definitivt et stort fokus på tross av at Masi ble fredet i 1973. Dette sier noe om hvordan engasjementet og ikke minst frykten for samenes rettigheter og kulturgrunnlag ble tent av Altasaken, og førte til at fokuset ble endret fra miljøvern til minoritetspolitikk.

Altasaken i lokalavisene

Altasakens plass i avisene skulle også utvikle seg til å nå et høydepunkt i årene 1979-82. I motsetning til i forskningslitteraturen kan man se større splittelser når det gjelder

fremstillingen av Altasaken. Mens forskningslitteraturen i hovedsak er skrevet av miljøaktivister eller ledere av Folkeaksjonen, kan man se en større tendens til at avisene også får frem argumentene *for* utbygging. Ved å gjøre en mer omfattende forskning på den offentlige samtalen, har jeg erfart at avisene hadde mye tydeligere vinklinger av saken enn det jeg hadde regnet med i forkant. Slik avisene skriver nå, hadde jeg forventninger til større grad av objektivitet enn det jeg fant. Subjektiviteten ble spesielt tydelig da «stormen» herjet som verst. Riktignok var avisene mer objektive i begynnelsen, men ettersom tiden gikk og saken vokste seg større, fikk folk flest og avisene en sterkere holdning til hva de mente angående utbyggingen. Fra de første planene ble offentliggjort og frem mot 1975 er avisene mer objektive og informative enn det man ser i de samme avisene i slutten av 70-tallet og frem mot de siste utbyggingsvedtakene. I disse årene kommer holdningene tydelig fram, og avisene er ikke forsiktige i sin kritikk mot myndighetene. Også leserinnleggene på denne tiden kan inneholde ganske brutal kritikk rettet mot myndigheter og enkeltpersoner.

I den foregående fremstillingen min som viser hva de ulike lokalavisene fokuserer på i henhold til verne- og utbyggingsargumenter, kan det tydelig virke som at de kan plasseres på hver sin fløy. Ságat og Altaposten imot utbygging, og Nordlys og Finnmark Dagblad for. Når det gjelder temaene de fokuserer på, er de to førstnevnte fokuserte på tidligere norsk assimilasjonspolitik og videre menneskelige og moralske hensyn. De vil i mange tilfeller beskrive Altasaken som en fortsettelse på en lang tradisjon med undertrykkelse av samisk kultur og nasjon, og de spiller ofte på følelser når disse argumentene blir presentert. Samesaken er altså noe som tar ganske stor plass i disse to avisene i perioden. Finnmark Dagblad og Nordlys har derimot et relativt stort fokus på argumenter som omhandler arbeidsplasser, økonomi og energiutvikling som er til fylkets beste. Nordlys og Finnmark Dagblad fremstiller samesaken gjentatte ganger som misbrukt og overdrevet, og de fokuserer heller på retoriske virkemidler som tall, statistikker og autoriteters uttalelser. Logikk er også ganske hyppig brukt, og de beveger fokuset bort fra menneskelige hensyn og mot det som vil gi best utbytte for «fellesskapets beste». Man kan på mange måter se at Nordlys og Finnmark Dagblad representerer storsamfunnet og fylkeskommunen, mens Ságat og Altaposten representerer lokalsamfunnet og samene. Dette henger også pent sammen med det faktum at Finnmark fylkeskommune stemte for utbyggingen, mens Alta og Kautokeino kommune fokuserer på lokalbefolkningen og spesielt samenes hensyn når de stemmer imot.

Det var altså ikke noen tradisjonell Høyre-venstre-politikk i Altasaken, men det handlet om kryssende gruppeinteresser, og avisene valgte å fokusere på ulike argumenter. Det var jo også slik at Arbeiderpartiet, som var for utbyggingen, møtte motstand av lokale partier i

Finnmark. AP møtte også ganske tydelig motstand fra andre «tradisjonelle venstrepartier» som for eksempel AKP. Blant partiene som var i mot utbyggingen så har vi også Venstre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. Det var altså en tydelig splittelse innen norsk politikk som avhenger av om hvorvidt vekst for storsamfunnets beste eller vern og minoriteters rettigheter settes høyest. Man kan også se vesentlige forskjeller mellom aviser som har et tydelig politisk ståsted, og de som ikke har. Her kan kanskje Sárgat oppfattes som et unntak, da de skal representere samene. Det at de skulle være imot utbyggingen, var den eneste av forventningene jeg hadde gjort meg før jeg begynte å arbeide med lokalavisene. Men både Nordlys og Finnmark Dagblad har et tydelig politisk ståsted, og jeg erfarte at disse to kanskje legger mindre skjul på holdningene sine enn det Altaposten gjorde. Likevel kan en gjennom årene se at Altaposten i stor grad har fokusert på miljøvern, og til dels også samesak, noe som stemmer godt overens med Alfred Nilsens beskrivelse av Altaposten som et talerør for Folkeaksjonen. Så selv om ikke avisene har et tydelig politisk og/eller ideologisk ståsted, slik som eksempelvis Altaposten, var de etter min oppfatning mye mer kritisk til myndighetene enn det de oppfattes som i dag.

Fra likeverd mot selvstyre

Utover 70-tallet *ville* nok mange nordmenn se samene som likeverdige. Nazistenes herjinger hadde ført til at «raseskille» var et ord som ikke skulle nevnes høyt. Norge var i en tid der politikken gjennomgikk en rekke tiltak for å styrke samisk språk og kultur, og nettopp dette kan være grunnen til at mange anså det som dobbeltmoralisk at Norge, et land som støttet opp om minoriteters rettigheter, nå skulle gjøre inngrep i et område der det bodde urfolk. Dette skapte store reaksjoner internasjonalt. En vassdragsutbygging med energi og økonomi som mål skulle true samisk kultur, samfunnsliv og egenart.

Altasaken var en *direkte pådriver* for at samene fikk sitt eget Sameting, det samiske manntallet, og ikke minst Finnmarksloven. Den ble nærmest et startskudd for norsk samepolitikk. Og selv om man ser en tydelig positiv utvikling for samene allerede i etterkrigstiden, så er temaene og holdningene annerledes. Det var ikke lenger kun snakk om kultur, språk og retten til utdanning, men det handlet nå om at samene skulle ha sine egne politiske organer som skulle representere seg, de skulle få avdekket rettighetene sine i Finnmark, de fikk sin egen samelov og samisk språk ble for alvor likestilt med norsk. Samene skulle nå være *naturlig* innlemmet i det norske samfunnet. Samene, som kanskje ble oppfattet som tapere i første omgang, ble nok vinnerne i det lange løp – Altasaken bidro til synliggjøring av samene, og videre etableringen av egne politiske organer som skal

representere samene i saker som angår dem. Samenes sultestreiker utenfor Stortinget og den samepolitiske aksjonen i Masi var nok mye av grunnen til at samene gjorde seg så synlige på denne tiden. Både nordmenn og samer innså nok at samene ikke har vært behandlet som likeverdige nordmenn, og Altasaken fikk dermed en symbolsk betydning. Likeverdige ble de kanskje oppfattet som ganske fort etter Altasaken, men over lengre tid skulle det være utgangspunktet for etableringen av politiske organer og veien mot selvstyre for den samiske befolkningen i Norge.

Det er likevel også viktig å få frem at Altasaken også bidro til en større intern splittelse blant samene som hadde startet allerede da NSR (Norske Samers Riksforbund) ble dannet i 1968 som en motpol til NRL (Norske Reindriftssamers Landsforbund). Disse hadde delte meninger om hvorvidt samer skulle oppfattes som nordmenn eller ikke.

Selv om det sannsynligvis er bildet av aksjonister som lenker seg fast til nullpunktet i Stilla som er det folk flest forbinder med Altasaken, er det viktig å se denne holdningsendringen som skjedde i forbindelse med samene. Kanskje er det nettopp dette som var det viktigste, og at det var nettopp denne holdningsendringen som var utgangspunktet for dannelsen av norsk samepolitikk, sikringen av samisk kultur, språk og rettigheter utover de neste tiårene. Etter å ha forsket ytterligere på Altasaken, var det kanskje slik at den opprinnelige miljøkampen forsvant litt i bakgrunnen av kampen for samenes rettigheter, og ikke minst fokuset på minoritetsrettigheter internasjonalt på denne tiden. Og nettopp dette har Altasaken vært en pådriver for. Og med tanke på at Norge var først ute med etableringen av en samepolitikk, og foreløpig de eneste av de nordiske statene som har samer, til å ratifisere ILO-konvensjonen, kan det også stilles spørsmål ved Altasakens betydning for dette. Uten Altasaken hadde kanskje ikke Norge vært et av de landene som var tidligst ute, og som har kommet lengst når det gjelder samiske rettigheter, samepolitikk og samisk selvstyre i Norden. Kanskje nettopp Altasaken fungerte som en bidragsyter i dette «kappløpet» som Finland tidligere hadde ligget fremst i.

Det er mye man kan undres over, men det som er helt klart er at denne sammenhengen umulig kan være helt tilfeldig. Altasaken vekket en holdningsendring hos nordmenn som kan ha vært startskuddet for en etterlengtet etablering av norsk samepolitikk, et plutselig behov for utredningen av rettigheter til land og vann i Finnmark og ikke minst et endret syn på samisk kultur og språk.

Samene er i dag en naturlig del av det norske samfunn: de er likeverdige nordmenn og kan fritt leve i pakt med sin kultur og snakke sitt språk. Men det har de ikke alltid vært, og det er viktig å ikke glemme. Dette gjelder ikke bare samenes samenes historie, men også å bevare

det samiske mangfoldet. Sitatet fra Jorunn Eikjok i kapittel 5 sier mye, blant annet at det er nå den moderne livsførsel som truer levemåten og kulturen til samene. Forskerne har en viktig jobb i å ivareta denne kunnskapen. Det er nettopp mangelen på slik kunnskap som er med på å avle fordommer. Og er det en ting historien bør ha lært oss, så er det at fordommer hører fortiden til.

Kilder

Artikler og masteroppgaver:

Amundsen, Hanna Marie (2020) *Metoo-debatten i norske medier: Med et dypdykk i Giske-saken* (Masteroppgave) Universitetet i Agder, Kristiansand.

Jernsletten, Regnor (1998) *Samebevegelsen i Norge. Idé og strategi 1900-1940*. (Hovedfagsoppgave i historie). Universitetet i Tromsø.

Joten, Erik Patrick (2019) *Den radikale venstresidens historiebruk i kampen for samiske rettigheter på 1970-tallet* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.

Niemi, Einar og Aarseth, Bjørn (1985) Kultur- og utdanningspolitikken i et historisk perspektiv. *I NOU 1985:14 Samisk kultur og utdanning* (s. 41-96). Oslo: Kulturdepartementet.

Petterson, Arvid (2006) *Samisk historie*. I Heimen bind 43.

Robertsen, Thor (Red.) (2012) *Finnmark Arbeiderparti – fra en håndfull til folkemakt*. Utgitt av Finnmark Arbeiderparti.

Sørum, Kathrine Ytterdal (2006) *Presseetikk på plakaten: En kritisk diskursanalyse av Vær Varsom-plakaten (1936-2001)* (Hovedfagsoppgave i medievitenskap). Universitetet i Oslo.

Ytreberg, Øyvind (1981) Nordlys om Alta-konflikten. I Gjengset, Gunnar H. (Red.) (1981) *Samisk mot – norsk hovmod*. Oslo: Pax Forlag.

Aanesland, Sara Malene (2020) *Altasaken i lokalavisene: Fire lokalavisers fremstilling av Altasaken* (Forskningsoppgave i historie). Universitetet i Agder, Kristiansand.

Bøker:

Benum, Edgeir (1998) *Overflod og fremtidsfrykt 1970-*. Aschehougs Norgeshistorie bind 12. Red: Knut Helle. Oslo: Aschehoug & Co.

Brurås, Svein (2000) *Etikk for journalister*. Fagforlaget Vigmostad og Bjørke AS.

Ditlev Hansen, Jan og Pihlstrøm, Kjell (1981) *Stormen om Stilla*. Egil Trohaugs Forlag.

Gripsrud, Jostein (1999) *Mediekultur, mediesamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hagtvedt, Bernt (1981) *Den vanskelige ulydigheten: Om sivil ulydighet som aksjonsform i parlamentariske demokratier*. Oslo: Pax Forlag

Haagensen, Kjell og Midttun, Atle (Red.) (1984) *Kraftutbygging, konflikt og aksjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kjeldstadli, Knut (1999) *Fortida er ikke hva den engang var*. Universitetsforlaget AS.

Koren, Christian W.R (1981) *Altahøringen*. Foredrag og diskusjoner fra Altahøringen 1981. Oslo: Folkeaksjonen for utbygging av Alta/Kautokeinovassdraget.

Køber, Kjell (1981) *Alta-utbyggingen har mange sider: En oversikt av Kjell Køber*.
Utgivelsessted: s.l.

Mikkelsen, Magnar (1971) *Masi, Norge*. Oslo: J.W. Cappelens forlag.

Nilsen, Alfred (2019) *Altakampen: miljøkampens største folkereising*. Halde Forlag AS

Nilsen, Yngve (2008) *Ideologi eller kompleksitet? Motstand mot vannkraftutbygging i 1970-årene*.

Olstad, Finn (2017) *Den lange oppturen. Norsk historie 1945-2015*. Dreyer Forlag AS.

Ottosen, Rune m.fl. (2002) *Norsk pressehistorie*. Forlag: Samlaget.

Ryvarden, Leif og Tømmeraas, Per J. (1979) *Alta-Kautokeinovassdraget*.
Universitetsforlaget.

Stugu, Ola Svein (2012) *Norsk historie etter 1905*. Det norske samlaget.

Østerud, Øyvind (1994) *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.

Aarseth, Bjørn (2006) *Norsk samepolitikk 1945-1990. Målsettinger, virkemidler og resultater*

Statlige dokumenter (lover, offentlige utredninger, stortingsmeldinger m.m.)

Grunnloven (2004) *Kongeriket Noregs Grunnlov*. (FOR-2004-10-29-1402). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2004-10-29-1402> (02.03.2021)

Justis- og beredskapsdepartementet (2004) Faktaark om Ytringsfrihet – endring av

Grunnloven §100. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/faktaark-om-ytringsfrihet---endring-av-g/id458396/> (02.03.2021)

Justis- og beredskapsdepartementet (2005) (2) *Spørsmål og svar om Finnmarksloven*.

Regjeringen.no. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/sporsmal-og-svar-om-finnmarksloven/id272369/> (30.04.2021)

Justis- og beredskapsdepartementet (2005) *Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven)* (LOV-2005-06-17-85). Lovdata. Hentet fra:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-85#KAPITTEL_2 (30.04.2021)

Justis- og beredskapsdepartementet (2005) *Lov om straff (Straffeloven)* (LOV-2005-05-20-28). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28> (10.05.2021)

Justis- og politidepartementet (1997) *Naturgrunnlaget for samisk kultur. En orientering om Samerettsutvalgets utredning*. Utgitt av Justisdepartementet.

Klima- og miljøverndepartementet (2013) *Klima- og miljøverndepartementets historikk*.

Regjeringen.no. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/historikk/id696/> (18.02.2021)

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (1989) *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)* (LOV-1987-06-12-56). Lovdata. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1987-06-12-56> (30.04.2021)

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2020) *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Regjeringen.no. Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og->

[minoriteter/samepolitikk/midtspalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1981-82&paid=3&wid=c&psid=DIVL498&pgid=c_0289)

(10.05.2021)

Kyrkje- og undervisningsdepartementet (1981-82) *St. Meld. nr. 23 Kulturpolitikk for 1980-*

åra. Hentet fra: [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1981-82&paid=3&wid=c&psid=DIVL498&pgid=c_0289)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1981-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1981-82&paid=3&wid=c&psid=DIVL498&pgid=c_0289)

[82&paid=3&wid=c&psid=DIVL498&pgid=c_0289](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1981-82&paid=3&wid=c&psid=DIVL498&pgid=c_0289) (22.04.2021)

Landbruks- og matdepartementet (1751) *Første Codicill og Tillæg til Grendse-Tractaten imellem Kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende (Lappekodisillen).*

Landbruks- og matdepartementet (1978) *Lov av 9. juni 1978 nr. 49 om reindrift: Med*

endringer, sist ved lov av 26. juni 1992 nr. 86. Grøndahl Dreyer Lovdata. Hentet fra:

[https://www.nb.no/items/d17e9342ef34779aec37ee6af8f0bc6e?page=0&searchText=lov%20](https://www.nb.no/items/d17e9342ef34779aec37ee6af8f0bc6e?page=0&searchText=lov%20om%20reindrift%201978)

[om%20reindrift%201978](https://www.nb.no/items/d17e9342ef34779aec37ee6af8f0bc6e?page=0&searchText=lov%20om%20reindrift%201978) (11.03.2021)

NOU 2008: 5 (2008) *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Oslo: Departementets servicesenter.

Olje- og energidepartementet (1980) *Om regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget (St. Meld nr. 61).*

[https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-](https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjonar/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1979-80&paid=3&wid=e&psid=DIVL1521&s=True)

[publikasjonar/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1979-](https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjonar/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1979-80&paid=3&wid=e&psid=DIVL1521&s=True)

[80&paid=3&wid=e&psid=DIVL1521&s=True](https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjonar/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1979-80&paid=3&wid=e&psid=DIVL1521&s=True) (10.05.2021)

Nettsider:

Arbeiderpartiet (u.å) *Arbeiderpartiets beretninger 1968-1983*. Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Hentet fra:

https://www.arbark.no/Digitale_dokumenter_beretninger_Arbeiderpartiet.htm

(15.10.2020)

Askheim, Svein (2020) *Sametingsbygningen*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/Sametingsbygningen> (19.04.2021)

Askheim, Svein (2021) *Altaelva*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/Altaelva>

(10.03.2021)

Berg-Nordlie, Mikkel (2017) *Samerådet*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/Samer%C3%A5det> (29.04.2021)

Berg-Nordlie, Mikkel (2018) *Norske Samers Riksforbund*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

https://snl.no/Norske_Samers_Riksforbund (26.01.2021)

Berg-Nordlie, Mikkel (2018) (2) *Norsk sameråd*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

https://snl.no/Norsk_Samer%C3%A5d (28.04.2021)

Berg-Nordlie, Mikkel (2020) *Sametinget*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/Sametinget> (28.04.2020)

Berg-Nordlie, Mikkel & Tvedt, Knut Are (2019) Alta-saken. Store Norske Leksikon. Hentet

fra: <https://snl.no/Alta-saken> (29.08.2020)

Budalen, Andreas og Indsetviken, Emil H. (2013) *Alta-veteraner klare for ny miljøkamp*.

NRK. Hentet fra: [https://www.nrk.no/nordland/alta-veteraner-er-klar-for-ny-kamp-](https://www.nrk.no/nordland/alta-veteraner-er-klar-for-ny-kamp-1.10901684)

[1.10901684](https://www.nrk.no/nordland/alta-veteraner-er-klar-for-ny-kamp-1.10901684) (29.03.2021)

Bull, Edvard (1929) *Den moderne pressen som historisk kilde. Nogen grunnlinjer, ut fra*

norsk materiale. Publisert i «Scandia», Tidsskrift för historisk forskning, utgitt av Lauritz

Weibull, i bind II 1929, forlagt av Bokförlaget Natur och Kultur i Stockholm, Gyldendalske

Boghandel i København og Gyldendal Norsk Forlag i Oslo. Hentet fra:

<https://www.mediehistorisk.no/den-moderne-pressen-som-historisk-kilde-nogen-grunnlinjer-ut-fra-norsk-materiale/> (12.01.2021)

Christensen, Tor Bjarne (2021) *40 år siden kampen om Alta*. Naturvernforbundet. Hentet fra: https://naturvernforbundet.no/naturvern/vern_av_naturomrader/vassdrag/40-ar-siden-kampen-om-alta-article41320-749.html (29.03.2021)

Det norske akademis ordbok (u.å) ”*motkultur*». Hentet fra: <https://naob.no/ordbok/motkultur> (10.05.2021)

Det norske akademis ordbok (u.å) «*Sit-in*». Hentet fra: <https://naob.no/ordbok/sit-in> (10.05.2021)

Det norske kongehus (1997) *H.M. Kongens tale ved åpningen av det tredje Sameting 7. oktober 1997*. Hentet fra: <https://www.kongehuset.no/tale.html?tid=171065&sek=26947&scope=0> (19.04.2021)

Dahl, Øyvind (2019) *Ulike tilpasningsformer*. NDLA. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subject:18/topic:1:194233/topic:1:78246/resource:1:78353?filters=urn:filter:b9e86c43-93b8-49e9-81af-09dbc7d79401> (09.09.2020)

Eikeseth, Kjell Roger (2020) *Altaposten*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/Altaposten> (16.10.2020)

FN (2020) *ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/urfolk/ilo-konvensjonen-om-urfolks-rettigheter> (10.05.2021)

Gaski, Harald og Berg-Nordlie, Mikkel (2019) *Samisk organisering i Norge*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: https://snl.no/samisk_organisering_i_Norge (26.02.2021)

Giæver (10.02.2018) 50 år siden studentopprøret: Hvem var «sekstiatterne»? I ABC Nyheter. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/norge/2018/02/10/195367341/hvem-var-sekstiatterne> (25.01.2021)

Graatrud, Gabrielle (2014) - *1814 startet en mørk tid for samene*. NRK. Hentet fra: https://www.nrk.no/kultur/_-1814-ble-en-tragedie-for-samene-1.11521946 (30.08.20)

Gundersen, Dag (2020) *Offentlighet*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/offentlig> (01.03.2020)

Hatlen, Jan Frode (2019) *Kildekritikk og kildegranskning*. Hentet fra:

<https://www.norgeshistorie.no/studere-fortid/historie/2042-Kildekritikk-og-kildegranskning.html> (15.02.2021)

Hienerwadel, Bernhard (2019) *Hvorfor forskes det ikke mer på Altasaken?* Altaposten. Hentet

fra: <https://www.altaposten.no/nyheter/2019/10/01/%E2%80%93Hvorfor-forskes-det-ikke-mer-p%C3%A5-Altasaken-20068755.ece?rs5217881598816911840&t=1> (30.08.20)

Hohenstein, Kurt (2014) *Sit-in movement*. United states historiy. I Britannica. Hentet fra:

<https://www.britannica.com/event/sit-in-movement> (12.03.21)

Holmøyvik, Eirik (2019) *Lex superior-prinsippet*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

https://snl.no/Lex_superior-prinsippet (02.03.2021)

Hætta, Odd Mathis (u.å) *Sametinget - et senter for samisk nasjonsbygging, men ikke demokrati*. Nettsiden for Etnisk og demokratisk likeverd. Hentet fra:

<https://www.britannica.com/event/sit-in-movement> (09.03.21)be

Jahr, Ida (2018) *Borgerrettsbevegelsen*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/borgerrettsbevegelsen> (09.03.2021)

Kolstad, Siv Randi & Nissen, Hans (2007) *Aviser som kilde*. Kildenett. Hentet fra:

<http://www.kildenett.no/portal/artikler/2007/avisar> (15.01.2020)

Larsen, Hanne (2019, 16. mars) *Fikk anleggsveien rett gjennom beitelandet: - Det har gått*

som forventet. I Altaposten. Hentet fra: <https://www.altaposten.no/nyheter/2019/03/16/Fikk-anleggsveien-rett-gjennom-beitelandet-%E2%80%93-Det-har-g%C3%A5tt-som-forventet-18663834.ece> (07.04.2021)

Larsen, Hanne (2019, 20. april) *Ellen okkuperte statsministerens kontor*. I Altaposten. Hentet fra: <https://www.altaposten.no/nyheter/2019/04/20/Ellen-okkuperte-statsministerens-kontor-18870163.ece> (28.03.2021)

Mortvedt, Ole Martin (2021) *Politifolkene i Alta*. Politiforum. Hentet fra: <https://www.politiforum.no/altaaksjonen-finnmark-historisk/politifolkene-i-alta/209522> (22.03.2021)

Naturvernforbundet Hordaland (2017) *Naturvernforbundets historie*. Hentet fra: <https://naturvernforbundet.no/hordaland/hordaland/om-oss/naturvernforbundets-historie-article37164-2696.html?offset5176=8> (18.01.2021)

Nordlys (u.å) *Vår historie i bilder*. Hentet fra: <https://page.amediaressurs.no/10142-nordlys/vaar-historie-1900/> (01.09.20)

Nordvåg, Hanne Bernhardsen (2019, 14. desember) *Altaelvas vokter*. NRK. Hentet fra: https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/xl/alfred-nilsen-ledet-alta-aksjonen-_na-besoker-handemningen-for-forste-gang-1.14796667 (28.01.2021)

Norges Vassdrags- og Energidirektorat (u.å) *Kampen om Alta*. Digital utstilling. Hentet fra: <http://kultur.nve.no/utstillinger/kampen-om-alta/> (15.02.2021)

Norsk Journalistlag (2011) *NJs mediestøttepolitikk*. Hentet fra <https://www.nj.no/nyheter/njs-mediastottepolitikk/> (28.10.2020)

Nævdal, Eric (18.04.2018) *Den store myten om 70-tallet*. I Aftenposten. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/viten/i/1k3wQJ/den-store-myten-om-70-tallet> (25.01.2021)

Orgeret, Kristin Skare (2018) *Pressens faglige utvalg*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: https://snl.no/Pressens_faglige_utvalg (02.03.2021)

Orgeret, Kristin Skare 2020) *Norsk Presseforbund*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: https://snl.no/Norsk_Presseforbund (02.03.2021)

Orgeret, Kristin Skare & Syvertsen, Trine (2019) *Vær Varsom-plakaten*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: https://snl.no/V%C3%A6r_varsom-plakaten (02.03.2021)

Pedersen, Stein (2019) (1) *Positive toner i etterkrigstiden*. Samiske veivisere. Hentet fra: <https://samiskeveivisere.no/article/positive-toner-i-etterkrigstiden/> (10.03.2021)

Pressens faglige utvalg (u.å) *Vær Varsom-plakaten*. Hentet fra: <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/> (24.02.2021)

Renå, Anne Siri (2019, 15. oktober) *Synnøve sultestreiket mot kraftutbygging i 1979. Dette sier Alta-demonstrantene 40 år etter*. I Fri Fagbevegelse. Hentet fra: <https://frifagbevegelse.no/nyheter/synnove-sultestreiket-mot-kraftutbygging-i-1979-dette-sier-altademonstrantene-40-ar-etter-6.469.650232.42e7611329> (07.04.2021)

Ratikainen, Irja Ida (2021) *Økologi*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/%C3%B8kologi> (10.03.2021)

Sågat (u.å) *Sågats historie*. Hentet fra: <https://www.sagat.no/minside/avisen/historikk> (22.09.20)

Sagdahl, Mathea Slåttholm (2020) *Etikk*. Store Norske Leksikon. Hentet fra: <https://snl.no/etikk> (03.03.2021)

Sametinget (u.å) *Innmelding i valgmanntallet*. Hentet fra: <https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/innmelding-i-valgmanntallet/> (27.04.2021)

Sandnes Skaug, Linn-Tone (2021) *Alta-aksjonens betydning*. Hentet fra: <https://putsj.no/artikkel/alta-aksjonenes-betydning> (12.02.2021)

Saxi, Hans Petter (2020) *Historia om Folkeaksjonen i Alta viser hvordan man kan lykkes med sivil ulydighet*. Hentet fra: <https://nordnorskdebatt.no/article/altakampens-sindige-opprorere> (30.08.20)

Schackt, Jon (2019) *Urbefolkning*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/urbefolkning> (30.08.20)

Skogvang, Susann Funderud (2021) *ILO-konvensjonen om urfolk og stammefolk*. Store

Norske Leksikon. Hentet fra: https://snl.no/ILO-konvensjonen_om_urfolk_og_stammefolk
(10.05.2021)

Pressens faglige utvalg (2020) *Vær varsom-plakaten*. Hentet fra: <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/> (02.03.2021)

Tjelmeland, Hallvard (2019) *Nordlys*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/Nordlys> (14.10.20)

Viken, Øystein Lydik Idsø (2020) *Mardøla-aksjonen*. Store Norske Leksikon. Hentet fra:

<https://snl.no/Mard%C3%B8la-aksjonen> (18.01.2021)

Zachariassen, Ketil (2016) *Samane si politiske organisering på 1900-talet*. Norgeshistorie:

første verdenskrig og mellomkrigstiden. Hentet fra: <https://www.norgeshistorie.no/forste-verdenskrig-og-mellomkrigstiden/1655-samenes-politiske-organisering-pa-1900-talet.html>
(26.01.2021)

Egne notater fra TV-programmer, foredrag o.l.

NRK (2014) *Alta-kampen*. Tidsvitne episode 6. [TV-program]. Hentet fra

<https://tv.nrk.no/serie/tidsvitne/sesong/2/episode/6/avspiller> (30.08.2020)

Foredrag med Aili Keskitalo og Alfred Nielsen 21. oktober 2020 på Nasjonalbiblioteket.

Forelesningsnotater fra HI-124 (kriminalitet og konfliktshåndtering i Norge ca 1500-1700)

Aviser (digitalisert på nasjonalbibliotekets nettsider).

Aftenposten (1990, 27. august) *Brundtland: Alta var unødvendig*

Altaposten (1970, 28. august) *Stille revolt i Masi!*

Altaposten (1970, 7. juli) *NSR mot Masi-demning.*

Altaposten (1976, 15. januar) *Utbygging av Altaelva bare et eksperiment.*

Altaposten (1978, 27.09) *Sportsfisker-krav om vern av Altaelva: Underskrifter fra hele landet strømmer inn nå!* I Altaposten

Altaposten (1978, 4. juli) *Herlig i Sautso.*

Altaposten (1979, 13.10) *De sultestreikende samene foran Stortinget: «Vi kommer aldri til å gi oss i denne viktige same-saken».* I Altaposten.

Altaposten (1981, 14. oktober) *Tromsø museum om plantelivet i Alta/Kautokeinovassdraget: Botanisk sett er det landets mest verdifulle vassdrag.*

Altaposten (1981, 15. januar) *Stilla-aksjonen i gang – bare begynnelsen: Lenkegjengen ikke forsøkt fjernet.*

Bjørkli, Thorbjørn (1981, 13 januar) *Argumentenes tid er forbi?* I Altaposten.

Bjørkli, Thorbjørn (1981, 13 januar) *Argumentenes tid er forbi?* I Altaposten.

Altaposten (1981, 13. januar) *Elva skal leve!*

Bye, Jorunn (1979, 6. august) *Erlend Rian, en «glad las» i debatten om Altaelva.* I Finnmark blad.

Eira, John H (1981, 3. ml ars) *Fra en sames hverdag og liv.* I Altaposten.

Finnmark Dagblad (1978, 27. Juni) *Båtfolket sa nei! Men neppe vern av Altavassdraget.*

Finnmark Dagblad (1981, 15. januar) *Da 600 politifolk møttede første demonstrantene i Stilla: Politiet gikk varsomt fram – større vansker enn ventet.*

Finnmark Dagblad (1981, 15. januar) *Janina betyr penger i havnekassa i Alta.*

Finnmark Dagblad (1981, 15. januar) *Stilla ryddes i natt.*

Finnmark Dagblad (1981, 15. Januar) *Trygve Andersen i »Komiteen for ro og arbeid» i Alta:*
- Den sterke opplutningen viser klart hvor folk i Alta står.

Finnmark Dagblad (1981, 2. februar) Mikkel Anders Gaup – som sultestreiket i 1979: -
Samene blir utnyttet i kampen om Alta-elva.

Finnmark Dagblad (1981, 2. februar) Samenes landsforbund møtte statsminister Nordli: -
Samene er rystet over de ulovlige aksjonene

Finnmark Dagblad (1981, 28 januar) *Aksjonene i Stilla: samene blir brukt i et politisk spill*

Finnmark Dagblad (1982, 23. april) *Medarbeider i bank.*

Finnmark Dagblad (1982, 8. januar) Folkeaksjonen gir opp aksjonslinja – Vi nådde ikke vårt mål medgir Alfred Nilsen.

Finnmark Dagblad (1982, 8. januar) Folkeaksjonen kapitulerer

Finnmark Dagblad (1982, 8. januar) Folkeaksjonens retrett.

Madssen, Øivind (1974, 4. januar) *Hvis Finnmark vil ha vannkraft, må Skaidi eller Alta bygges ut.* I Finnmark Dagblad.

Mikkelsen, Magnar (1981, 17. januar) *Politiets brune venner i Alta.* I Altaposten.

Nielsen, Reidar (1981, 14. februar) *Alta og samene.* I Nordlys.

Nordlys (1968, 22. februar) *Nødvendig å finne nye kraftkilder i Finnmark.*

Nordlys (1970, 2. november) *Uansett hvilken form for regulering – samene må betale for den med sin kultur og sine hjem.*

Nordlys (1979, 17.10) *Sultestreik er ikke vårt våpen.* I Nordlys.

Nordlys (1979, 27. juli) *Alternativ energi – bare tomt prat?*

Nordlys (1980, 29. april) *Inn for oljeboring og Alta-utbygging.*

Nordlys (1981, 14. januar) *Reindriftsamer fra Kautokeino om Stilla-demonstrantene: - uhyggelig og nedverdiggende for oss samer.*

Nordlys (1981, 14. januar) *Som å leve på en vulkan*

Novik, Jan-Smith (1981, 15. februar) «*Skammens dag*». I Altaposten.

Ságat (1970, 13. august) *Fylkeslandbruksstyrets holdning til jordbruket: Masi eller andre jordbruksbygder må gjerne legges under vatn. Utgiversted: Vadsø.*

Ságat (1970, 3. april) *Fører fylkemann Varmann fremdeles den samepolitikk som var enerådende i hans ungdom? Utgiversted: Vadsø*

Ságat (1970, 5. mars) *Bare et tidsspørsmål før Masi blir lagt under vann. Utgiversted: Vadsø.*

Ságat (1974, 14. november) *Demn ned Masi og redd reindriften. Utgiversted: Vadsø.*

Ságat (1979, 17. oktober) *Samenes landsforbund: Tar klar avstand fra samsik aksjonsgruppe.*

Ságat (1979, 19.10) *Demokratiet har kapitulert. I Ságat.*

Ságat (1979, 19.10) *Sultestreikende samebløff. I Ságat.*

Ságat (1979, 24. oktober) *Sultestreikende samebløff*

Ságat (1981, 14. januar) *Samene trenger Alta-krafta! Fjern søringene fra Stilla! Utgiversted: Vadsø.*

Ságat (1981, 16. januar) *Prikkfri innsats av politikorpset. Utgiversted: Vadsø.*

Klassekampen (1979, 10. oktober) *De kan flytte oss, men ikke stoppe sultestreiken.*